

Redenvoeringen van wylen Petrus Camper, over de wyze, om de onderscheidene hartstogten op onze wezens te verbeelden; over de verbaazende overeenkomst tusschen de viervoetige dieren, de vogelen, de visschen en den mensch; en over het gedaante schoon ... / uitgegeeven door zynen zoon Adriaan Gilles Camper.

Contributors

Camper, Petrus, 1722-1789.
Camper, Adrian Gilles, 1759-1820.

Publication/Creation

Te Utrecht : By B. Wild en J. Altheer, 1792.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/jj4jm4tx>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

PETRUS CAMPER,

OVER DE WYZE OM DE ONDERSCHIEDENE
HARTSTOGTEN OP ONZE WEZENS TE
VERBEELDEN;

OVER DE VERBAAZENDE OVEREENKOMST
TUSSCHEN DE VIERVOETIGE DIEREN,
DE VOGELN, DE VISSCHEN EN
DEN MENSCH;

E N

OVER HET GEDAANTE SCHOON.

MET XI. PLAATEN EN HET

PORTRAIT VAN DEN AUTEUR.

Te U T R E C H T,

By B. WILD EN J. ALTHEER,

M D C C X C I I.

SUPP. 60091/c

16. CAMPER, Pieter. Redenvoeringen, over de Wyze, om de onderscheidene Hartstogten op onze Wezens te verbeelden; over de verbaazende Overeenkomst tuschen de viervoetige Dieren, de Vogelen, de Visschen en den Mensch; en over het gedaante Schoon. Gehouden in de Teken Academie te Amsterdam. Uitgegeeven door zynen zoon Adriaan Gilles Camper. La 4to, orig. limp boards. Utrecht, 1792. With fine engr. front.-portr., Rein.r Vinkes delin. et sculp. 1778, and 11 engr. plates. *En Schuman '49* \$65.00

FIRST EDITION. Lectures on the methods of representing the different passions in the human face; on the astounding similarity between quadrupeds, birds, fish and men, and on the beauty of form, given at the Academy of Graphic and Plastic Arts in Amsterdam in 1774, 1778 and 1782. This edition was compiled by the author's son from incomplete fragments found, with a number of sketches, after Camper's death, and provided with explanatory outline drawings. Camper (1722-1789) was one of the greatest European scientists of his time. His anatomical work was of great value; he was also an artist by training who illustrated his own works, and well versed in other specialties.

17. GARRISON, William. In German. Anthropometria. H.

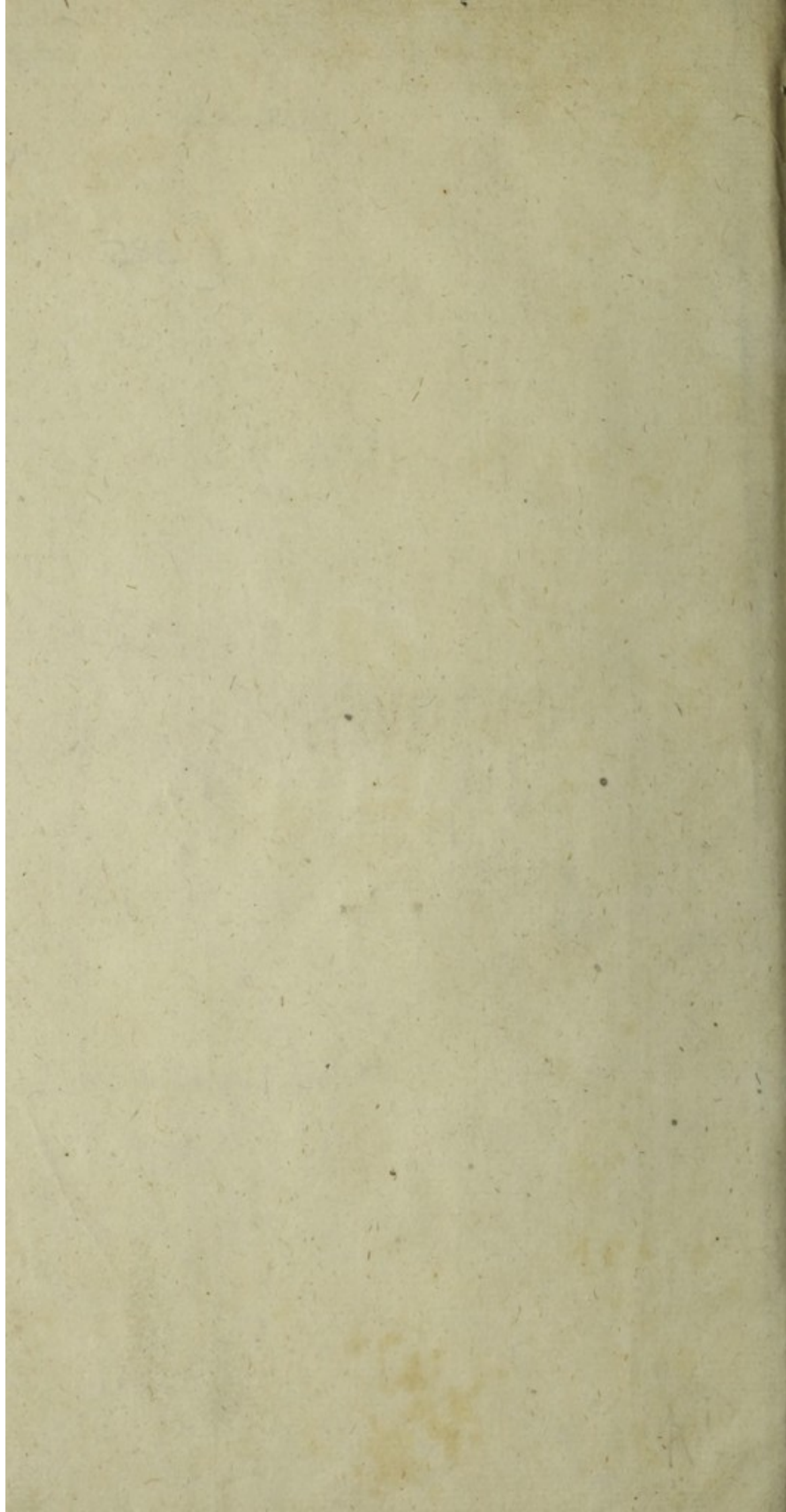
CAMPER (Peter) Redenvoeringen van wylen Petrus Camper, over de Wyse, om d onderscheidene Hartstogten op onze Wezens te verbeelden; over de verbaazende Overeenkomst tuschen de viervoetige Diern, de Vogelen, de Visschen en den Mensch; en over het gedaante Schoon. Gehouden in de Teken Academie te Amsterdam. Uitgegeeven door zynen Zoon, Adriaan Gilles Camper. Te Utrecht, by B. Wild en J. Altheer. 1792. 4to., *fine portrait of the author facing the title, title, viii, 95, [ii] pages and 3 pages of errata at the end, 11 plates (5 of them folding), all uncut, original stiff gray printed wrappers, rebacked. A fine copy on thick paper.*

£385

First Edition, published posthumously by his son, of this work on physiognomy by Peter Camper (1722-1789), whom Garrison describes as the founder, with Blumenbach, of anthropology and craniology. In this book he describes his craniometrical methods, which are the foundation of all subsequent work in that field. Garrison & Morton 159 for some reason record only the first edition in German published later in the same year, but this is the true first edition. Camper was an accomplished artist and a rival to Albinus as an anatomical illustrator, as well as being a noted physician. He discovered the fibrous structure of the eye's lens, proposed the "facial angle" as criterion of race, and was the first to open a clinic for the general public (at Groningen in 1764).

IGSR, are

f. 3.

REDENVOERINGEN

V A N

P E T R U S C A M P E R,

REDEN VORINGEN

VAN

DE TRUS GAMPER.

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b28744974>

PETRUS CAMPER.

Rein: Vindicta ad vivum delin. et sculp. 1778.

REDENVOERINGEN

VAN WYLEN

PETRUS CAMPER,

OVER DE WYZE, OM DE ONDERSCHIEDENE HARTS-
TOGTEN OP ONZE WEZENS TE VERBEELDEN;

OVER DE VERBAAZENDE OVEREENKOMST TUS-
SCHEN DE VIERVOETIGE DIEREN, DE VOGELN,
DE VISSCHEN EN DEN MENSCH;

E N

OVER HET GEDAANTE SCHOON.

GEHOUDEN IN DE TEKEN ACADEMIE TE

A M S T E R D A M.

UITGEGEEVEN DOOR ZYNEN ZOON

ADRIAAN GILLES CAMPER.

Te U T R E C H T,

By B. WILD EN J. ALTHEER.

M D C C X C I I.

REDAKTION

VAN WYLLER

PETERUS CAMPER

OVER DE WYSE, OM DE ONDERSCHEIDING TUSSEN

TOEGEN TOE GENE WYSE IN AFRICAANSE

OF DE VERMAKING VAN DE TOEGEN TUSSEN

BOEKEN DE VERMAKING VAN DE TOEGEN

DE VERMAKING VAN DE TOEGEN

A. M. S. T. R. D. A. T.

TOEGEN TUSSEN AFRICAANSE

ADRIAAN GILLES CAMPER

W. O. T. R. E. C. H. T.

BY E. WILD EN J. ALTHEIM

M. D. C. C. C. I. I.

O P D R A G T

A A N

HAARE KONINGLYKE HOOGHEID

MEVROUWE

FREDERICA SOPHIA
WILHELMINA,

PRINCESSE VAN ORANGE

E N

N A S S A U,

ETC. ETC. ETC.

GEBOOREN

PRINCESSE VAN PRUISSEN.

•
DOOR-

DOORLUCHTICHSTE VORSTIN!

MEVROUW!

*H*et is een uitneemend voorrecht van UWE Koninglijke Hoogheids geboorte, uit eenen stam gesprooten te zijn, welkers onsterfelijke daaden bij de naakoomelingschap nimmer evenaard zullen worden; en deeze gunstige beschikking der Voorzienigheid was alleen toereikend, den Eerbied en Achting van het weldenkend Menschdom aan UWE Koninglijke Hoogheid te verzekeren. Doch de talrijke Deugden en Verdiensten, welke Hoogst Derzelver Ziel met zoo veel luister doen blinken; en de Verbindtenis met het Geslacht der Helden, welke dit Gemeenebest, ten koste van hun goed
en

en bloed , hebben gelukkig gemaakt , zijn de onwankelbaare gronden , waarop recht-geaarde Nederlanders hunne harten voor altoos op UWE Koninglijke Hoogheid hebben gevestigd.

Ingevolge van zulk eene billijke Verplichting achte ik mij gelukkig , de blijken van mijnen verschuldigden eerbied aan UWE Koninglijke Hoogheid te mogen aanbieden , door het opdragen van deze redenvoeringen welke wijlen mijn Vader tot volmaaking eener konst heeft ingericht , waarin UWE Koninglijke Hoogheid die groote vorderingen gemaakt heeft , welke naast de Meesterstukken der eerste Schilders geroemd en bewonderd mogen worden.

Het strekt de naagedachtenisfe van den Overledenen Schryver tot een onverwelkbaar sieraad , dat deszelfs werken onder de bescherming van UWE Koninglijke Hoogheid het licht mogen zien , en dit treffend bewijs van

*Hoogst Derzelver goedkeuring is de zekerste waarborg
van bunne altoos durende vermaardheid!*

Ik hebbe de eer, en den diepsten eerbied te zijn.

DOORLUCHTICHSTE VORSTIN!

MEVROUW!

UWER Koninglijke Hoogheid.

Klein Lankum den
1. November
1791.

*Zeer onderdaanigen en geboor-
zaamen Dienaar,*

ADRIAAN GILLES CAMPER.

VOOR-

VOORBERIGT

VAN DEN

UITGEEVER.

Thans verschijnen de drie laatste Redenvoeringen, welke PETRUS CAMPER in de jaren 1774, 1778 en 1782 in de Teken Academie te Amsterdam gehouden heeft. Elk derzelve was bestemd, om tot eene bijzondere verhandeling te worden uitgewerkt; doch bleeven in den staat, zoo als zij in het openbaar zijn uitgesproken, en worden dus, om haare kortheid, in eenen bundel uitgegeeven.

De *Eerste* heeft de natuurkundige *beschouwing der hartstogten en eene zekere manier, om dezelve aftebeelden, tot onderwerp*. De verdiensten van den Schrijver in de Tekenkonst en Ontleedkunde hadden Hem boven anderen in staat gesteld, de gebreken der Schilders in dit treffend aandeel hunner Konst op te merken en door nieuwe denkbeelden te verbeteren. Hoe gelukkig evenwel Hij daar in geslaagd zij, valt buiten ons bestek hier aanteduiden; alleen durven wij ons beroepen op

de toejuichingen, welke deze Redenvoeringen hebben mogen ondervinden, en op het verlangen der Liefhebbers van de Schilderkonst, welke bijna eenpaarig naar derzelve uitgaaf hebben gewenscht. Zo freelend een vooruitzicht heeft ons niet weinig aangemoedigd, hoe zeer Wij ongaarne bekennen moeten, niet in staat te zijn, aan deze gunstige verwagting te kunnen voldoen, vermits de Tekeningen, welke tot opheldering dezer Redenvoeringen noodzaakelijk zijn, zo onvoltooid door den Schrijver zijn naagelaten, dat Wij, ten minsten wat de afbeelding der hartstogten betreft, lang getwijffeld hebben aan de mogelijkheid, om dezelve uittegeeven. Het geene Wij daar van bezitten, bepaalt zich bij luchtige schetzen, die hoe zeer met vuur beziel, en wel het voornaame te kennen gevende, dat de Schrijver wilde aantoonen, nochthans, op die wijze in Plaat gebracht, niet konden voldoen. Wij hebben dus met behulp van eenen kundigen Plaatfnijder de nevensgaande afbeeldingen zo veel mogelijk naar de oorspronkelijke schetzen uitgevoerd, en in dezen alleen veranderd, het geene onmiddelijk wierdt vereischt. Daar wy derhalven niet in staat zijn, voor de echtheid derzelve volkoomen in te staan, hoopen Wij nochthans op de toegevend-

vendheid onzer Leezeren, welken iets beters te kunnen aanbieden ons alleraangenaamst zoude zijn geweest.

De *Tweede* Redenvoering behelst eene toepassing op Schilderkonst der *zonderlinge overeenkomst der viervoetige Dieren, Vogelen en Viscchen met den Mensch; vervolgens de opgaave eener nieuwe manier, om alle dieren langs eene gemakkelijke en zekere wijze te leeren afbeelden*. Hiertoe hebben wij de schetzen van den Schrijver toe rijkende genoeggeoordeeld, om zonder eenige verandering te worden naagevolgd, wij hebben 'er slechts de 10de en laatste, figuren bij gedaan; welke dus aan *P. Camper* niet moeten worden toegerekend. Offchoon wij gaarne in allen meerder uitvoerigheid van omtrek, en eene aangenamer houding gewenscht hadden te zien plaats hebben, was onze verkiezing, de echtheid boven alle fieraad te stellen, en de geringste verandering der trekken als naadeelig te beschouwen.

Het zelve konden Wij, omtrent de Tekeningen tot de *laatste* Redenvoering, *over het Gedaante Schoon*, aanmerken, waarvan de schetzen, meest alle uit boeken ontleend, die in veeler handen zijn, kunnen worden nagegaan; ook kwam het ons voor, dat dezelve minder
naauw-

VIII VOORBERIGT VAN DEN UITGEEVER.

naauwkeurigheid vereifchten, dan de voorgaande. De zelve zijn dus ook als fchetzen zonder verandering in Plaat gebragt.

Het zal misfchien aan Leezers niet ontbreken, die bij het houden dezer Redenvoeringen tegenwoordig geweest zijnde over derzelve uitgaave minder voldaan zullen zijn: Zij kunnen zich te binnen brengen veele dingen aangehaald en op het tekenbord te hebben zien vertoond, waarvan hier geene melding is gedaan. De kanttekeningen op het handschrift en de mondelinge berichten van toehoorders hebben ons ten vollen overtuigd, dat Wij veele zaaken misfen, die tot luister en klaarheid der betooging eenen aangenaamen indruk op de aanbouwers moeten veroorzaakt hebben: Dan er was niets van behouden gebleven noch op de Tekenborden der Academie, noch in de papieren van den Overledenen. Gelukkig is de zakelijke inhoud dezer Redenvoeringen in zulk een ftijl en order bewaard tot ons gekomen, dat wij eenige hoop mogen voeden, met derzelve uitgaaf aan onze leezæren geen onaangenaam gefchenk te zullen aanbieden.

Gefchreeven op Klein Lankum den

11 Augustus 1791.

A. G. C A M P E R.

EDELE, GROOT ACHTBAARE, GELEERDE,
EN KONSTRIJKE HEEREN.

AANZIENELIJKE TOEHOORDERS!

De Schilderkunst is van de aloude tijden af niet alleenlijk gehouden voor de bevalligste, en allernuttigste van alle konsten, maar tefens zoo noodzaakelijk geschat voor alle lieden zonder onderscheid van rang, dat de Grieken, gelijk wij uit de uitmuntende proeven van *Aristoteles* over de Gemeenebesten leeren, de Jeugd in dezelve lieten onderwijzen, op dat inzonderheid de Kinderen van de voornaamste Burgers netter, en kundiger zouden kunnen oordeelen over de werken der Konstenaaren!

De groote meester van den onverwinnelijken *Alexander* voegt er bij, dat die betooverende kunst ook daarom behoorde geleerd te worden aan de Jeugd, op dat zij haaren smaak beter zou kunnen beoefenen, en zelfs in het koopen van haare huisgeraaden niet misfen zoude; en op dat zij eene grondige kennis zoude hebben van het gene tot waare schoonheid behoort.

Dit prijsfelijk voorbeeld wierdt wel eer in ons Vaderland zoo algemeen opgevolgd, dat de Jongelingen van de Eerste, en uitgezogtste Burgers al vroeg in alle de Steden opgeleid wierden tot die Edele
A konst;

konst; dog thans moeten wij met recht het verval van de Schilderkonst betreuren, zelfs in die Steden van Holland, die wel eer de Zetel waren dier aangename konst!

Het is deeze Stad alleen, die steeds aanhoudt deeze bevalligē Suster der Dichtkunde te koesteren, en met zoo veel roem aantekweeken; dat niet alleen de opwasfende Jeugd de allergunstigste voordeelen belooft; maar reets Konstenaaren uitlevert, die door den Edelaartigen Yver om elkanderen voorbij te streeven aangespoord, konst-tafereelen voortbrengen, die tot een sieraad van deeze groote Koopstad, en tot roem van ons Vaderland verstrekken.

Ik zal, om niet te verre uittewijden, voorbijgaan de uitmuntende Lesfen en fraaije redenvoeringen die door verscheidene der Leden op deeze plaatze gegeven zijn. Hunne zedigheid dult niet dat ik in hunne tegenwoordigheid die stukken naa waarde verheffe, ik zal alleen van mijne ondervinding spreekē, eene ondervinding, die mij allersterkst overtuigd heeft van den Yver der Mecaenaten deezer Akademie, en van den lust der uitgelezendste inwooners deezer luisterrijke Stad.

Hoe streeleend was het niet voor mij, Edele en Aanzienlijke Heeren! als ik in den Jaare 1770 met zoo veel toejuiching aangemoedigd wierdt om de grondbeginzelen van eene konst, die altoos mijne wellust geweest is, en nog blijft, dieper te onderzoeken.

Uwe vriendelijke aanspooringen werden voor mij wel haast eene verplichtende wet, en vatbaar voor roem, die ik hoope dat men voor geene verwaandheid houden zal, brandde ik van yver om nog eens het geluk te hebben van in Uwe tegenwoordigheid te doen zien, hoe groot de invloed der Ontleedkunde zij in de Schilderkonst!

In

In den Jaare 1770 had ik het genoegen UL. te toonen met hoe veel zekerheid, en met hoe veel gemak, men de verscheidene wezenstrekken in onderscheidenen ouderdom, en natien, konde verbeelden! In deeze Lesfen heb ik voorgenoomen UL. te doen zien, met hoe veele zekerheid men *de onderscheidene hartstogten op onze wezens kan verbeelden!* Dog, gelijk deeze konst diepzinniger is, zoo zijn ook de gronden moeilijker. Zij vereischen netter denkbeelden van ons gestel, niet slegts van het gebeente, maar van de Spieren, en Zenuwen, zullen wij een volkoomen doorzigt hebben in het wel toepassen der Regelen die ik voorneemens ben aan de hand te geeven.

Ik wende mij derhalven tot UL. Grootmoedige Beschermheeren van deeze Tekenakademie! Tot UL. kundige bestierders van dit beroemde School! Tot U, uitmuntende Konstenaaren die door uwen nijveren arbeid den luister schraagt van dit nuttig gesticht! Tot U, Liefhebberen en Voedsterheeren van de Tekenkonst! Tot alle Toehoorders zonder onderscheid van Rang! Ik verzoeke ootmoedig Uwen Aandagt, en uwe Gunst; verschoont mijne stoute onderneeming om in het bijzijn van zoo veele Groote Mannen U de konstregels te willen voorschrijven, die mischien mijne kundigheden overtreffen. En duidt eenen yver ten beste, die offchoon zijne uitwerking krachteloos zij, nogthans uit een allerprijsfelijkt beginzel, dat van nuttig te zijn, voortkoomt!

Het wel afbeelden der Hartstogten door het konstig naarbootzen der verschillende wezenstrekken is van de aloudste tijden af zeer hoog geschat geweest. *Plinius* immers verhaalt ons, dat zekere *Aristides* van *Thebe*, dezelve allereerst geschilderd, en alle de bijzondere ge-

moedsbeweegingen afgemaald heeft. En offchoon de armen, beenen, en de geheele Zwier van het lighaam in de uitwerking van onze driften medewerken, is nogthans altoos het aangezigt gehouden voor het voornaamste deel, waar in de hartstogten zig laten zien.

Cicero noemt het aangezigt, de stilzwijgende of stomme spraak der ziel. En *Seneca*, die onbeprijpelijk verre gevorderd was in het kennen des menschelijken gemoeds, zegt te recht, dat 'er naaulijks eene geweldige drift in het gemoed omgaat, welke zig niet zichtbaar op het Wezen vertoont!

Dit is te algemeen om te mogen besluiten, dat zij 'er juist daarom zoo veel, als wij, van geweeten hebben; wij moeten derhalven met den vinger aanwijzen, dat zij 'er zeer veel van kenden, en ook dit, dat de Oogen in de driften het meest deelden. Het gemoed, zegt daarom *Plinius*, die groote kenner van alle fraaije konsten, het gemoed huisvest in der daad in de oogen! Ook wist hij zeer wel, dat de beweging der wenkbraauwen daar in de voornaamste rol speelde.

Wij moeten UL. tot onzen grooten *Junius* over de Schilderkonst der Ouden verwijzen, om overtuigd te zijn van die grondige kennis, welke de Ouden gehad hebben van die konstgreepen. Wij hebben, wel is waar, de meeste konststukken van die achtbaare Meesters verlooren, dog uit den *Laocoon* alleen kunnen wij genoeg opmaaken, hoe diep zij de uitwerking der aandoeningen van smert hadden doorgrond. Het is het aangezigt alleen niet 't welke smert te kennen geeft, het lighaam, armen, beenen, alle de spieren geeven het zelfde te kennen.

De Vriendelijkheid van de *Medicëische Venus*; de Statigheid van den *Pythischen Apollo*; de Goden, en Godinnen in de Edele steenen
door

door de Oude graveerders gefneeden, de verfchillende momaangezichten, de dartele Faunen, en dergelijke moeten ons overtuigen, dat het afbeelden der hartstochten, op verre naa, het geringfte deel niet was der Schilder-en Beeldhouwkonst, welke zij volmaakt verftonden.

Onderwijlen zijn de fraaije konsten als bedolven gebleeven onder den kwaaden fmaak der Middel-eeuwen, tot dat men in de XIV. Eeuwe alle Wetenschappen langzaamer hand weder zag uitbotten, en in de XVI. en XVII. Eeuwe zoo keurlijk bloeijen, dat wij thans nog verfteld moeten ftaan, hoe geheel Europa als nog vermoeid, door het voortteelen van zulke groote mannen, wederom eenige Jaaren rusten moet, om gelijke foorten voort te brengen.

Misfchien ontbreekt het aan Mecaenaten! dog dit zou ons te verre afwijken, en wij zouden onrecht doen aan deezen tegenwoordigen tijd, en aan deeze Stad in het bijzonder, indien wij den weergaaloopen yver, en krachtige befcherming niet eerbieden, en hulde doen wilden: nergens immers worden thans alle fraaije wetenschappen, nergens alle konsten met gelukkiger uitflag gevoed, en voortgezet.

Dan wij keeren te rug van deeze ftreelende befchouwing; wij verkiezen liever op te merken dat *Paullo Lomazzo*, in zijn voortreffelijk werk *dell'arte della pittura*, reeds in den Jaare 1581. uitgegeeven, zeer uitvoerig is geweest in het befchrijven der onderscheidene wezenftrekken in de verfchillende driften, en der draaijingen of beweegingen of wendingen van het lighaam, op welke hij nogthans meer gelet fchijnt te hebben.

Hij verhaalt, hoe *Michelino*, een Milaneesch fchilder, twee boeren gemaald hadde, en twee boerinnen, die zoodanig lagchende

verbeeld waren , dat niemand dezelve zonder uit te barsten konde aanzien !

Ook vermaakte zig *Da Vinci* volgens zijn zeggen , met het tekenen van lagchende tronien ; Gijlieden weet dat de *Caricatures* toen zeer in de mode waren , en eindelijk walgelijk wierden.

Leonard onderwijlen , die in het begin der 16. Eeuwe bloeide heeft in zijn onsterflijk werk over de Schilderkonst , welk alle natien , uitgenomen de onze (zoo veel ik weete) , met eerbied , en te recht overgezet hebben ; *Leonard* , zeg ik , heeft zeer naaukeurig alle de bijzondere trekken in de wezens beschreeven , gelijk Gijl : in het 255. en 257. hoofddeel zien kunt , alhoewel hij , even als *Lomazzo* , meest de lighaams draaijingen er bij aangehaald heeft. Die groote mannen schijnen meer op het grootsch geheel , dan op eene bijzondere tronie geoogd te hebben.

Alle deeze beroemde mannen , waar bij wij *Michaël Angelo* en *Rapbaël* met reden voegen kunnen , hebben die konst wel verstaan , en zig bijzonder eigen gemaakt ; mij heugt met eene verbaazende verrukkinge gezien te hebben den weenenden en berouwhebbenden *Petrus* , door *Rapbaël* op een karton geschilderd. En wie bewondert niet dagelijks met mij de beangste *Proserpina* in de schaakinge van *Pluto* , door *Buonaroti* zoo overheerlijk in steen gehouwen ?

Niemand evenwel heeft haar in netter orde geschikt dan *Le Brun* , in het midden der 17. eeuwe , en dus ruim honderd jaaren geleden. En tot zijn eeuwigen roem moet men zeggen , dat alle natien niet alleen daar in zijne lessen , maar zelfs zijne tekeningen , of gegeevene voorbeelden , gevolgd hebben. Het is de Groote *de Buffon* alleen , die , schoon met ongelijken uitflag , gewaagd heeft nieuwe voor te stellen. Beoordeelt

ze zelve, en onderzoekt, of ik dwaale door die tekeningen verre beneden die van *Le Brun* te schatten?

Het beroemde werk van den Grooten *Le Brun* is door *De Kaarsgieter* in onze taale zeer wel overgebracht, en bij onze konst beminnaars zoo getrokken geweest, dat reets in den Jaare 1728 eene tweede druk aangelegd is geworden.

G. Laireffe, dat edel vernuft, en die groote Schilder, geene kans ziende om *Le Brun* hier in te verbeteren, prijst te recht in zijn Groot Schilderboek de fraaije vertaaling van *De Kaarsgieter*, en slaat dit stuk geheel over, ten bewijze van de groote waarde, welke hij stelde op dit uitneemend werk van *Le Brun*.

Zedert heeft *Wattelet* de lesfen van *Le Brun* een weinig uitgebreid, en de Ridder de *Faucourt* heeft *Wattelets* waarneemingen, die zekerlijk veel lof verdienen, woordelijk overgenoomen. Eindelijk is *de Buffon* verscheenen, en heeft in het 2. deel der *Nat: Historie* wel zeer meesterlijk over dit deel der menschkunde gehandeld, dog niets nieuws voortgebracht.

Gij vraagt met reden H. G. T. wat ik mij dan vermeete te willen doen in eenen tijd, waar in reets zoo veele groote mannen in dit stuk uitgemunt hebben? Ik antwoorde, geen nieuws voorzeker! Wij lagchen, huilen, schrikken, schreeuwen, en sterven nu als voorheen, voor en naa den zondvloed! en over den geheelen aardbodem vertoonen zig de hartstogten even eens op de Wezens der menschen: Indien men slegts de zulken uitzondert, die uit inzigten van staat, geleerd hebben vriendelijk te zien, als het hart sterkst door toorn of ontwaardiging geslingerd wordt; die zoo wel bewind over hunne wezens

zens spieren, als over hunne kleur gekreegen hebben, die niet bloozen van schaamte, nog verbleeken van toorn!

Alle de groote voorgangers, die wij hebben opgenoemd, hebben alleenlijk de verschijnzelen, als ik ze zoo noemen mag, opgegeeven, en, gelijk *Le Brun*, bovennatuurkundig gehandeld over de werking der Ziel, zonder op het *physische*, dat is op het waare natuurlijke te denken. Dog mijns bedunkens raakt ons niet hoe de Ziel werkt, nog waar zij haar verblijf houdt. Dit behoort tot de *Metaphysici*, die evenwel, behalven een doolhof van klanken, of woorden zonder zin, niets zekers voortgebragt, veel min beweezen hebben, omtrent de werkingen van dit onstoffelijk wezen.

Plinius, *Da Vinci*, en *Junius* hebben wel de voornaamste verschijnzelen opgegeeven, dog niets gemeld van den zaamenhang der aangedaane deelen, veel minder de veranderingen getoond, die noodwendig volgen moeten, zoo draa zekere Zenuw aangedaan is.

Wattelet heeft zeer konstig, dog als een Redenaar, de driften afge- maald.

Wij moeten UL. aantoonen, niet wat 'er in de Ziel, maar wat 'er in het Lighaam omgaat, in de bijzondere gemoedsaandoeningen! Die verschijnzelen moeten wij beschouwen, hunne standvastigheid, en de uitwerkingen in de trekken van het Wezen.

Gijl: begrijpt ligt, hoe ik verlange, dat men voor eerst het Geraamte wel versta, ten *tweede* de voornaamste Spieren, althans van het Wezen. *Ten derden* de Zenuwen en haare bijzondere verdeelingen met derzelver vereenigingen.

Zie daar mijn bestek! Het voorneemen van deeze Lesfen, en tefens de nieuwigheid van mijne aanwijzing!

Ee-

Eenige weinige voorbeelden zullen de zaak zelve sterker licht bijzetten.

Een bedrukt, bedroefd, een treurig mensch laat het hoofd vallen, hij steunt met de hand het bukkend zwaartens-punt, 't gene niet langer gehouden wordt door de spieren van den nek. Wat is dat anders, dan dat de Zenuwen van alle die spieren verlamd zijn?

Een vrolijk, vergenoegd, een lagchend mensch integendeel trekt het hoofd in de hoogte, zijne borst wordt bij verwisfeling geschud; spoedig steunt hij met beide de handen de zijden zijnes ligchaams. Zijne beenen begeeven hem eindelijk, en zeer schielijk zou hij omrollen, indien die drift lang duuren moest.

Een toornig, verwoed mensch slaat met handen en voeten, hij doet stampend den grond dreunen, terwijl zijn aangezigt in duizend bogten gedwongen wordt.

De eerbied, en het ontzag beneemen de stem, eene inwendige beeving belet den voortgang van het lighaam, de oogen anders vol vuur slaan nederwaarts, het hart klopt. En zoo 'er, gelijk dikwerf gebeurt, schaamte bijkoomt, verft het bloed de wangen, aangezigt en borst met roode verf!

Ik zoude geen einde vinden, indien ik alle de overige op gelijke wijze beschouwen wilde. Alleenlijk moet ik dit gevolg trekken uit deeze veelvuldige verschijnzelen. Dat *in alle de hartstogten, zekere bepaalde Zenuwen worden aangedaan*. En derhalven dat een schilder, den zaamenhang van de zelve behoort te weten; of indien men meent, dat dit niet mogelijk is voor een Tekenaar, behooren de gene, welke zig de moeite geeven om 'er over te schrijven, zig van deze kundigheid

meester te maaken, ten einde de Schilders in staat te stellen om de algemeene regels te kunnen volgen.

Het verbleeken van schrik en vrees, hangt zoo wel als het bloozen van de werking der Zenuwen af. Deeze verschillende kleuren kan de Schilder verbeelden, maar de Beeldhouwer en Tekenaar heeft minder voordeel. Dog boven allen hebben de Redenaars, en Toneelspeelers, welker kennis in het uitdrukken der hartstogten de zelfde is, dit uitneemend voordeel boven alle de vorige, dat zij met de beweging der deelen zelven grooter kracht kunnen bijzetten aan de trekken van het gezigt.

De geduurige ontleding van menschen lighaamen heeft mij gelegenheid gegeven om na te spooren, welke zenuwen, naar deeze werkende deelen toeloopende, eigenlijk aangedaan wierden? En derhalven welke spieren noodwendig in beweging moesten geraaken? En uit de werking deezer spieren, uit haar beloop, en in-hegting leerde ik schielijk, welke plooijen eigenlijk in het wezen; ook welke beweging in de handen zig vertoonen moesten?

Het is deeze aanwijzing alleen, welke ik in deeze mijne Lessen beooge!

Gij lieden zult tegenwerpen, dat, zoo wij al stelden, als of de Ouden de hartstogten ontleedkundig beschouwd hadden, evenwel *Raphaël*, *Callot*, *Le Brun* en anderen daar verwonderlijk in geslaagd zijn zonder deeze kennis!

Dat de beroemdste van allen die ooit in het verbeelden der hartstogten uitgemunt hebben, *Hogarth* naamelijk, een onsterfelijken roem behaald heeft, schoon hij onkundig was van al het gene ik als noodzaakelijk aangepreezen hebbe!

Dat

Dat *Jan Steen*, zoo onvergelykelyk zomwijlen in de afbeelding der hartstogten, nimmer gedagt heeft aan een gevild aangezigt, of aan zenuwen, die veele ontleedkundige zelve nog naaulijks ter dege kennen. Ik gaa met opzet anderen voorbij, op dat men mij niet verdenke, als of ik willens hunnen roem kwetzen wilde.

Evenwel, houde ik mij hier van verzekerd, dat mijne beschouwingen ULieden daarom aangenaam zullen zijn, om dat zij in de *Eerste plaats* de naafpooring der natuur van de zelfde waarde doen blijven: haare verwonderlijke behendigheid helpen uitvinden; en eindelijk *om dat zij* eenen gemakkelijken weg baanen aan de Jeugd, en aan de Schilders zelve, om schielijke vorderingen te maaken in dit betooverend deel der konst!

Wij zullen ons, gelijk ik gezegd hebbe, bepaalen tot het aangezigt.

Het is derhalven noodig dat ik UL. te binnen brenge het doods-
hoofd (*Fig. 1*) 't welk ik, op dat het te beter van verre gezien zou kunnen worden, zeer groot afgeschetst hebbe. (*).

Ten tweede moet ik UL. nu afmaalen de voornaamste Spieren van het Wezen en van de waare plaatzing der Oogen, op dat Gijl. overtuigd zoudt zijn, dat *Le Brun* p. 33. pl. 22. dezelve tegens de natuur nederwaarts, en in het lagchen p. 36. pl. 2 . met een bogt in den grooten hoek te veel naar beneden geboogen heeft; ook in het huilen.

Ten

(*) De Lezer gelieve zich voortestellen dat P. CAMPER, alle figuren welke in dit werk aangehaald worden, op houten borden zeer groot afgeschetst hadde, en ook het gebrekkige omtrent de verbeelding der Oogen in *le Brun*, hadt daargesteld in tekeningen.

Ten derden moet ik UL. aanwijzen dat de plooiën van het wezen noodwendig rechthoekig loopen moeten op den stand of legging der vezelen (*).

Ten vierden zal ik eenige Zenuwen aanwijzen, om den zaamenhang te kunnen ontvouwen van de gelijktijdige werking van zommige spieren in de zelfde hartstogt.

Het 6. paar der Ouden; of het 8. van het Onze, is lang genaamd het *patheticum* of aandoenelijke, en is vereenigd met de strot, borst, buik, en door de tusfchen ribbige zenuw met alle de zenuwen van de armen, ook van de beenen.

Het 4. of kleine *patheticum* doet, in verrukkinge, in liefde, in het fterven, verwonderlijke uitwerking.

Het 7. paar doet ons lagchen, bloozen, en verbleeken. En hoe?

Eindelijk moet ik de spieren der oogen aanduiden, op dat men een denkbeeld hebbe van derzelver beweeging, als wij leven, of als wij fterven, en dood zijn.

En dus iets zeggen van de gelijktijdige verwisselende beweeging der fchuinfe spieren, in vriendelijke ontmoetingen, en in eerbied. Terwijl de beide oogen tot elkander trekken als wij fterven, om dat dan de wil ophoudt, en alles werkt naa den invloed der nog overblijvende levensgeesten, of veerkracht der spieren.

(*) Dit wierdt alle met tekeningen opgehelderd, en gaf dus een treffend bewijs van de zaak zelve.

S L O T.

S L O T.

Zie daar het gene ik in deeze eërste Lesse, die alleenlijk in eene voorbereidinge bestaat, voorgenoomen hadde af te doen. Ik zal morgen UL. de toepasfing daar van voordraagen, en overtuigend doen zien, dat men op deeze gronden naar believen, alle de Hartstogten in volle kracht en met zekerheid kan uitbeelden.

Ik hebbe gezegd.

T W E E D E L E S S E.

EDELE, ACHTB. HOOG- EN ZEER GEL. EN

ZEER AANZIENELIJKE TOEHOORDERS!

Als ik gisteren de eer hadde UL. uit te nodigen op de toepassing der voorgestelde Regelen op het verbeelden der hartstogten, moesten UEdelheden noodwendig verwagten, dat ik heden in Uwe tegenwoordigheid die hartstogten op de Leye tekenen zoude, en met het allergrootste recht.

1. *Ik zal dan eerst toonen* een wezen in Rust (*Fig. 3.*); dan in Verwondering; 3. in Verachting (*Fig. 4.*); in Verontwaardiging (*Fig. 5.*).

2. *Daarna*, weder een in Rust (*Fig. 3.*); dan Vergenoegd; 3. Verheugd (*Fig. 6.*) 4. sterk Lagchende (*Fig. 7.*).

3. *Vervolgens* weder een in Rust, (*Fig. 3.*); dan Bedrukt; eindelijk Huilende.

4. Eindelijk, zoo de tijd het toelaat, zal ik in het kort aanduiden, het eerbiedige, treurige (*Fig. 8.*), en het sterven (*Fig. 9.*).

De spoedige verandering der Hartstogten in deeze Wezens zal UL. niet minder voldoen, dan den Grooten *Ferdinand van Toscanen*, als hij *Pieter van Cortona* te *Florence* zag schilderen. Deeze als hij zag, dat de Hertog zig naaulijks verzadigen konde in het verwonderen van een kind, 't welk hij huilende geschilderd hadde, vroeg of zijne Hoogheid zien wilde, met hoe weinige trekken hij de kinderen

deren kon doen lagchen en huilen? Hij gaf flegts eenige weinige Penceelstreeken, en het schreijend Kind scheen te lagchen. Daarna bragt hij den Mond weder in de voorige plooi, en het weende, waarover die groote Vorst zeer verbaazend verrukt was. Ik verwagte van Uw keurig oordeel hetzelfde, alleenlijk verzoeken ik van Uwe heuschheid, dat Gijlieden geenen *Pieter van Cortona* zult zien tekenen, maar flegts een liefhebber van de konst.

1. Ik gaa over tot het tekenen zelve.

§. I.

1. Zie daar een Wezen in Rust! *In de 3. Fig.*

2. Stel nu dat er zig iets verwonderlijks opdoe. De tuschenribbige Zenuw wordt aangedaan, en werkt op het 3 paar, dat is het Ooglid opent zig, en het Oog staat onbeweeglijk stil in de Oogbollen, de Tandden blijven bedekt.

Te gelijk werkt diezelfde Zenuw op het 8. paar Zenuwen, (*Fig. 4.*), de Ademhaaling wordt belet, het Hart zelf wordt in zijne beweging gestremd, de Mond opent zig, om dat de Spieren die de kaak openen worden aangedaan, de Handen zijn uitgestrekt, voor al de Vingers, om de zelfde vereeniging.

3. De Verachting werkt op eene andere wijze. Het 5. paar werkt, dus worden de Wenkbraauwen ingetrokken, de Mond wordt geslooten, de Onderlip (*Fig. 5.*) rijst in het midden, en de Oogen worden zijdelings getrokken, dog hierin heeft plaats 't gene ik gezegd hebbe, naamelijk, dat de *abducens*, en *adducens* door gewoonte geleeerd, gelijk werken.

Het

Het afkeeren van het lighaam, voor al als het Hoofd rechts, en de Oogen links gekeerd zijn, maakt deeze drift nog zichtbaarer.

§ 2.

Zoo draa iemand Verheugd is, werkt niets buiten die deelen, die onmiddelijk van het 7. paar Zenuwen afhangen.

1. Zie daar een Wezen in Rust. *als Fig. 3.*

2. Vriendelijk. Dog nooit moet men de hoeken alleen optrekken van den Mond, en vooral zorg draagen, dat de Wenkbraauwen (*Fig. 6.*) niet ingetrokken zijn.

Schol. hierin zondigen zeer veele Fransche Pourtrait Schilders.

3. Zoo draa het lagchen wordt, ziet het Wezen vooruit, zonder op een voorbeeld bepaaldelijk te letten. De buiten kant van de ronde Oogspier trekt zig toe, van daar de Rimpels? Het zwel-
len van den Wang. enz.

2. Wilt gij eene Wulpsche tronie hebben, zoo plaatst de Oogen op zijde, en trekt het eene Ooglid wat toe, als wenkende. (*Fig. 7.*)

§ 3.

Zie daar weder eene in Rust, (*Fig. 3.*) of de zelfde.

2. In de treurige Bedruktheid *Fig. 8.* werkt het vijfde paar, de Mond wordt nederwaarts getrokken, de Tanden worden bedekt, om dat de bovenlip nederwaarts gaat.

Zoo draa er wanhoop bijkoomt, dan is het gezigt naar boven ge-
flaa-

slaagen wordt, en wel schuins, zoo fronsst het Voorhoofd, en de Wenkbraauwen worden in het midden opgetrokken.

3. In het huilen, werken slegts alle de Spieren (*Fig. 9.*), die van het 5. paar Zenuwen ontleenen sterker.

4. Als er kwaadheid bijkooft, zullen de Oogen door alle de Spieren stijf open getrokken worden, de Wenkbraauwen diep nederwaarts, en de tanden vast op een gesloten zijn.

§ 4.

Over het sterven moet men in het algemeen aanmerken, dat 1. alle de Spieren van den hals, (*Fig. 11.*) den Mond open trekken. 2. dat de *nervi pathetici*, de beide Oogen tot elkander trekken, dat er 3. geene de minste werking is in de overige Spieren.

Het gene *Le Brun* noemt, Hoogachting Pl. 3 P. 18, en Pl. 4. fig. 5. Eerbied, is in der daad niet wel verbeeld, alzoo de Oogen alleen door de beide schuinse Spieren opgetrokken verbeeld zijn, daar zij verwisfelen moeten, dat is de bovenste, en onderste schuinse Spieren moeten werken.

B E S L U I T.

Zie daar, Geachte Toehoorders! 't gene ik voorgenoomen hadde in dit School, te toonen! Gijl hebt misfchien verwagt dat ik alle de mogelijke hartstogten zoude doorloopen, en van ieder een voorbeeld opgeeven. Dog Gij L. begrijpt ligt, dat daar toe zeer veele uren zouden vereischt worden, en dat ik als dan als Schilder, en niet als Ontleder zoude gehandeld hebben.

Mijn voorneemen is alleen geweest UL. lust te ontvonken, en op

te leiden tot het Onderzoek der Natuur, zonder verslaafd te zijn aan de gebrekkige voorbeelden van de opgenoemde Meesters. Ik heb UL. willen aftrekken van de slaafsche wijze om altoos de zaaken van den zelfden kant te beschouwen. Dit immers is het eenigste middel om de waarheid te ontdekken. Menschelijk gezag immers behoort nimmer een bewijs te zijn van de waarheid! wij moeten op het voorbeeld der Ouden, Socrates eerbieden, en Plato, maar de waarheid inzonderheid beminnen.

Heb ik niet geslaagd, zijn mijne woorden niet duidelijk, en mijne hand in het tekenen gebrekkig geweest; Uw vriendelijk gelaat, Uw genoegen, de Gunst die ik uit uwe Oogen heb kunnen leezen, zijn bij mij waarborgen geweest van de voldoening, die mijne poogingen gegeven hebben.

Hoe zal ik mijne verplichting, hoe mijne dankbaarheid uitdrukken, daar uwe goedheid mijwaarts de kracht der Taal, en mijne kundigheid om haar wel te bezigen overtreffen. Ik zwijge met eerbied! om dat ik in mijn hart meerder gevoele, dan ik kan..... Ook verbieden uwe kiesheid, en Edelmoedige wijze van denken de verdiende uitbreiding van mijne dankerkentenisfe.

Indien mijne wenschen vervuld worden, zal deeze Stad onder de gelukkige bestieringe van zulke Regeerders als thans haar roer beheren, altoos de Zetel blijven van Edele konsten!

En Gij mijne Medebroeders! Ik draage immers roem op den naam van Lid te zijn van zulk eene vermaarde Akademie, Gij zult door uwen nijveren arbeid den luister weder verschaffen aan deeze waereld stad van de Zetel te zijn van de Edele Schilder-, Beeld-, en Bouwkunst.

Ik heb gezegd.

T W E E

T W E E L E S S E N

*OVER DE OVEREENKOMST TUSSCHEN DE
VIERVOETIGE DIEREN, DE VOGE-
LEN EN DE VISSCHEN, enz. enz.*

G E H O U D E N

DEN 13° EN 14 OCTOBER 1778.

I N D E T E K E N A C A D E M I E T E

A M S T E R D A M.

D O O R

P. C A M P E R.

C 1

T W H E L E S S E N

E E R S T E

L E S S E.

HOOG EDELE, ACHTBAARE, GELEERDE, BE-

ROEMDE, EN IN ALLERLEI WETEN-

SCHAPPEN, EN KONSTEN UIT-

MUNTENDE MANNEN.

ZEER GEACHTE TOEHOORERS!

Ten derde maale verftoute ik mij, dit gestoelte in deeze vermaarde Konstzaal te beklimmen. Deels aangemoedigd door UL: inneemende toegeevendheid, deels opgewekt, en aangespoord door verfcheidene zeer vermaarde Konftenaars van deeze Luifterrijke Stad!

Wel eer heb ik over de verfchillende wezens gedaantens in onderfcheidene Natien, en Ouderdom gehandeld! En eene nieuwe wijze voorgesteld om dezelve allerzekerst te tekenen: Daarnaa, heb ik de vaste Gronden aangetoond om veelerlei onderfcheidene Hartstogten, die zig op ons Aangezigt op doen, afte maalen, en dezelve met eenige voorbeelden afgefchetst.

Thans heb ik voorgenoomen te handelen *over de verbaazende*

overeenkomst, welke onderling tusſchen de viervoetige Dieren plaats heeft; over hunne gelijkvormigheid aan de Vogelen, en aan de Viſſchen: Terwijl ik teffens eene gemakkelijke wijze aan de hand zal geeven, om dezelve allerzekerſt aftebeelden.

Gij lieden verwondert U over dit vreemdschijnend beſtaan, even als of het Onzer, en voor al ULieder aandagt onwaardig was, de uitwendige gedaante der Dieren te beſchouwen, en dezelve konſtig af te ſchilderen! Neen! Geenzints.

Het prijsfelijk voorbeeld van de Achtbaare Oudheid zal in dit geval mijne zaak verdedigen: De Grieken immers, de Romeinen, en reets voor hun de Aegyptenaaren, vonden zig verplicht naauwkeurig acht te geeven op allerlei gediertens, niet ſlechts als Zinnebeelden tot hunne grillige Afgoden betrekkelijk, maar als onafſcheidelijk van hunne Offerhanden, Renspeelen, Overwinningen en zoo vervolgens: welke allen nog door verwen, nog in ſteen, nog door metaal afgebeeld konden worden zonder teffens het ſchoone, en volmaakte in het geſtel der Dieren te bevatten.

Hoe groot eene waarde de Ouden, daar en boven, ſtelden op deeze konſt, blijkt uit den metaalen Hond, die volgens de aantekening van *Plinius* (a) in het Capitoool, als een Wonder beeld zoo naauwkeurig bewaard wierdt, dat de Opzigters op doodſtraffe de zorg over dit Konſt - ſtuk was aanbevoelen.

Ook leezen wij dat *Myron* (b) zulk eene fraaije metaale Koe gemaakt heeft, van niet alleen deswegens door de beroemdſte Poëten met

(a) *PLINIUS* lib: 34. C. 17. p. 646. Vol. 2,

(b) *ibid*: C. 19. p. 650, §. 3.

met Lauerkransfen verciërd te zijn geweest, maar, dat zelfs de allertuimuntendste Graveërders die Koe, met geen minder vlijt, naamaakten, dan zij de *Venus* en andere Konst-juweelen der grootste Meesters deden. De Graaf de *Caylus* (c) geeft 'er Een in Cornaliën gegraveerd van op, verbreidende teffens den wel verdienden Lof van deezen zonderlingen Konstenaar.

Men roemde *Canachis* (d) van gelijken, om dat hij een Hart zoo konstig in koper gemaakt, en zoo luchtig loopend verbeeld hadde, dat het scheen of men een draat onder de Pooten door zou kunnen haalen.

Een *Tificrates* (e) wierd om zijne Leeuwen vereeuwigd! Een *Simon* (f) om een Hond! *Nicias* (g) door het schilderen van allerlei gediertens; en *Androcydes* (h) door Viscchen konstig afte maalen!

Men behoorde de *Monumenti Antichi inediti* van *Winkelman* te raadpleegen; En wel zijne Inleiding (i), om overtuigd te zijn, hoe hoog men nog tegenwoordig den Leeuw in het Capitoliüm schat, en de Sphinx in het Paleis van Borghese: gelijk ook de andere Dieren bij de Fontein dell' *Aqua felice*.

Omtrent de Paarden heeft men zig nog meer bevljigt. De geschiedenis van den weergaaloozen *Apelles*, behoefte ik UL., als te over bekend, niet te herinneren; nog van zijnen Naaijveraar *Lyfippus*! *Calamis* heeft zig in het vervolg wegens zijne Paarden zulk eene achting verworven; dat niet alleen *Plinius* (k) hem deswegens

(c) CAYLUS I Deel. Tab 50. fig 3. p. 135.

(d) PLINIUS Lib. 34. p. 655.

(e) Ib: p. 654 § 12. (f. g. h.) ibid: p. 658. § 33.

(i) p. XVIII.

(k) PLINIUS Tom. II. p. 654. § 21.

gens hoog roemt, maar dat *Cicero*, en *Ovidius* zelve zijne Konst in hunne Schriften met Lof vereeuwigd hebben. Karren, of Chaïsen met twee, en vier Paarden, maakte hij zoo fraai, zegt *Plinius*, dat niemand hem gelijk was; offchoon ook *Lysippus* en zijn Leerling *Enthyocrates* mede daarin uitgemunt hadden.

Men kan onderwijlen in het heerlijk Kabinet van *Stosch* zien hoe groot een Meester *Aspasius* (l) in her Graveeren van Paarden geweest is, de konstige helm van *Minerva* is 'er een bewijs van; ook hebben *Hylus* in Stieren, *Aulus*, en *Lucius* in Paarden bijzonder uitgemunt! Zommige Triumphkarren, niet ongelijk aan onze Chaïsen, met vier Paarden naast elkanderen bespannen, vindt men zoo heerlijk in Bas-relief, en in fijne Steenen gesneden, dat het alle begrip te boven gaat. Met 2, en 4, ziet men ze veelemaalen, met 10. heb ik 'er nooit gezien, offchoon *Nero* daarmede begonnen is te jaagen. Echter vindt men bij *Caylus* (o) eene afbeelding in Cornalijn, daar de Overwinnaar 20. Paarden naast elkanderen ment, welke alle zoo duidelijk van elkanderen onderscheiden zijn, dat het eene lust is om te zien.

Er was geen einde te vinden, indien ik alle wilde aanhaalen, die met het konstig naabootzen van Dieren grooten lof ingelegd hebben: beter is het, dat ik UL. den Naamrol der oude Konstenaars door *Franc: Junius* met zoo veel oordeel te zaamengesteld, aanbeveele, om zelve te zien, hoe veele uitmuntende Mannen, door het wel af-

(l. m. n.) Tab. 13. Tab. 40. Tab. 15, 16. en Tab. 31.

(o) Ibidem.

afbeelden van allerlei Dieren, zig een onsterfelijken naam verworven hebben.

Nog liever willen wij UL. de Groote Meesters, die even voor Ons geleefd hebben voor oogen stellen, en welker overheerlijke Konststukken in ULieder aller geheugen onuitwisbaar ingedrukt zijn. Wie onzer, Geachte Konstenaars! wie onzer, zou niet met yver streven naar den Onsterfelijken roem van *van Berchem*, van *Potter*, van *Wouwerman*, van *Wenix*, van *Adriaan van de Velde*, van *Hondekoeter* en dergelijke Groote Mannen van ons Konstrijk Vaderland?

Voortreffelijk, jaa onbegrijpelijk is de konst, welke die uitmuntende Schilders bezeten hebben; en daarom te moeilijker naar te volgen; overmits niemand (zoo veel ik weete, den Naarstigen *Crispijn van de Pas*, uitgezonderd,) zig opzettelijk toegelegd heeft om de Proportien der Dieren te beschrijven, of aan de Leergierige Jeugd eenige middelen aan de hand te geeven om 'er gelukkig in te slaagen.

Het gene *Davinci* van de Paarden zegt is, voorzeker niet geschikt om algemeene denkbeelden te geeven: al wat *P. Lomazzo* opgeeft, is alleen eene Poëtische beschrijving van de schoonheid van zommige dieren. *Karel van der Mander* vergaapt zig mede aan Rymelarijen, die weinig ter zaake doen, terwijl *Lairesse* integendeel, dit wezenlijk stuk geheel en al met stilzwijgen voorbij gaat.

Mijne Onderneeming onderwijlen moet UL. even daarom te stouten en te meer gewaagd voorkoomen, offchoon het gebrekkige, om de zelfde rede, bij zulke heufche Toehoorers, als thans deezen Gehoorzaal vervullen, te grooter verschooning zal verdienen. Klaarblijkelyk echter zullen uwe WelEdelheden zien, dat ik zonder de lastige, en allezints onzinnelijke Ontleedkunde der Dieren met de

schoone, en bevallige Schilderkunst te zaamen te paaren, nimmer op deze denkbeelden zou gekoomen zijn. Ook zal de toevallige vereeniging van deze twee allernuttigste Liefhebberijen, die in mij plaats heeft, in voordeel van deze mijne vreemde onderneeming het allersterkst pleiten. Vooral, wanneer men 'er bij in aanmerkinge neemt, dat ik dagelijks in mijn Kabinet een groot aantal Dieren in ge-raamte beschouwen, en gelijktijdig met elkanderen vergelijken kan!

Ondertuschen zal ik mijne moeite hiertoe aangewend rijkelijk be-loond rekenen, wanneer ik door deze Lesfen grootere vernuften aan-spooren kan, om dit deel der Schilderkunst tot waare volmaaktheid te brengen!

De twee Lesfen tot dit voorneemen geschikt, zullen door mij zóó verdeeld worden; dat ik in de *Eerste* de wezenlijke overeenkoomst aanwijze, welke alle de viervoetige Dieren onderling met elkanderen hebben; als mede de Overeenkoomst, die 'er heerscht tuschen deze en de Vogelen, en Viscchen, met aanduiding van die omstandighe-den, waar op de Schilder of Beeldhouwer bijzonderlijk te letten hebbe.

Het zij eens vooral gezegd, dat ik door Schilderen alle die Kon-ften verstaai, die van de Tekenkunst onmiddellijk afhangen.

In de *tweede* zal ik eene zekere manier aan de hand geeven, om allerlei Dieren te kunnen aftekenen, zoowel viervoetige als Vogelen en Viscchen. En eindelijk besluiten met UL. te doen zien, hoe men als een andere *Proteus* met zeer weinige trekken eene Koe in een Paard, in een Hond, Ooijevaar, in een Karper, of anderen Visch kan herscheppen:

Verwagt onderwijlen niet, G. T. dat ik het voorbeeld van *Zeu-xis*

xis volgen , en veel tijds slijten zal in het aftekenen der Dieren , die tot deeze Lesfen geschikt zijn. Ik zal veel liever de voetstap-
pen drukken van *Agatharchus* , en aan mijn oogmerk trachten te
voldoen , door de Dieren schielijk in Uwe tegenwoordigheid te schet-
zen.

Niets zal UL. gemakkelijker vallen , dan 'er die kleinigheden in
het vervolg bij te voegen , welke het bevallige , en het schoone uit-
maaken in de overheerlijke Konststukken van de zoo even genoemde
Meesters.

Met schuldigen eerbied verzoeken ik dan , H. E. en Z. Aanz: Hee-
ren! UL. gunstige aandagt , en gewoone toegeevendheid ! Verschoont
mij , wanneer ik minder gelukkig slaage , of te kort schiete in deeze
moeijelijke onderneeming. Beschouwt deeze geringe poogingen als
overtuigende bewijzen van mijnen ijver om aan uwe vierige verlan-
gens te voldoen ! Beschouwt haar alleenlijk als algemeene bespiege-
lingen , die , hoe onvolmaakt voor als nog , echter eenen zekeren
grond zullen kunnen leggen tot veele grootere en merkelyk nuttige
zaaken !

Niemand , die ooit met eenigen aandagt de verrukkelijke Schil-
derkonst beschouwd heeft , twijfelt , of een Schilder behoeft slegts
nauwkeurig naar het leven afte maalen , en door naavolging te verbeel-
den alle de bijzondere voorwerpen , die de milde Natuur ons , uit
haaren rijken schoot , geduurig opgeeft.

Het zal des niet tegenstaande altoos zeer nuttig , en ik zou dur-
ven zeggen , van alle verstandige Liefhebbers altoos noodzaakelyk
gehouden worden , *dat een Schilder om wel te slaagen , eene door-
grondige kennis hebbe van alle de geschaapene dingen* , en een door-

zigt in de ontwerpen , welke de Groote en Godlijke Schepper zig ſchijnt voorgesteld te hebben, bij het voortbrengen van die wijd uitgestrekte en verbaazende verſcheidenheid, welke ons in de viervoetige Dieren ten voorbeeld, als mede in de Vogelen en Viſſchen zoo treffend aandoet, en tot de allergrootſte verwondering, en eerbiedigſte verrukking , op de aangenaamſte wijze, vervoert.

Beginnen wij van den Menſch, wij zullen hem als het ſchoonſte viervoetig Dier achten , en trapsgewijze nederdaalende op Aapen, Honden, en de Gerboa, overgaan moeten tot de Vogelen , en van deeze tot de Viſſchen.

Waarſchijnlijk neemt GijL. dit gezegde voor eene allergrootſte ongerijmdheid. Dog wel haast zal ik UL. overtuigend doen zien, dat Viſſchen en Vogelen, even zoo wel als Paarden, en Elephanten met de daad viervoetige Dieren zijn. Dog verſchillend gemaakt op dat ieder in zijne toegelichte , en beſtemde vloeistoſſe alle de vereiſchte bewegingen gemakkelijkt zou kunnen uitvoeren.

Ieder Schepzel verſchilt, behalven dat, van kop, van lighaam, van pooten, en ſtaart, naar het verſchillend oogmerk , waar mede het gemaakt is: te weeten naar het verſchillend hoofdeinde, waar toe het door den Grooten en Wijzen Schepper op deezen Aardbol geſchikt is. Jaa , hoe ongerijmd het ook ſchijnen mag , zoo is de logge, en aan zijne vaste plaats gebonden Oeſter, het grondbeginzel van den Viſch, en deeze van den Vogel, van den Hond, van den Aap, en eindelijk van den Menſch!

Gaarne zoud ik UL. dit alles met ſchetzen willen aantoonen, dog de kortheid van dit, reets ſnel loopend uur, belet zulks.

Kortheids halven zal ik daarom UL. uit de Geraamtens van den
Menſch,

Mensch, den Hond, den Arend, en Penguin doen zien, hoe groot de overeenkoomst is der bijzondere deelen in deeze Dieren, dog den Aart der Vischen zullen wij tot de tweede Lesse overhouden (a).

Gij ziet uit de vergelijking van alle deeze met elkanderen, dat de Mensch het allervolmaaktste Schepzel is. Niet om dat hij met het aangezicht opwaarts gaat, zoo als *Plato* (p), naar hem *Cicero* (q), en vervolgens *Ovidius* gezegd hebben, even als of het een uitgezonderd voordeel in ons was onze oogen hemelwaarts te verheffen! *Galenus* (r) heeft immers reets te recht aangemerkt, dat verscheidene Vischen; en wel, die daarom *Hemel-beschouwers* (s) genaamd zijn; dit veel beter doen kunnen; maar om dat de mensch alleen over einde gaat, en zit! Wij voegen 'er bij, om dat hij alleen op den rug kan liggen, en het zwaartens-, en beweegings Center in het midden zijnes lighaams draagende zig juist daarom gemakkelijkst keert, wendt, loopt enz. alle welke voordeelen uit zijn werktuigelijk gestel onmiddelijk voortvloeijen; hij heeft 'er nog veele anderen, die wij alstot ons bestek niet behoorende opzettelijk voorbijgaan.

Wij keeren te rug tot ons Onderwerp.

Alle menschen, die een *Paard* oppervlakkig beschouwen, vallen in verwondering over de schoonheid van zijn hals! Betrachten zij den

Ka-

(a) De aanwijzing is bij die gelegenheid gedaan in geraamtens en met tekeningen.

(p) PLATO in *Timaeo*. Vol. 3. p. 44—45. Edit Serrani.

(q) CICERO de *Legibus*. Lib. I. 9. pag. 334.

(r) GALENUS de *usu partium*. Lib. 3. c. 3. *Clasfis* I. p. 128. 1.

(s) Onze Hoosmond, ook Pitvisch genaamd. Zie GRONOVIVS en WILLOUGHBY p. 57.

Kameel! de langheid van zijn hals, en de kleinheid van zijn kop verwondert hen het meeste; in den *Elephant* trekt de lange snuijt de aandacht naar zig, en zoo vervolgens.

In de *Koe* is de dikke buik aanmerkelijk, in den *Windbond* het dunne lijf, de schraale pooten, en zoo wijders.

Onderwijlen zullen wij UL. doen zien, dat het maakzel van deeze deelen het allernoodzaaklijkst gevolg is van het *einde* waartoe die bijzondere Dieren geschikt zijn.

Cicero (t) geeft eene allerschoonste beschrijving van dit onderling verschil, toonende teffens hoe veel doorzigt hij gehad heeft in de geschaapene wezens.

„Zommige dieren hebben, zegt hij, zulk een laag gestel, dat zij de spijs, die de aarde opgeeft, gemakkelijk met hun bek bereiken kunnen. Dog die hooger zijn gelijk de Ganzen, de Kraanvogels of gelijk de Kameelen, worden door de langheid hunner halzen geholpen: Ook is den Elephanten eene hand gegeven, om dat zij wegens de grootte hunner Lighaamen zig zeer moeilijk om te eeten, ter aarde buigen kunnen (u).”

Deeze opmerkingen, schoon zeer waardig aan de grootheid van dien Wijsgeer, en ten uitersten nuttig, en gunstig voor onze te-

(t) CICERO de Nat. Deorum, Cap. 47. p. 249. 8.

(u) Wij zien dit bevestigd in den Walrus, welke ofschoon lange tanden hebben, geen slurp nodig hadt om dat hij in het water zwemmende zijn voedsel grijpt; wij hebben dus een zeer merkwaardig voorbeeld van de nutheid der Snuijt in den eenen en nodeloosheid in den ander. GALENUS zegt reets, dat de Dieren welke hun voedsel van de aarde neemen, den hals gelijk hebben aan de lengte hunner pooten. De usu Part. Lib. 8. c. 1. n. 165. B. Edit. Bras.

tegenwoordige beschouwingen, verklaare ik niet recht begreepen te hebben, dan, naa dat ik mijne beschouwingen over de beesten tot deezen Trap van volkoomenheid gebragt, en al het overige ontdekt hadde, 't welke wij in het vervolg toonen zullen.

De groote Natuurkenner *Raij* heeft in zijn voorreden over de Visfchen, door *Willoughbij* beschreeven, deeze gedagten van *Cicero* in andere bewoordingen voorgesteld; en heeft teffens zeer wel opgemerkt, dat de Visfchen geene hals behoeven te hebben, niet zoo zeer, om dat zij van pooten ontbloot zijn; maar, om dat zij hun voedsel in het water overal gemakkelijk verkrijgen kunnen. *Aristoteles* evenwel heeft reets aangetekend, dat de Visfchen geen hals hebben. De Slangen hebben 'er van gelijken geen, en zijn hier omtrent aan de Visfchen gelijkvormig.

Omtrent de Pooten dienen wij nog te melden, dat de Wijze Schepper altoos de voorste in die Dieren laager gemaakt heeft, in welken om de hoogheid van het gestel de halzen lang vereischt wierden; gelijk in het Schaap, het Hart, en in den Kameel; welkers ruggestreng en heupen daarom schuins opwaarts loopen. Wij moeten den Giraf uitzonderen, als een ander einde hebbende.

2. Letten wij op de Buiken, zullen wij bevinden, dat die in de gras eetende Dieren merkelyk grooter zijn dan in de vleesch eetende; en in de herkauwende grooter dan in die niet herkauwen. De reden is eenvoudig: Het gedarmte, in een woord, de ingewanden behoeven zoo groot niet om vleesch tot vleesch, als om gras tot vleesch te maaken: de voedende deelen van het gras zijn door een grooten bult verspreid, terwijl die als dicht bij een in het vleesch bevat worden.

De Koe eet in eens het lijf vol, herkauwt daarnaa; het Paard eet geduurig.

duurig. De Koe moet dan grooter buik hebben dan het Paard; het Paard, grooter dan den Hond, en zoo voorts.

3. De Dieren zijn ook langer naar het getal der Lendenwervelen, waar van eenige, gelijk de Elephant, flegts drie heeft, terwijl het Paard 'er 5, de Koe 6, de Leeuw, Kat, en Kameel 'er 7. hebben.

4. In de gras eetende Dieren, als Elephanten, Paarden, Ossen, Harten, Kameelen, en al het herkauwend gedierte, ook in de Varkens, zijn de Pooten gehoornd, geheel, of gekloofd, om dat zij langduurig staan moeten tot verkrijging van hunne spijsen.

In alle de overige zijn ze gedeeld in Vingers, drie, vier, of vijf, gelijk bij de menschen: meer dan vijf worden 'er in de viervoetige dieren niet gevonden.

5. In de Vogelen eindigen de Vleugels in Vingeren, alle hebben eenen duim, en de meeste nog daar en boven twee vingeren: verscheidene hebben 'er nagels op, gelijk de Struisvogel, en het gespoorde Waterhoen.

Hoe naauwkeuriger de Schilder den aart, en het gestel der Dieren kent, hoe hij beter zal slagen in dezelve aftebeelden.

Dan eene Woordelijke uitlegging is alleen niet krachtig genoeg om de waarheid van deeze aanmerkingen duidelijk aan het verstand te brengen: ik zal beter gelukken met ze te schetzen, en hier door U Lieder allen overtuiging met zekerheid bewerken.

EERSTE VOORBEELD.

HET PAARD. *Fig. 1.*

1. Laat BCDEF het lighaam en de pooten van een paard zijn: zoo dat de pooten om wel te loopen zoo hoog moeten zijn als GE en HD.

2 Trek het beloop der wervelen binnenwaarts, laat AY de voorste rib zijn, en A het draaipunt van den eersten halswervel. Er zijn in alle viervoetige dieren 7.

G E V O L G.

Zoo moet hals en kop te zaamen zoo lang zijn, dat het dier eeten kan, dat is als $AY + YZ$.

Hoe die kop met betrekking tot de hoogte van het dier kleiner is, hoe de hals langer moet zijn, gelijk plaats heeft in den Kameel, het Schaap enz.

3 Laat de kop over einde staan, zoo moet de hals krommen, of naar buiten gelijk $B\Theta\Gamma$, of naar binnen, zoo als bij de oude paarden, en de hals loopt $B\Xi\Gamma$, meer of min naar maate de kop meer zakt.

4. Om zulk een langen hals te draagen moeten de uitsteekzellen der wervelen bij den schoft zeer lang zijn, gelijk bij het Paard, als AB.

Derhalven minder in andere Dieren, en in den Mensch de kleinste om dat hij het hoofd recht draagt.

NB. Het Paard heeft eene groote spier, loopende over $S C$ tot R , die vereenigd met de *soleus* in Ω dat geweldige agter uitslaan maakt, aan dit Dier alleen eigen. In de Koe is die niet, en heeft daarom dit deel geheel holachtig.

Het is zeker dat de kop van *Bourgelats* Paard in de *Hippiatrique* te klein is, hebbende $FS \ 2\frac{1}{2}$ des hoofds, daar het zijn moest $2\frac{1}{2}$, gelijk *Stubbs* en anderen. In het Engelsch model van het gevilde paard is de kop $\frac{1}{2}$ van de lengte FS , dus nog kleiner. Geene van deeze paarden konden eten of zij zouden zeer lange halzen moeten hebben.

De Hoogte $BE = FS$. Bij allen $= 5$ Voeten. Ik heb de meeste koppen twee Voeten lang bevonden, zelfs in de kedden die daarom een korten hals hebben.

T W E E D E V O O R B E E L D.

D E K O E *Fig. 2.*

Trek eerst de schets van het paard.

2 Verkort de pooten van E tot e , en D , tot d .

G E V O L G.

Dan behoeft de hals slegts zoo lang als AG en bukkend als AY .

De

De hals behoeft en kan dan niet krom staan als bij de paarden, maar zal schuins oploopen, zoo dat de kop om zijne zwaarte, altoos met de hoorens laager zal staan dan de schoft B, die ook om die reden niet zoo hoog is als in het Paard. Het overige blijkt van zelve.

DERDE VOORBEELD.

DE HOND. *Fig. 3.*

- 1 Trek wederom de schetse van het paard en de lijn van de wer-
velen.
- 2 Verklein den Buik GH in GZ, gelijk te vooren geleerd is, van
wegens het voedsel.
- 3 De hals kan van verschillende lengte zijn, om dat de hond liggen-
de eet of raamt zonder langs den grond te eeten.
- 4 De pooten moeten om de ligtheid van het beest dunner zijn.
- 5 Het schenkelbeen langer zijnde wordt de voet $\Omega \Psi$ korter dan bij
het paard.
- 6 De staart moet tot springen dienen.

VIERDE VOORBEELD.

DE KAMEEL. *Fig. 4.*

Doe als vooren, maar verleng de pooten, verdik den buik, zoo moet
de hals langer zijn, en het dier's kop even groot als bij het paard blij-
vende schijnt die kleinder.

Hij moet den hals inkrommen om het zwaartens Center. NB bij den Kameel, het Schaap, en Hart moet AT eigenlijk een weinig schuins opwaarts loopen.

V Y F D E V O O R B E E L D.

D E E L E P H A N T. *Fig. 5.*

Teken het paard als met de voorige.

Stel de hals AF zoo zoud 'er een hooge schoft vereischt worden, evenredig aan de zwaarte die gehouden moest worden, 't welke met schik van het dier niet kon gevonden worden. De hals moest derhalven kort zijn als $A\gamma$. En het dier dus niet bij den grond konnen de koomen, moest noodwendig een slurp hebben. Het bewijs is te klaar, wanneer men den Walrus in aanmerking neemt, die geen slurp noodig heeft om dat hij zwemt.

De wervelen van de borst en rug moeten nu een wulf maaken. — Het dier slegts drie lendenwervelen hebbende schijnt daarom korter.

S L O T.

Zie daar ED. en A. Toehoorders! 't geene ik in de eerste Lesse voorneemens was te verrigten! Mischien heb ik UL te lang opgehouden.

den. Dog de rijkheid der stoffe duldde nauwlijks eenige verkorting. De tweede Lesse, die ik morgen naamiddag op het zelfde Uur zal geeven, verwagte ik dat als nuttiger voor den Schilder UL. te beter behaagen zal.

Ik hebbe gezegd.

T W E E D E L E S S E

EDELE, GEACHTE, GELEERDE, BEROEMDE,

EN IN ALLERLEIJE WETENSCHAPPEN,

EN FRAAJE KONSTEN, ZEER UIT-

MUNTENDE MANNEN!

ZEER GEACHTE TOEHOORERS!

In de vorige Lesse meenen wij aangemerkt te hebben, dat buiten *Crispyn van de Pas* niemand bijzondere regels opgegeeven hadde om allerlei Beesten met eenige zekerheid te tekenen. Wij voegen 'er bij, dat de Geraamtens, offchoon die in de Dieren, gelijk in de Menschen, den waaren grondslag van het geheele gebouw uitmaaken, over het algemeen zoo slegt verbeeld, en zoo gebrekkig behandeld zijn, dat de Schilders van dezelve volstrekt geen gebruik maaken konnen.

Alle de Geraamt-verbeeldingen van *Coiter* zijn, wat de gestalte betreft, afschuwelijk; die van *Meyer* zijn nog veel slegter: Zelfs is 'er geen één enkel in het kostbaar, en anders uitmuntend werk van den Graave *de Buffon*, welke den Schilders eenig nut doen kan. Want in allen zijn de Ruggraaten in eenen rechten lijn, even als bij *Coiter*,
de

de Armbeenderen met den voorarm, het Deijebeen, en de schenkels meede in eenen rechten lijn, en dus de Pooten allen zoo lang, dat ten aanzien der Halzen geen één van die Dieren het eeten van den grond zou kunnen raaken.

Ik heb mij nogthans over deeze wangestaltens niet verwonderd, zedert dat ik in het vergangen Jaar de Sceletten zelve in 's Konings Kabinet gezien hebbe. Als ik in den Jaare 1749. te Parijs was om mijne Studien te voltoojen, hadt men om de groote verandering, die men toen in het Kabinet maakte, allen opgeslooten.

Cheselden heeft in zijn groot en kostbaar werk over de Beenderen te gelijk een groot getal geraamtens van Dieren gegeven, die wel sierlijk behandeld, en door *van der Gucht*, en *Schijnvoet* zeer konstig gegraveerd zijn, maar altoos naar gebrekkige voorbeelden. Die van de Haagdis, Schild-pad, Krokodil, en Arend zijn zeer schoon. Die van den Beer, en het Konijn zijn onverbeterlijk, zoo is, ook die van den Zwaan. Het Geraamte van den Struijs kan genoegzaam dienen, dog niet die van het Varken. Over het geheel derhalven zijn de Sceletten der Dieren door *Cheselden* naagelaaten de fraaiste, en de beste.

Dan, UE. zullen met reden verwagten, dat men het Geraamte van het Paard, (als het schoonste Dier voor Vermaak, en het nuttigste voor den Landbouw, en Oorlog,) het *allerbest*, en *allernaauwkeurigst* zal afgebeeld hebben? Maar helaas! buiten die, welke door den grooten, en beroemden Dierenschilder *Stubbs* getekend, en gegraveerd is, vindt men 'er geen een eenige, welke eenigzints Lof verdient.

De afbeeldingen van *Carlo Ruini*, als den eersten Ysbreeker, zijn
vrij

vrij goed, voor zoo verre dezelve tot de Ontleedkunde geschikt zijn, dog volstrekt onnut voor een Schilder. Oordeelt nu zelve, T. wat 'er van die van *Saunier*, van *Snape* en van andere te gelooven zij, als zeer flegte Copijen van de reets zeer gebrekkige platen van *Carlo Ruini*?

Dog nog meer verwondering verdient, dat 'er thans in het zoo beroemde School bij Parijs, dat is te Charenton in de Koninglijke *Ecole Veterinaire* geen een enig Paarden Scelet, schoon door *Bourgelat* te zaamen gesteld, gevonden wordt; welke ik eene plaats in mijn Kabinet zou vergunnen. Het schouderblad, en armbeen is in allen kwalijk geplaatst. (*)

Het Scelet van het Paard door *de Buffon*, en door *La Gueriniere* opgegeeven is nog flegter dan de voorgaande.

Maar dat van *G. Stubbs* is overheerlijk, naauwkeurig, alle de deelen zijn welgeplaatst, in eene goede proportie, schoon getekend, de Spieren zijn naauwkeurig, en wel gedaan: in één woord, dit Paarden geraamte en Spiergestel is een Meesterstuk, en *Stubbs* een standbeeld waardig.

Is het dan zoo gelegen met het Paard, het allernuttigst Dier, verbeeldt U. G. T. wat 'er van de Geraamtens der overige te denken zij, die geenen *Stubbs* tot maaker gehad hebben.

Dan gesteld, een Schilder hadt volstrekt noodig om de geraamtens van alle dieren volmaakt wel te kennen: zoo was het niet mogelijk, dat iemand immer tijd genoeg hebben, of lang genoeg leeven zoude om ze wel aftebeelden. Ook leert de ondervinding, dat alle Beroemde Meesters reets *Groot* geweest zijn, voor hunne 30. Jaaren; en derhalven, dat het niet volstrekt noodig is, zoo diep

(*) Dit was in 1777. U.

eene kennis te hebben van alle de geraamtens: maar wel, dat men zekere algemeene deelen kenne, en voor alle de zulke, die ik mij vleije allerduidelijkst aangewezen te hebben in alle dieren overeenkomstig te zijn, in de voorige Lesse: op dat men naar het Levenschetsende te spoediger, en met meer volmaaktheid de dieren zou kunnen aftekenen.

Zoo schijnen *Potter*, van *Berchem*, zoo *Wouwerman*, en andere gedaan te hebben! Op dezelfde wijze schijnen *Snijders*, *Castiglionei*, en voor al de weergalooze *P. Testa* gehandeld te hebben. Welken laatsten ik UL. als den allernauwkeurigsten inzonderheid aanprijze. Ik spreek niet van *Reidinger*, om dat alle zijne Dieren, eenige weinige Honden, en Harten uitgezonderd, wezenlijke *Caricatures* zijn, en buiten het tekenachtige niet waardig zijn om genoemd te worden!

Van Berchem evenwel is niet net in de plaatsing der deelen van Koeijen, Ezels enz. Hij is dikwijls gebrekkig in de schouderbladen, voor al van vooren te zien. De koppen van zijne Ezels zijn slegt, veele Schaapjes mistekend of schoon door hem zelven geëtst. Het scelelet ontbreekt overal.

Zijne Bokjes zijn de beste ten opzichte der waarheid. Die door *D. Vischer* gesneden zijn, hebben de zelfde gebreken, en zijn minder haairig.

In de Harten jagt door *Dankerts* gesneden is een fraai Paard, het Hart te dun van lijf.

Adriaan van de Velde heeft in zijn zoogenaamd Bullenboekje de meeste Koeijen zeer schoon getekend: voor al den staanden Bul, de eetende Hokkeling, schoon wat te hoog van pooten. Ook is het

heupenbeen in zommige veel te lang, voor al in het loopende Koetje.

Zijn eetend Paard is flegt, de kop $\frac{2}{3}$ van de hoogte te klein, de schoft niet hoog genoeg, en om de kleinte des kops de hals veel te lang. Misfchien kan men zeggen, *dat geen fchilder ooit een eetend Paard behoorde afte maalen, zoo leelijk is de dan te lang fchijnende hals!*

Om voort te vaaren, moet ik nog van *Adr. v. de Velde* zeggen, dat hij een eetend Koetje zelf geëtt heeft, 't welk zonderling fchoon is!

Paulus Potter heeft een Bul geëtt, die op verre naa zoo fchoon niet is als die van *A. v. de Velde*. Veele van zijne koejen zijn zeer gebrekkig in de tekening. Hij is mede met het fchouderblad verlegen, gelijk meest blijkt in die door *M. de Bije* geëtt zijn.

Maar, waarom vraagt Gij! Houden wij dan de ftukken van alle deeze Meesters zoo verwonderlijk, en zoo fchoon? De oplosfing is gemakkelijk te geeven; om dat wij zelve geene naauwkeurige kennis hebbende van de dieren, ons ligt te vreden houden, wanneer het over het algemeen wat voldoet! Eene geestige *Zwier*, en meesterachtige toets betoveren ons, en bedekken onze onkunde zoo wel, als het gebrekkige van den Meester!

Ik gaa over tot de werken van *D. Stoop*, die mede bij de Liefhebbers in eenig aanzien is. Alle zijne Paarden zijn zeer flegt getekend, de Pooten te grof, alle te klein van kop, en hals.

In den Windhond dien ik van hem gezien hebbe is niets zekers; kortom hij fchijnt bij mij den naam van Meester naauwlijks te verdienen.

Wat zal ik zeggen van *S. de Vlieger*? wiens Landfchapjes in de daad
zeer

zeer schilderachtig zijn. Dog zijne Vogelen zijn slegt, de Windhonden gebrekkig in schouders, en armbeenen. Zijne Varkens zijn niet naauwkeurig; even gebrekkig zijn ook zijne Schaapen.

Petrus de Laer heeft vrij goede Geijten, Honden, Ezels en Varkens geschëtst, dog de Paarden hebben het gebrekkige van die van *Stoop*, en de Koeijen zijn slegt.

Joan van den Hecke, schoon nog al bekend bij de Liefhebbers, verdient niet dat wij hem aanbeveelen: om dat hij Paarden, Koeijen, Ezels, Honden, in één woord, alle beesten zeer slegt getekend heeft.

A. B. Flamen, die in de viervoetige Dieren zeer gemeen is, heeft nogthans redelijk wel geslaagd in de Visfchen.

Picart Le Romain, heeft eene verzaameling naagelaaten van Leeuwen, waar van de meesten zeer slegt zijn getekend; zommige van *Rembrand* zijn uitmuntend schoon, ook is die van *A. Durer* zeer fraai. De Koppen van allen zijn slegt, uitgenoomen die door *Rembrand* gedaan zijn.

Veelen geeven een slegt uitzigt aan hunne Dieren, om dat zij niet letten op de plaatzing der Oogappelen, of *pupillen*. Want ofchoon die rond zijn in veele, staan zij dwars in alle de gras eetende en herkaauwende Dieren, en op en neder in de Leeuwen, Tijgers, en Katten. In de Honden staan zij niet midden in het oog, maar digter naar den neus enz.

Omtrent de Tanden vallen de meesten ook gebrekkig:

Pb. Wouwerman is niet alleen zeer geestig in de afbeelding zijner Paarden, maar brengt 'er meerder waarheid in, dan ik bij anderen meene gezien te hebben.

Die door *Dankerts*, en *Job. de Vischer* gesneden zijn, houde ik voor de beste.

Ik zou geen einde vinden, wanneer ik allen beschrijven wilde; het is genoeg, dat ik als met den Vinger aangewezen hebbe alle zulke gebreken, zelfs in de grootste, en beroemdste Meesters, die voorgekoomen zullen kunnen worden, door de manier, welk ik in dit uur zal aantoonen.

Dog eerst moeten wij zien, wat van *de Pas* gedaan heeft?

Fig. 6.

C. v. de Pas geeft in het VDeel bladz. 6. van zijn werk, zoo als Hij meent, eene ligte manier om een Paard uit de hand zonder pasfer of regel te maaken.

Men trekke uit de hand naar het oog een vierkante *ABCD*, en verdeele die in 9 gelijke deelen 1. 2. 3. 4. 5 — 9. Ik maake, zegt hij wijders, *drie ronde Cirkels*, den een voor de billen, den anderen voor den buik, den derden voor de schouderen en borst.

C. van Mander heeft mede zulke drie Cirkels aangepreezen, zie schilderboek cap. 9. § 8. fol. 16, waarschijnlijk heeft *v. de Pas* A. 1665 zijn werk uitgeevende *C. van Mander* die A. 1603 reets schreef hier in gevolgd.

Wijders voor de roede en scheidinge des buiks $\frac{1}{3}$ van 4 en 5. Dan nog een voor den hals, naamelijk het 1ode Veld en de geheele zijde daar van voor de lengte van den kop.

Op deeze manier heb ik aantemerken, 1. Niet te begrijpen: welk mensch begaafdheid hebben zal om die juiste vierkanten en verdeelingen naatemaaken.

2. Toont

2. Toont hij niet waarom de midden punten der Cirkels in den schuinschen lijn *F. G* loopen? nog hoe die bepaald worden?

Het kruis van het Paard wordt hier door hooger dan de schoft, daar de schoft, en volgens *Bourgelat*, Tom. 1. Fol. 476. $\frac{1}{2}$ hooger is, en omtrent even eens door *Stubbs* bepaald wordt. Het strijdt ook met zijne eigene tekening, Bladz. 7.

3. Zie ik niet hoe de Kop $\frac{1}{3}$ van de hoogte worden kan: daar de hoogte van den schoft of *Garot H.* tot onder den Voet *I.* is $2\frac{1}{2}$ Kop, of zoo gij wilt, is de Kop gelijk aan $\frac{1}{3}$ van de hoogte en lengte van het Paard.

4. Maakt hij de Hielen *M*, en de voorhand *N* even hoog, daar die voor 1 Kop, agter $1\frac{1}{2}$ van den grond is.

Dit is zeker dat men volgens *de Pas* zijn manier geene de minste zekerheid heeft, en vooral niet wanneer men Paarden in eenen anderen stand wil afmaalen.

De proportien door *Bourgelat* opgegeeven zijn goed, dog de Kop van zijn Paard is te klein.

Chr. Theoph. Murr, prijst zeer eenen *Heinrich Lauten Saks*, *unterweisung der perspectiv und proportion der Menschen und Rosse*. Francf. 1564 in folio, welken ik nimmer gezien hebbe.

Daarna Bladz. 24. De Koe. Fig. 7.

V. de Pas verdeelt de lengte *AB* in 3 deelen: $\frac{2}{3}$ twee maalen genomen geeft de hoogte.

$\frac{1}{3}$ Voor de dikte, al het overige geeft geene zekerheid.

De Kop is mede $\frac{1}{3}$ 't welke naa genoeg waar is. Dan nooit staat een Koe met den Kop zoo hoog.

Dan dit alles helpt weinig om te slaagen, want nog hoogte, nog be-
loop der schoften, rug en heupen, nog hals worden bepaald.

V. de Pas geeft vervolgens Tab. 23.

D E N E L E P H A N T.

In een vierkant gedeeld in 12 ruiten, neemt hij een Ovaal voor den
romp zonder dat die eene bepaalde maat heeft. De geheele gedaante
is wanstallig. Ook is 'er geene maat voor de Pooten. De agterste
zijn dikker dan de voorste, 't geene niet alleen in de Elephanten, en
Kameelen, maar ook in Paarden en alle andere dieren recht anders om
waar is.

Het scelet bij *Perrault* is zeer gebrekkig en tegens de proportie ;
zoo is ook dat van *De Buffon*.

De afbeelding van den Elephant Pl. 1. p. 142 is naar een bootzeer-
fel gemaakt, en mij weinig voldoende.

Ik kan zeggen dat de Elephant dien ik gebootzeerd hebbe, zeer
naauwkeurig van proportie is, dog hij was slegts een kalf, hebbende
den Kop werkelijk laager dan den rug. De Kop van den Elephant
door *De Buffon* afgebeeld is met de schoft veel hooger dan het kruis.
Ik heb mij verwonderd over dit verschil; dan laatstleden zomer te
Versailles zijnde zag ik een Elephant die veel grooter was en tekende
dien af, om dat waarlijk de kop en schoft hooger waaren, en het dier
eene gestalte had tuschen die van *De Buffon* en de mijne in. Men
moet derhalven mijn model alleen op jonge Elephanten toepasfen.

Tab. 25. tekent *V. de Pas* den Kameel, wederom in een langwer-
pig

pig rond voor den buik; al het overige is kwalijk getekend. Het gene hij Tab. 31 voor de Honden opgeeft is geheel mis, gelijk ook de regels voor de Katten.

Tab. 43. schikt hij van gelijken drie Cirkels voor de Harten, den eersten kleiner dan de tweede, en dien kleiner dan de derde, maar waarom en hoe veel?

Vermits nu deeze de eenigste is, die getracht heeft tot het tekenen van allerlei Dieren regels te geeven, en wij, schoon zijne poogingen lof verdienen, getoond hebben dat dezelve geheel en al onvoldoende zijn, zoo laat ons nu zien en toonen, op welk eene wijze men met veel meer gemak en met de grootste zekerheid dit werk verrichten kan.

Algemeene Regel voor alle Beesten.

Fig. 8.

Trek A B C naar behooren, of liever naar de eigenschap van het beest, het welke afgebeeld moet worden, derhalven schuins, vlak of schuinscher naar C, b, v, in een Schaap, Kameel enz.

2. Volmaak het dwars Ovaal A B C D.

3. Trek F E het schouderblad, en C H het heupenbeen, gelyk $\frac{2}{3}$ van den Kop in een Paard. = den Kop. in eene Koe.

En schets het Armbeen E G, en het Deijebeen I K, zoo dat de Elboog en Knie in het Paard, Koe, enz. even hoog zijn, en gelijk met den buik.

4. Volmaak de Beenen voor en agter, dat is trek K L, M N, N O, O P en voor G R, R S, S T.

Wan-

Wanneer R en L even lang zyn, klimt de Hiel M L van zelven hooger.

5. Schets den Hals, naar eigenschap van het Dier, en vervolgens den Kop met het geene wij reets pag. 33. hebben aangetoond.

En neem de regels in acht pag. 31. No. 2 en 3. Pag. 32. Voeg er het verschil in de lengte der lendenen bij, en men zal in allen dezelfde schets kunnen gebruiken.

Tweede Regel.

Wanneer men aan het Armbeen de Spieren voegt a Q. g f, G f R, zal men het beloop des voorpoots; en trekt men c b, H c d M enz., zal men altoos de gedaante van den agterpoot verkrijgen.

Derde Regel.

De voorste Ribben zijn altoos recht en gedekt door het Schouderblad, de agterste staan altoos schuins agterwaarts. In het Paard loopen ze tot dicht aan het heupenbeen, in de Koeijen zijn de lendenen langer en van daar die driekante holte; zie fig. 2. E F G.

Vierde Regel.

In alle dieren met Hoeven of geschoende pooten zijn de handen en voeten langst. R S en M N.

In de springende als Leeuwen, Honden, Haazen, zijn de Schenkels langst en de Voeten kort.

Toe-

Toepassing van deeze Regel op de Vogelen. Fig. 9.

Trek wederom het ovaal en plaats den arm A B. die nu opgevouwen moet zijn, als de Vogel niet vliegt, gelijk B C. trek C D de hand, D F den duim en DE de overige vingers.

2. Trek vervolgens GH het Heupenbeen en stuit; IK de Deije, K L den Schenkel, L M den Voet, M de Klauw.

3. Den Hals in evenredigheid der hoogte van het lighaam N Q, en volvoer den Kop Q R. Waarvan de bovenkaak in zommigen zeer beweegelijk is, gelijk RS in den Arend, Papegaaij en in den Eendvogel.

4. Is het een vliegende Vogel, zoo moet het borstbeen van eene groote rib voorzien zijn, om de inplanting van de Spieren te bezorgen (De Struis en Casuaris hebben zulk eene ribbe niet) gelijk ook een *bril* N O. tot het zelfde einde.

Door het aanvullen der Spieren verkrijgt men de gedaante der Deijen, enz. en door de pluimen er op te plaatsen de gedaante van het geheele Dier, de Slagpennen dekken dan de deijen enz. (a)

Corol-

(a) *Belon de Mans* heeft in zijne *histoire de la Nature des oiseaux* in 1554 pag. 40, 41. met twee figuren het geraamte van een Mensch en Vogel verbeeldende, de volmaakte overeenstemming der beenderen van het hoofd tot de voeten aller- cierlijkst aangewezen. Ik heb dit niet aangemerkt voor den 19 Junij 1779.

De Natuur heeft in alle Vogelen, om het zwaartes middenpunt naar vooren te brengen den rug verkort en de lendenen geheel agtergelaten. Daar zyn veele, welke slegts 6 wervelen, en dus ook maar 6 ribben hebben aan eenen kant; op deeze manier blijft er van de 17 wervelen, zoo als die in den mensch zijn, slegts een $\frac{1}{3}$ gedeelte. Het is genoegzaam omgekeerd bij den Kikvorsch fig. 10., welkers zwaarte naar agteren moest gebragt worden. Om de meeste kragt in de Spieren der agterpooten te brengen, was het derhalven noodzakelijk dat de lendenen bleeven. Dus heeft de Schepper bijnaa den geheelen rug weg gelaten en den hals op

Corollarium.

Aangezien wij getoond hebben, dat de voorste pooten van alle viervoetige Dieren en Vogelen gelijkvormig zijn aan onze armen, zo volgt, *dat het ongerijmd is*, de vleugelen te geeven aan menschen, zoo als men gewoon is aan Engelen en Cupidoos te doen.

Ten tweeden, dat 'er geene Centauren kunnen zijn, om dat die dan 6 pooten, en twee buiken en borsten hadden. Gelijk het *Aristoteles de incensu Animalium* Cap. XI. p. 742 D. klaar aangetoond heeft; ook *Lucretius*.

Dat 'er geene Tritons zijn kunnen nog Meerminnen zal uit het volgende blijken.

O V E R D E V I S S C H E N. *Fig. II.*

BETOOG dat Visfchen gelijkvormig zijn aan de Viervoetigen Dieren.

Trek wederom den romp B A C G, aangezien de visch geen hals nodig heeft, en ook niet heeft (de ademende Visfchen uitgezonderd die eenen kleinen hebben) zoo plaats den kop D A B E. onmiddelijk op den ruggraat A (a).

2. Vermits de romp zig nu niet beweegen kan, schoon in evenwigt met het water, wordt 'er eene kragt vereischt even als de riem van een boot $\Delta \Pi \Theta$, waarmede men nu den Visch kan vergelijken.

Dan vermits in den Visch zelven eene beweegende kragt vereischt wordt,

de lendenen geplaatst. Daarom zijn er geene ribben, en het dier schijnt ons met reden zeer kort van Lijf. Zie *A. J. Roefels* figuren in zijne *hist. Nat. Ranarum* etc Nürnberg. 1758.

(a) In allen is de eerste wervel met den Kop vereenigd door middel van kraakbeen, als alle anderen onderling zijn. Ik heb dit in snoeken zeer naauwkeurig naagegaan.

wordt, blijkt het, dat en de staart CH en de groote dwarsgraaten tot inplanting der spieren nodig zijn. Hoe $\Pi\Theta$ of de staart langer is, hoe de Visch sneller zal kunnen voortzwemmen.

Corollarium I.

De Boot zal de minste beweging hebben, wanneer het center van *Turbinatie* en zwaarte in een punt zig vergaderen. Dit is in eene boot onmogelijk, maar heeft altoos plaats in de visfchen, om welke reden zij ook in een rechten lijn zwemmen kunnen, terwijl de boot altoos met het voorsteven henen en wederflingert.

Maar de Visch moet zich recht houden, om die reden heeft hij nodig de borstvinnen BF en de buikvinnen G. wanneer men BF wegsnijdt gelijk *Actedi* gedaan heeft, valt de visch om.

Corollarium II.

Vermits de Visfchen met het water in evenwigt zijn, en alle met den staart zwemmen, of zig voortroeijen, blijkt dat ze alle horizontaal in het water liggen.

2. Het center van *Turbinatie* zal verschillen naar maate de zwaarte van den kop van den Visch. En daarvan zal afhangen de lengte van den staart.

3 Aangemerkt in de Visfchen de gedaante meer verandering kan ondergaan dan in de viervoetige dieren, zullen 'er meer verscheidenheden in de eerste, dan in de laatste plaats hebben. Ook telt *Linnaeus* Edit. 10. 1766. flegts op 212 zoorten viervoetige Dieren en 480 van Visfchen.

4 Het is daarom onmogelijk dat er Tritons, en Meerminnen zijn, dat is Zeegedrogten die met het lighaam over einde zwemmen, zoo dat de staart een rechten hoek met den ruggraat maakt.

Het zwaartens Center zal ze in eenen rechten lijn brengen, en dus is het ongerymd dezelve te stellen.

Dan wij keeren te rug tot de pooten der Viscchen. Aangemerkt de Viscchen zig met den staart voortzetten, hebben ze geene lange pooten, geene deijen, nog schenkels, nog voeten nodig. Derhalven ook geen beenig bekken, gelijk bij alle viervoetige dieren en Vogels plaats heeft.

B E W I J S.

De natuur geeft ons daarvan een zeer leevendig en zeer treffend Voorbeeld in de gedaanteverwisseling van den kikvorsch. Deezen heeft de wijze Schepper een staart gegeven, zoo lang ze geene pooten hebben, dan zoo draa die uitkoomen en kracht krijgen, krimpt de staart allengskens in, tot die geheel verdweenen is. Dit wonderwerk kunnen wij alle voorjaar zien, dog wij loopen het voorbij, om dat het dier zelf om zijne veelheid en onaanzienlijkheid niet geacht wordt.

Herscheppling van Viervoetige Dieren in Vogels.

Fig. 12. E E R S T E V O O R B E E L D.

E E N E K O E E N E E N V O G E L.

Trek en teken het geraamte van de Koe als voren. pag. 34.

Bewerking. Ligt den romp overeinde in GC, zoo volgt van zelve dat de voorpooten van den grond rijzen. En 2° dat het Center van zwaarte nu niet langer gedragen wordende door de voorste pooten, de agterste EF moeten gebragt worden in EI.

2. De

2. De romp G nu zoo hoog boven den grond koomende moet de hals zijn als GH. En de kop agter over gehouden worden om gedraagen te worden in HJ. de lijn van propensie.

3. De Voorpooten nu onnut om te loopen, dienen tot vleugelen, en worden geschikt als in de 4de regel. pag. 48.

4. De vogelen als konnende wegens hunne vederen, door geene vliegen geplaagd worden, behoeven geen langen nog zeer beweegelijken staart.

T W E E D E E N L A A T S T E V O O R B E E L D

Een Viervoetig dier in een Mensch. Fig. 13.

B E W E R K I N G.

Vermits de veelvuldigheid van Lijnen te groote verwarring maakt, is het best. Een Paard, bij voorbeeld, eerst op zijne 4 Pooten te stellen, daarna overeinde te zetten. En aan te toonen. 1. Dat nu de heupen kort in een koomen.

2. De Voorpooten nederwaarts moeten hangen en een sleutelbeen noodig hebben.

3. Dat de Deije en Schenkel nu in een rechten lijn moeten koomen.

4. Dat het Hoofd nu niet nodig heeft op een langen hals te staan, en derhalven dat nu die hooge schoft onnut is. En

5. Dat de Rug plat wordt.

6. Dat het Hoofd, eerst de Hersenen voor elkanderen hebbende nu in een rond gevormd is, en de centers van zwaarte en beweeging in een punt moet hebben.

G 3

7. Dat

7. Dat noodwendig de Kaak ingetrokken moet worden en dus de Neus nu uitsteeken moet.

8. Dat men de Voeten moet inkorten.

9. De Pooten vijf Vingeren geeven.

NB. Uit de derde regel volgt natuurlijk dat de Deijen en Kuiten bij den Mensch, gelijk ook de Billen, naa evenredigheid zeer dik moeten zijn, om den Romp overeinde te kunnen houden. *Aristoteles* heeft zulks zeer wel opgemerkt. *de Part. Animal.* l. IV. p. 1037. *Homo unus cauda vacat, nates habet, quod nulli quadrupedum datum est. Crura etiam homini femore surâque carnulenta sunt. — Quorum causa una est omnium, quod homo solus animalium erectus est, itaque nates carnosas fecit & femora & suras.*

S L O T.

Zie daar Hoog Geachte Toehoorders! volbragt, 't gene ik voorgenoomen hadde aantetoonen! Heb ik niet geslaagd naar uwe verwagting om genoegzaame regels aan de Schilders te verschaffen. Ik zal uwe nieuwsgierigheid voldaan, en UL. een dieper inzicht geeven hebben in het bestek der algemeene schepping der Dieren!

De aandacht waarmede Gy L. my hebt gelieven te vereeren, verplichten my UL. te bedanken, voor deeze zonderlinge Gunst.

Ik hebbe gezegd.

OVER

O V E R H E T

G E D A A N T E

S C H O O N

1782.

OVER THE

GENERAL

W. O. H. C.

1821

EDELE GROOTACHTB: ZEER GELEERDE,

ZEER KONSTRIJKE, EN ZEER AANZIE-

NELIJKE HEEREN!

ZEER GEACHTE TOEHOORERS!

I N L E I D I N G.

Alle menschen van gezond oordeel, en kennis, alle Bewonderaars, en liefhebbers der verrukkende Schilderkunst, hebben altoos, en genoegzaam van alle tijden, éénpaarig zig opgedrongen, standvastig geloofd, en met kracht beweerd: *dat 'er een eeuwige, of onveranderlyk Gedaante-schoon bestond in de waereld. Als mede, dat wij er alle, zonder onderscheid, een ingeschaapen gevoel van zouden hebben.* Dog geen van allen, jaa niemand heeft, als nog, dat wezenlijk, dat eeuwige, en onveranderlijk Schoon uitdrukkelijk kunnen bepaalen, veel min aantoonen!

Het is mijn's bedunkens niet in de Natuur! Dat is, niet in de geschapene dingen, of liever niet in Menschen, in Dieren, nog Planten, om dat nimmer in dezelve eenige Evenredigheid aan zekere, en standvastige Regels onderworpen, heeft plaats gehad; maar wel ééne onveranderlijke, en volmaakte Overeenstemming der zaamenstellende Deelen,

H

tot

tot hun onafscheidelijk nut alleen betrekkelijk, welke op geenerlei wijze eenige Schoonheid insluit!

De Achtbaare Oudheid, haare grootste Wijsgeeren, en Beroemdste Konstenaars, hebben, even als die van onzen tijd, gemeend; dat *het Gedaante-schoon* in de daad afhing van zekere Evenredigheid der deelen tot elkanderen. Dus zegt *Galenus* (a), „ dat Schoonheid niet „ zoo zeer in eene gevoegelijke overeenkoomst der Elementen, als „ wel der zaamenstellende Deelen gelegen is: bij voorbeeld van den „ Vinger tot de Palm, en Hand; en van deeze tot den Elleboog, en ge- „ heelen arm: om kort te zijn, van alle de deelen tot elkanderen; zoo „ als in het Boek der Proportien van *Polycletus*, NORMA genaamd, „ gezien kan worden!” Volgens deeze maakte hij *een Beeld*, 't welke men om de Schoonheid der Proportie, even als zijn Boek, met den naam van *Norma* of *Regel*, bestempelde! Van dit Konst-stuk wordt ook door *Plinius* (b) gewag gemaakt, als van een beeld, 't welke van alle Konstenaars, geene uitgezonderd, om de schoonheid van deszelfs proportie CANON bijgenaamd, en als zulk een gehouden is geworden!

Op het voorbeeld der Ouden hebben alle Beeldhouwers, en alle Schilders, van de XV. Eeuwe af, wanneer de fraaije Konsten wederom begonnen te bloeijen, die gewaande Evenredigheid op nieuws ingevoerd, en met yver verdedigd; gelijk uit *Da Vinci*, *Alb. Durer*, uit *Lomazzo*, en uit den grooten naavolger van *Raphaël*, den beroemden *Mengs*, gebleken kan.

Wanneer nu hunne stelling, al eens voor goed gekeurd wierdt; bleef

(a) *Clasfis* I. p. 255. tegens het einde H.

(b) *Plinius*, Tom. 3. Lib. 34. Cap. 8. §. 3. p. 650 — Edit. Harduini.

bleef er nog deeze vraage over: *Waarom die regelmaatige Evenredigheid op onze ziel eene noodzaakelijke uitwerking zou moeten hebben van goedkeuring, en toestemming, en wel, bij alle menschen, zonder onderscheid?* Wordt het wel vereischt, dat wij geboren worden met het inwendig gevoel van Gedaante-schoon, even als *God* ons, van de geboorte af aan, ingelegd heeft *het inwendig gevoel van Zedelijk schoon*, van Deugd, van Liefde, van Dapperheid, van Trouwe, van Vriendschap, en dergelijke? *Voorzeker niet!* De verschillende smaak in de Schilder-en Beeldhouwkonst, door alle tijden henen, leert ons volstrekt het tegendeel!

Met recht vraagt Gij dan A. T.! van waar het koomt, dat wij *de Standbeelden der Ouden*, met zulk eene algemeene toestemming, door zoo veele Eeuwen bevestigd, *schoon* noemen? *Waarom een Polycleatus, een Lysippus, een Phidias, een Apelles, standvastig geroemd wierdt?* *Waarom een Michaël Ange, een Raphaël, een Correggio, en een Titiaan?* om niet van anderen te spreken, die geen minderen lof verdiend hebben? Terwijl het teffens waar blijft, dat de Schoonheid hunner Konststukken, niet dan door veel studie, recht gekend, en beoordeeld kan worden?

Heeft, *vraagt Gij eindelijk*, heeft de Goddelijke Schepper, de Menschen, de Dieren, en Planten zoo gevormd, dat zekere Evenredigheid der deelen 'er het Schoon van uitmaakt, even als wij zien, dat zulke Evenredigheden onveranderlijk plaats hebben, *in de toeneemende. Snelheid der Vallende ligbaamen? In de werking der Vloeistoffen? der Centervliegende krachten? in de wemelingen der Slingers? en in den omloop der Hemellichten om hun gemeen middenpunt?* Misschien is die Schoonheid zelve enkel toevallig, en nimmer opzettelijk beoogd door den Schepper?

Ons voorneemen is G. T. om UL. in dit Uur te toonen , dat de groote Schepper van Hemel en Aarde , in de vorming der Lighaamen , van Dieren , voornaamelijk , niets anders beoogd heeft , dan enkel de Nuttigheid der zaamenstellende Deelen , en geenzints derzelver stand- vaste Evenredigheid ! Derhalven , *dat 'er geen Stellig , geen Onver- anderlijk , geen Eeuwig Schoon plaats kan hebben omtrent de gedaante der Dieren !*

Tot welke wij ons , hoofdzaakelijk , bepalen , om dat de beschou- wing der Plantgewassen ons te verre zou doen uitweiden , offchoon 'er het zelfde in hunne gedaantens plaats heeft . Uit deeze gronden zal ik derhalven zeer klaar , en onbetwistbaar , aantoonen , *dat al het Schoon , 't welke wij meenen in de gedaante der Menschen , en andere Dieren plaats te hebben , afhangt van eene onderlinge Overeenstemming , ge- grondvest op het gezag , van eenige weinige .*

En teffens betoogen , *dat Gedaante-schoon eene loutere inbeelding is , die alleenlijk van gewoonte afhangt . (c)*

En eindelijk , zal ik doen zien , dat de bekwaamheid om het Schoo- ne te bemerken , en te beoordeelen , *Gevoel , Smaak of Taet* genaamd , wel af hangt van zekere geschiktheid , aan zommige Menschen bijzon- der eigen , maar meerendeels van aankweeking , van het dagelijks be- schou-

(c) Edm. Burke *on the Sublime and beautifull* , zegt daarom te regt p. 185 – 186. Since if proportion does not operate by a natural power attending some measures , it must either be a custom , or the idea of utility , there is no other way. „ Aangezien „ de proportie niet werkt door een natuurlijk vermogen , welke eenige evenredigheden „ hebben , zoo moet zij of door gewoonte of door het denkbeeld haarer nuttigheid „ behaagen , daar is geen andere weg over.”

ſchouwen der beſte Konſtſtukken: En, dat zij veel al is als de ſom van onze verkreegene Kennis en Opvoeding! (d)

Zie daar G. T.! een onderwerp waardig aan deeze Akademie! Maar, zoo als het door mij behandeld zal worden, weinig geſchikt om uwe Toeſtemming gereedelijk weg te draagen!

Indien ik derhalven ooit uwe toegeevendheid nodig gehad hebbe, G. T. indien ooit uwe goedgunſtigheid mijwaarts is vereiſcht geworden, is het in dit Uur, nu ik geene nieuwe waarheden te berde kan brengen, om UL. gelyk in mijne voorige vertoogen, door iets vreemds aangenaam te verrasſchen, en in te neemen!

Dan nu, moet ik UL. eerst ontdoen van diep ingewortelde vooroordeelen, van vooroordeelen, die door het gezag van eenige honderd Eeuwen, eene ſchijnbaare, en onwederſprookene bevestiging ofte *ſanctie*, verkreegen hebben! Deeze moeiljyke taak afgedaan zijnde, moet ik UL. uwe toeſtemming in weerwil van U zelve afpersen, en gewinnen. Waar van de uitvoering voorzeker niet gemakkelijk zal vallen!

Om mijne Gedagten klaarer uit te drukken, zal ik even als voorhenen, de zaaken met eenige nieuwe Schetzen ophelderen. Vereert mij ondertuſſchen G. T. met uwen aandacht, en ontfangt mijne poogingen gunſtig, gelyk Gijl. gewoon zijt. Kan ik met eene vloeiende Welspreekendheid aan uwe Kiesheid niet voldoen, zal ik ten wenigſten door het betrachten van alle mogelijke kortheid UL. Genegenheid zoeken te verdienen.

(d) *Winkelmann* bevestigt mijn gevoel pag. 7. *Von der Fähigkeit der empfindung des schönen in der Kunst.* „Dat de geſchiktheid tot het gevoel van het ſchoone in de Konſt alleen door Opvoeding wordt opgewekt en aangekweekt”.

§. I.

Het Schoon is van de aloudfte tijden af zoo duifter, zoo bewimpeld, en met zoo veel omflag van woorden door de Wijsgeeren omfchreeven, dat niets moeilijker valt, dan te weten, wat zij 'er eigenlijk door gemeend hebben! Alle hunne ingewikkelde Bepaalingen immers van het Schoon, zyn ijdele klanken, die niets afdoen, en geene de minfte nuttigheid in zig bevatten!

Plato (e), offchoon hij duidelyk zegt, dat het 'er eigenlijk op aankoomt, om dat gene te kennen, door welkers middel, of toedoen, alle fchoone dingen, fchoon fchijnen; *cujus beneficio omnes res pulchrae sunt pulchrae*; laat hij 'er nogthans onmiddelyk op volgen: „ Dat het niet anders zyn kan, of de dingen, die in de daad fchoon „ zyn, ons alzoo moeten toefchijnen, vooral, wanneer 'er dat ge- „ ne bij is, 't welke maakt, dat ze fchoon fchijnen!”

De groote, en de eenige vraage is, wat is het voor een ding, 't welke zulks uitwerkt? Is het Evenredigheid? en welke? Is het iets anders? En wat dan?

Ik vleide mij, bij *Vitruvius*, eene betere oplossing te zullen vinden; dan, ook die zegt, *dat fchoonheid in de Bouwkunst afhangt van fchikking, van evenredigheid, en van welvoegelykheid* (f). Hij laat 'er ftraks opvolgen, dat de *Eurythmie*, de Schoonheid, een bevalligheid, en een aangenaam uitzigt is in de Zaamenftelling der Deelen; die verkree-

gen

(e) In de *Hippias Major*. p. 294. B. edit. Serrani.

(f) *Eurythmia in Architectura est dispositio & symmetria & decor. de Archit. Cap. 3. p. 12.*

gen wordt, wanneer alle de Deelen eens Gebouws, eene bekwaame Hoogte, tot de Breedte hebben; en eene gevoegelijke Breedte tot de Lengte: In het kort, wanneer alles beantwoordt aan de Evenredigheid! Dat is, mijnes erachtens, te zeggen, dat alles Schoon is, het welke Regelmatig is! (g)

Hier aan twijffelt niemand; de vraage is, *welk eene Evenredigheid de Lengte tot de Breedte, en Hoogte moet hebben?* te meer, om dat 'er in de algemeen aangenoomen vijf Ordens van Bouwkonst, niet alleen eene onderscheidene Evenredigheid plaats heeft; maar ook in ééne, en dezelfde Orde, omtrent de Evenredigheid der overeenstemmende Deelen, een zeer groot verschil bespeurd wordt: gelijk voornaamelijk in de allerschoonst geachte overblijfsels der Tempels te Athenen, te Heliopolis, te Palmyra, te Posidonië, en te Rome gezien kan worden.

Galenus, die een groot Liefhebber der Schilderkonst was, (b) stelde, dat men de Schoonheid vinden moest in zulke menschen, die eene goede kleur, eene Evenredigheid, en welvoegelijkheid in hunne ledemaaten hadden: *Want, zegt hij, schoonheid bestaat in de regelmatigheid, en in de bevalligheid van de kleur.* (i)

Vervolgens prijst hij zeer het voortreffelijk stuk over de Proportien van *Polycletus*, (k) en besluit daar naa, dat, volgens het oordeel van alle Wijsgeeren, en Geneesmeesters, de Schoonheid van het menschelijk Lighaam in eene goede Zaamenstelling van deszelfs Ledemaaten bestaan zoude!

Uit

(g) ibidem.

(b) Meth. Med. Clasf. 7. p. 6.

(i) Isagoge, Tom. I. p. 255. H. ad finem.

(k) Ibid. p. 255.

Uit het gene derhalven van *Plato*, van *Galenus*, en van *Vitruvius* gezegd is, blijkt klaar genoeg; *dat zij dat gene*, cujus beneficio omnes res pulchrae sunt pulchrae, DOOR WELKERS TOEDOEN, EN MIDDEL ALLE SCHOONE DINGEN SCHOON ZIJN, *niet recht gekend hebben, nog tot Regels wisten te brengen!*

§. II.

De stelling, die nog heden plaats heeft, als of wij een ingebooren gevoel hadden van Gedaante-schoon, is van die zelfde oude Wijsgeeren ontleend, en overgenoomen. Durft Gij nog twijffelen, zegt *Symmachus* (1), aan de Bekwaamheid der Wijsgeeren om over het Schoon te oordeelen; daar zelfs de alleronkundigste *den Olympischen Jupiter van Phidias*, de Koe van *Myron*, en de Priesteressen door *Polycletus* gemaakt, bewonderen, „ Het vermogen van ons Oordeel „ gaat veel verder; anders zouden de schoone dingen slegts van we- „ nigen gekend worden, indien het gevoel, van allerlei-schoon, zig „ niet zelfs tot de alleronkundigste uitstreckte!”

Intelligendi natura latius patet, alioqui praeclara rerum paucis probarentur, si boni cujusque sensus etiam ad impares non veniret.

Cicero zegt, dat men zig verwonderen moet, niet tegenstaande 'er zulk een groot onderscheid plaats hebbe tusschen een ervaarenen, en een onervaarenen, dat het waare Oordeel van allen, door elkanderen nogthans, zoo weinig verschilt (m).

Dion, de Halycarnassenser stelde, om dezelfde reden, dat de na-
tuur

(1) Lib. I. Ep. 23. volgens *Junius de pictura Veterum* p. 40. §. 7.

(m) De Oratore lib. 3.

tuur aan alle menschen zonder onderscheid, dit inwendig gevoel geschonken hadde. *Epictetus* gaat tot een belagchelijk uiterste over; hij eigent immers zulk eene kracht, en vermogen toe aan het schoone, *dat het zelfs de Steenen aandoen moesle* (n).

Dat onderwijlen de Ouden, even zoo weinig als wij, zulk een ingeschaapen gevoel van het Schoone gehad hebben, blijkt uit het geval van *Polycletus*, ons door *Aelianus* (o) naagelaaten. Naamelijk, hoe die groote Beeldhouwer ter zelfder tijd twee beelden onder handen hebbende, het eene telkens veranderde naar de Raadgeevingen, en het Oordeel der zoogenaamde Liefhebbers, die hem in zijne winkel kwamen bezoeken; terwijl hij het andere geheel en al naar zijn eigen zin, en oordeel voleindigde: Wanneer nu beide afgedaan zijnde, naar de gewoonte van die tijden, openlijk ten toon gesteld waren; belagchte, en bespotte men het eerste geweldig, terwijl men het andere beeld om zijne uitmuntende schoonheid hemelhoog verhefte! waarop hij zegepraalende de toeschouwers te gemoed voerde. *Het beeld, door U thans veracht, en uitgelagchen, is naar uweigen Oordeel, en aangewezenen verbeteringen* geduurig door mij veranderd en gemaakt: *Dat is het uwe! Het beeld, in tegendeel, t'welke GijL. zoo bewondert, en zoo hoog opvijzelt, is mijn werk alleen; en het mijne!* (p)

§ III.

Dan, het is tijd om van deeze uitweiding te rug te keeren, en UL.
te

(n) Volgens *Junius* ibid. p. 40. §. 7.

(o) *Variae hist.* p. 940 — 41.

(p) Ibid. in de noot.

te herinneren, dat volgens mijne aanwijzing de Ouden zulk een inwendig, zulk een ingeschaapen gevoel van Schoon, als zij zig vleiden te hebben, in de daad niet hadden: Ik moet 'er bijvoegen, dat alle de Natiën van den wijd uitgestrekten Aardbodem, zonder onderscheid, door de grillige vorming van hunne Lighaamen ons klaarblijkelijk overtuigen, zulk een ingeschaapen gevoel van Schoon, even weinig gehad te hebben!

Beschouw de Indiaanen, die hunne fraaije en natuurlijk witte tanden aflijpen, op dat ze het Gitzwart te beter zouden aanneemen! en hunne Ooren, die in Europa, en in ons Land niet te klein kunnen zijn, zoodanig uitrekken dat zij, met de nederhangende lellen, op de schouders rusten!

Het is onnoodig, dat ik UL. de dikke Chineesen, en hunne schraale, en magere Vrouwen, als de schoonste der waereld, in hunnen smaak, afbeelde! of, de Afrikaansche Vrouwen met haaren nederhangenden Boezem! of de wilde Amerikanen met hun geschilderd, en *getatueerd* vel! Die zig teffens verbeelden zeer schoon te zijn, als zij hun Neus, Lippen, en Ooren doorbooren, en met allerlei beenderen, en steenen vercierden!

Het zou niet minder overbodig zijn te handelen van onze fraaije Vrouwen, die, om haare schoonheid te verbeteren, het Lighaam, als een taatstol, met geweld inbinden, haare Schouderbladen over elkanderen persen, en haaren Boezem plat, en tot elkanderen drukken! Ik zou geen einde vinden, als ik uit de vergelijking der wijd, en zijd verspreide Volkern UL. overtuigen wilde van alle hunne grillige, strijdende, en ongrijpde denkbeelden van *Gedaante-schoon*! Het is genoeg aangetoond te hebben, dat alle aan *één*, en *dezelfde* gedaante *bet-*
ken-

kenmerk van Schoon toegekend, en gegeven zouden hebben; indien het gevoel van Gedaante-schoon, in de daad zoo ingeschaapen was, als dat van het Zedelijk Schoon; waarover nooit eenig verschil heeft plaats gehad in de denkbeelden van de beschaafde, zelfs niet van de allerwoeste volkeren. Kuischheid, liefde, trouw, en dapperheid zijn bij allen even hoog geschat, en altoos in even grooten eerbied geweest.

§. I V.

Wij moeten nu onderzoeken, of het Gedaante-schoon, in zekere onderlinge evenredigheid der zaamenstellende deelen bestaa? zoo als *Galenus*, en veelen op het gezag der oude Wijsgeeren, geloofd hebben: en de meeste Konstenaars, op het gezag van *Polycletus*, als nog gelooven!

Wij zullen nogthans voor een oogenblik moeten stellen, als of *Eevenredigheid of Proportie de grond was van Gedaante-schoon*. In welk geval het ontegenzeggelijk waar zal zijn, dat dit Schoon, indien niet overal, althans in de Bouwkonst behoorde gevonden te worden; waar van wij het tegendeel met overtuigende voorbeelden zullen aantoonen.

Vooreerst is de *Stylobata*, of Pedestel (*), het voetstuk in alle bouwwordens, als nog, zonder eenige bepaalde proportie. *De Toscaan-sche* heeft tot Blok, een Cubus volgens *Philander* (q) die een leerling van *Serlio* was.

De

(*) Alle deeze Pedestallen wierden op het bord getekend en aangewezen.

(q) *Vitruvius* Edit. Philandri. p. 96.

De Dorische is als de Middellijn van het Quadraat, gemaakt op deszelfs breedte (*r*) *De Jönische* is even eens genoomen (*s*). *De Corinthische* is als de Diagonaal gevoegd bij de helft der breedte (*t*). *De Composite* of *Romeinsche* is als de Diagonaal en een vierde der breedte (*u*).

Vignola geeft wederom geheele andere Grootheden aan deeze Pedestallen; Planch. I. p. 3. Naamelijk den Middellijn des Quadraats voor hoogte aan het blok van de *Toscaansche* Orde; aan de *Dorische* $1\frac{1}{2}$; aan de *Jönische* iets meer; aan de *Corinthische* tweemaal de Basis.

In de Ruïnen van Balbek vindt men de *Corinthische* Pedestallen der Pilasters, Tab. V. flegts twee Diameters hoog, en een en een vierde breed. Een ander, als een Cubus. Pl. 30. ib.

Om kort te zijn, nergens vindt men eene bestendige Evenredigheid. Dit alles is derhalven loutere gisfing zonder zekere *Progresfie*, en willekeurig; zoo als ook is de proportie der Pedestallen tot de Plinthen, of *socles* (*v*).

II. Omtrent de proportie der Schacht, in de *Dorische* Kolom, blijkt uit *Vitruvius* (*w*), dat de *Atheniensers* geheel en al onkundig, welk eene proportie men ten tijde van *Dorus* aan de Kolommen gegeven hadde,

(*r*) ib. p. 100.

(*s*) ib. 104.

(*t*) ib. p. 107.

(*u*) ib. 108.

(*v*) Ibid. pag. 199.

(*w*) Lib. IV. c. 1. p. 126.

hadde, 'er die van een Mensch op toegepast hebben; maakende dezelfde volgens *Vitruvius* als 1 : 6. (x)

Vitruvius (y) verleid door dit vooroordeel, keurt de proportie van een Mensch zoo volmaakt schoon, dat hij rond uit alle Gebouwen verwijst, die niet even als een wel geproportioneerd Mensch geschikt zijn. Hij vergelijkt de Dorische Kolom met een Man, de Jönische met eene Vrouwe, zoo dat de *Voluten* het Hoofdhaar verbeelden zouden: En maakt ze als 1 : $8\frac{1}{2}$. De *Corinthische* als nog dunner met eene Jonge Dogter; offchoon zij mijns bedunkens beter met een Jongman vergeleken wierdt, om der Heupen wille, en het rijzige 't welk zoo bevallig staat.

Deeze onnatuurlijke vergelijking wordt bijnaa van alle Architecten woordelijk herhaald, vooral door den Heere *Riou* (z).

Aangemerkt 'er nu geene overeenkoomende proportie plaats heeft, onder de menschen van verschillende Natiën, en Luchtfreken, zoo moet de proportie aan de Dorische Kolom, en aan de overige Kolommen gegeven, zeer ongelijk, en wisselvallig zijn!

'Er was geen einde te vinden, wanneer ik deeze veranderingen, en verschillen zoo in gestalte, wezenslijnen, gekroesd haar, zwaare baarden, of geene baarden, de bewooners van Afrika, of Amerika eigen, wilde ophaalen?

Wat beduidt derhalven de keuze van proportie in eene Dorische, Jönische, of Corinthische Kolom, wanneer die naar deeze aangetoonde,

(x) Ibid. p. 126.

(y) Ibid. Lib. I. c. 1. p. 79.

(z) *Grecian orders of architecture*. chap. II. p. 13.

de, onstandvastige gedaante der Menschen genoomen zal worden? Ik heb mij verheugd gevonden te hebben, dat *Perrault* (aa) deeze aanmerking bevestigt.

Wij zullen bij vervolg zien, dat de *Doriërs*, nooit, aan zulk eene vergelijking gedacht hebben, en alleen de *Hut* op paalen hebben gezet, hoog genoeg om 'er onder door te gaan, en vervolgens die paalen langzaamerhand hebben verhoogd, gelijk uit den Tempel van *THESEUS te Athenen*, en die van *Pofidonië* beweezen kan worden.

III. Wat zullen wij zeggen van de hoogte der Corinthische Kapiteelen, daar die volgens het getuigen van *Vitruvius* zelve van verschillende hoogte gemaakt zijn geworden? Zoo dat die van de Portique van het *Pantheum*, hooger dan elders gevonden wierden. (a)

Het uitmuntend werk van den Heere *Riou* over de Grieksche Ordens van Architectuur, vooral de Voorreden is waardig geleezen, en vergeleken te worden met de schoone Overblijfsels der Grieken, door den Beroemden *Le Roy* ons naagelaaten, met die van *Palmyra*, van *Balbek* en andere vervallene Gebouwen, door de *Grieken*, en *Romeinen* wel eer in Klein *Asië*, en *Syrië*, gesticht, om overtuigd te zijn, dat niet alleen in de Onderscheidene, maar ook in de zelfde Ordens, een zeer groot verschil heerscht omtrent de verdeeling der Entablementen, in de Architraaven of *Epistylia*, in de Kroonlijsten, in de Friesen, of *Zoophori*, in de *Metopes*, *Triglyphen*, *Modillons* enz. Zoo waar is het, dat 'er geene wezenlijke, standvaste, en gegronde proportie ooit, of ooit bij de schranderste Natiën in acht genoomen is.

De

(aa) *ibid.* p. 114. § 7.

(a) *ibid.* p. 106. Expl. planche 23 de *Perrault*.

De Beroemde, en naauwkeurige *Desgodetz* heeft, behalven dat, zeer klaar beweezen, dat nog *Palladio*, nog *Serlio* de maaten der Antieke Gebouwen, die te *Rome* gevonden worden, juist hebben opgegeven. Zelfs heeft de Heer *Chambrai*, in zijne *Parallele* van de Oude en Moderne Gebouwen, zig dikwijls daarin vergist, gelijk bij den zelfden op veele plaatzen gezien kan worden! (*)

Omtrent de *Metopes*, welke *Vignola*, op het voorbeeld van *Vitruvius*, volmaakt vierkant wilde hebben, hielden de Ouden van gelijken volstrekt geene maat; maar maakten die langer, of korter, naar hun goedvinden, gelijk in de Ruïnen van *Paestum* of *Posidonië* gezien kan worden, (*) het is eveneens met alle de overige deelen gelegen!

Verkiest Gijl. te hooren G. T. met welk een blind vooroordeel, wij dit alles volgen, zoo raadpleegt *Le Roy*, die uitdrukkelijk zegt: dat alle de verdeelingen in de Bouwordens, welke haaren Oorsprong van den tijd van *Pericles* ontleenen, zeer aangenaam en bevallig zijn, dog, dat in tegendeel, alle die 'er van afwijken, niet dan flegt, en grillig konnen gehouden worden!

Die groote Bouwkonstenaar eindigt met te zeggen, dat men om de best mogelijke proportien in de Ordens te verkrijgen, niet flegts uit die van Griekenland, Klein *Asië*, *Syrië*, en *Rome* moest kiezen, maar ook de gedagten raadpleegen van *Vitruvius*, en alle de beste Bouwkonstenaars van latere tijden! *Aangemerkt men de gronden der Bouwordens uit alle deeze met den anderen moest bevestigen.*

IV. Wan-

(*) Zie de parall. op de I plaat bij *Riou* pl. XVII. XVIII.

(*) The Ruins of *Paestum* bij *Thomas Major* 1768 Tab. XII. fig. 10 en Tab. XXIII. fig. 1 en 4.

IV. Wanneer men den Oorsprong van een Dorisch gebouw naauwkeurig naagaat, zal men haast zien, *dat Schoonheid 'er de grond niet van is*; maar dat alle de deelen van Triglyphen, *Metopes*, van *Entablement*, van *modillons*, onmiddelijk afhangen van de willekeurige ligging der Balken, Sparren, Dropplankjes of Triglyphen enz.

Men zal, uit den tempel van *Theseus* te *Athenen*,¹ klaar zien, dat ze, in de aloudste tijden, aan de Kolommen geene Basementen maakten, en slegts dikke plankjes tusschen de Kolom, en dwarsbalk of Architraaf lagen, die naderhand tot Kapiteelen gevormd zijn! Dat men er de basementen heeft bij gevoegd, mischien om een te kort afgezaagden stam, door het ondersteeken van een blokje te verhoogen; mischien om de verrotting voor te koomen; de Gecannelleerde Kolommen heeft men, waarschijnlijk, gemaakt, in naavolging der gescheurde basten van de oude Sparreboomen, welke men tot groote Gebouwen bezigde. *Vitruvius* zal UL. van de gebreken der Dorische Orde, als toen, nog onbeschaafd, overtuigen (*b*); en, dat alles uit nood, en geenzins om schoonheids wille zoo geordend is! 't welke door *Thomas Major*, van gelijken, bevestigd wordt! (*bb*)

De Jöniers schijnen hun dat werk ligter te hebben gemaakt, en de panlatten niet eerst op sparren, maar onmiddelijk op de muurplaat gelegd te hebben; waar van daan het Tandwerk zig onder de Kroonlijst kooft te vertoonen.

Aan het Theater van *Marcellus* te *Rome*, vindt men het Tandwerk onder de Kroonlijst van de Dorische Orde. *Chambrai*, p. 17.

V. Nie-

(*b*) P. 111—113—114. Lib. IV. Ch. 2 de *Perrault*.

(*bb*) Ib. p. 20 — 21.

V. Niemand mijner Toehoorders is onkundig omtrent den oorsprong van het Corinthisch Capiteel, door *Callimachus*, volgens het verhaal van *Vitruvius*, (cc) toevallig gevonden, als een Korf met eenig speeltuig op het Graf van eene jonge dogter was staan gebleeven met een steen overdekt, waar in, en tegens, een Acanthe Plant niet onaartig gegroeid was? Wij zijn niet onkundig van de gedagten van *Vilalpande*, en van den Beroemden *Paauw*, uit deeze vermaarde Stad geboortig, als of deez Oorsprong voor eene fabel gehouden moest worden? (dd) Laat dit Kapiteel naa die van Salomons Tempel genoomen, of naagemaakt zijn naa de Aegyptische Kolommen! Het is en blijft altoos ongerijmd, een geheel gebouw te zien rusten op Korven, op klokken, en op weeke bladen van eene sappige plant! Of op Laurierbladen! of op Struisveders, Palmtakken, en dergelijke! Met recht heeft derhalven de Naamlooze Schrijver tegens *Winkelmans* aandrang om de Grieksche werken altoos naa te volgen, beweert, dat dit belagchelijk was, en enkel door gewoonte bij ons voor fraai gehouden konde worden; even als *Ovidius* (f) van zijn bemind voorwerp, dat waarschijnlijk niet zeer schoon geweest zal zijn, zegt.

*Eximit ipsa dies omnes ē corpore mendas,
Quodque fuit vitium, desinit esse mora!*

„ Alle

(cc) Lib. IV. Cap. I. p. 126 – 127.

(dd) Vilalpande volgens Vignola p. 289 en p. 56. en Rech. sur les Egyptiens Tom. 2. p. 71.

(f) *Burmannus* Tom. I. p. 644.

(cc) *Monthlij, Review*, append. Vol. 65. p. 528, bij the Chevallier d'Azara.

„ Alle gebreken verdwijnen langzaamerhand, En 't geene eerst aan-
„ stootelijk was, word draagelijk door den tijd!

Plinius, en *Vitruvius* hebben geoordeeld, dat het ongerijmd was, in hunnen tijd, een zwaar gebouw door tedere Vrouwenbeelden, en door Mansbeelden te doen schraagen, op het voorbeeld der Athenienfers, die zulks uit hoon de Vrouwen van *Carië* doen lieten! Beide die Romeinen zeggen eenpaarig, dat zulks, als een bewijs van verachting, toen nog wel eenigzints verschoonelijk was, maar nu geenzints!

De Beroemde *Chambrai* (*b*) en *Riou* (*f*) oordeelen 'er, onder de hedendaagsche Bouwkonstenaars even eens over! En, in weerwil van die gezonde aanmerkingen, zien wij, dat *A. Carrache*, dat *Serlio*, *Michael Ange*, en verscheidene anderen in de voorledene Eeuwe, dien kwaaden smaak, hoe ongerijmd ook, overal hebben ingevoerd! Hoe veele Schoorsteen-mantels vindt men niet nog heden in onze oude huizen, door een Man en teder Vrouwenbeeld ondersteund? *Chambrai* verfoeit inzonderheid ook, dat men niet slegts door Slaaven gebouwen heeft laten torsfen, maar door achtbaare figuren, door Deugden, door Zanggodinnen, door de Gratiën, zelfs door Engelen!

De Franschen hebben er van gelijken sterk in gedaan, de gebouwen van *Marot* zijn 'er vol van, in Duitschland vindt men de steenen balkons boven den ingang van het huis dus ondersteund. De groote *Mengs* heeft nog onlangs het zolderstuk in het Theater te *Aranjuez* met *Caryatides* geschraagd.

Ze-

(*b*) Parallele p. 56.

(*f*) Ibid. p. 8.

Zedert onze bezittingen in de Indiën, hebben wij op verscheidene plaatsen, onze balcon door zwarte Slaaven laten torsfen.

Die baatelijke verachting moeten wij nog bij de onverdiende slaavernij van die ongelukkigen voegen! Ik had uren noodig, als ik alle die ongerijmde voorbeelden aanhaalen wilde!

Wat is 'er, behalven dat, afschuwelijker, wat aakeliger, als men 'er bedaard over redeneert, dan enkele Koppen van Marmer, en van brons in den hals afgesneeden te zien? welk denkbeeld schroomelijker dan een buste, een term met afgesneedene armen, of met de beenen in een blok van steen te zien eindigen!

Wat kan men onnatuurlijker bedenken, dan Centauren, Minotauren, Sphinxen, Satijrs, en dergelijke Monsters!

Van alle die stootende ongerijmdheden kan men niet anders zeggen, dan *quodque fuit vitium definit esse mora!* Dat eene loutere gewoonte dit draagelijk, daarna in onze Oogen aanneemelijk, en eindelijk schoon gemaakt heeft!

Men heeft het hier niet bij gelaaten! *Vitruvius (i)* heeft reeds, zeer bitter, geklaagd over den slegten, en ongerijmden smaak van zijn tijd: Dat men in plaats van de Gebouwen met figuren, die in de natuur bestonden, te versieren, *dezelve met Monsters had opgeschikt.* Dat men uit Krollen en Bloemen halve menschen liet voordkoomen! In de fries van de frontispice van Nero te Rome, in dat door *Winkelman (k)* afgebeeld; en in de Ruinen van Palmyra vindt men zulke voorbeelden. *Vignola, Serlio, en Picart* hebben

(i) Lib. 7. c. v. p. 276.

(k) Monum. Antichi inediti No. 3. Pag. IX.

ben die belagchelijkheid gevolgd, en men heeft haar zelfs fraai gevonden!

Indien ik wel oordeele, zoo heeft men ook te Rome den ongerijmden, en belagchelijken smaak, overeenkomstig met dien der *Chineezzen*, thans bij ons met zoo veel greetigheid overgenoomen, ten tijde van *Vitruvius* gevolgd! Hij beschrijft immers een Theater (1) door zeke- ren *Apaturius* geschilderd, 't welke van *Licinius* een Wiskundigen, en een man van verheeven smaak zoo sterk beschimpt wierdt, dat *Apaturius* zelf het uit schaamte veranderde! Over welk gelukkig gevolg *Vitruvius* (m) met rede uitroept, *Utinam dii Immortales fecissent, ut Licinius revivisceret, & corrigeret hanc amentiam!* „ Gaven de „ Onsterfelijke Goden, dat *Licinius* weder opstondt, en die bespottelijke dwaasheid uitroeide!

In weerwil van zoo veele Ongerijmdheden, durft men, evenwel, nog staande houden; *Dat alle menschen een ingeboren gevoel hebben van Gedaante-schoon.*

VI. Vermits de Grieken niet alleen hunne Goden, maar hunne meeste fraaije konsten van de Aegyptenaaren schijnen ontleend te hebben, oordeelde ik, dat de oorsprong der Bouwkunst mede in dat Land gezogt moest worden. Als ik de keurige Reizen van Pocock (n) doorlas, vond ik wel haast, dat hunne Kolommen nu, gelijk voor henen, van de aloudste tijden, kort, dik, en slegt gevormd waren! En, dat in Alexandrie alléén, eenige fraaije Kolom-

(1) Ibid. p. 276. bij *Perrault* p. 243.

(m) Ibid. p. 277. Lib. 7. Cap. V.

(n) I Tom. p. 216. — 217.

lommen gevonden wierden, die evenwel niet door de Aegyptenaaren, maar door de Romeinen gebouwd zijn.

De oprechte Antijke Aegyptische Kolommen door Pocock gemeeten, en afgebeeld (o), zijn met het basement 7. Diameters. De Schacht: het Kapiteel :: 4 : 1. Ook is 'er rede te gelooven, dat de Kolommen in den Tempel van Salomon van geen beteren smaak zullen geweest zijn. Want wij vinden in het 1 Boek der Koningen, dat *Hiram* de twee koperen Pilaaren *Jachin* en *Boas* maakte ter hoogte van 18 Ellen, hebbende een middel-lijn van 4 Ellen. De Schacht van $4\frac{1}{2}$ Diameters. En dus omtrent als de Dorische van den Eersten tijd, zoo als die van den Tempel te *Delos* (†). Vervolgens dat hij aan de Kapiteelen eene hoogte gaf van 5 Ellen. Derhalven waren de Kapiteelen als $5 : 18 :: 1 : 3\frac{1}{2}$. het welk onbegrijpelijk tegens alle andere Ordens, zelfs tegens de Toskaansche aanloopt, schoon anders de minst aangenaame.

In het 2 Boek der Kronijken, vindt men die zelfde Pilaaren beschreeven, als 35. Ellen tot 5. dat is tot de Kapiteelen als 7 : 1. 't gene met het Corinthische genoegzaam overeen zou koomen.

De Lijsten waren zeven in getal, en de Schacht als 1 : 7. waaruit ik besluit, dat de maaten in het boek der Kronijken opgegeeven, om de heiligheid van het *zevental*, meerder echtheid zullen hebben. De Uitleggers *Patrik*, *Polus* en *Wells*, die geene kennis van Bouwkonst hadden, geeven er dien zin aan, dog die is niet overeenkomstig met de opgaave, want 18 en 18. in den Text maaken 36. en niet 35. Ellen.

Het

(o) Ibid. pl. 66. en 67. fig. 12. — p. 216.

(†) Mr. *Le Roy* ibid. pag. 5. pl. II — 4. Diam.

Het zij zoo het wil, het is zeker dat *Salomon*, hoe wijs een Koning hij ook geweest mag zijn, even weinig, en even flegten smaak gehad zal hebben als de Aegyptenaaren, welke hij blindeling schijnt naagevolgd te hebben!

Dan, te willen, dat de Grieken den Corinthischen Kolom van de Jooden ontleend zouden hebben, gelijk *Vilalpande* heeft staande gehouden, schijnt zeer ongerijmd. Ook merkt de Heer *Wood* te recht op in de beschrijving van *Palmyra*, dat 'er nergens meer eenige gebouwen van *Salomon* te vinden zijn, om deeze stelling te bevestigen!

Pocock meent niet zonder grond, dat de Aegyptische Kolommen, en Kapiteelen eene naavolging zijn van de Palmboomen, welkers meijen alle jaaren afgesneeden worden. En dat de Pilaaren in *Salomons* Tempel, waarschijnlijk, van dat soort geweest zullen zijn! (†)

Wanneer wij nu alles, wat wij omtrent de Bouw-ordens der Grieken en Romeinen aangehaald, en uit de Aegyptenaaren betoogd hebben, tot een brengen, is het onwederspreekelijk.

I. Dat er in de Natuur geene waare, nog wezenlijke proportie gevonden wordt, welke die Ordens wettigt.

II. Dat enkele gewoonheid ons die aangenoome Ordens, en derzelver proportien doet schoon vinden!

III. Dat het gezag daar in merkelyk mede werkt.

IV. En eindelijk, *dat het Schoon in Gebouwen, een Schoon is van Overeenkomst, en niets anders!*

En derhalven, dat wij, minder bepaald, en minder verslaafd zijnde aan de Inbeeldige Regels der Oude Bouwkonstenaars, de proportiën ge-

(†) Ibid. p. 217.

geheel en al, naa de welvoegelijkheid, en het gelang der Omstandigheden, kunnen, en vrijelijk mogen schikken!

§. V.

De Ouden hebben nogthans de opgegeevene proportien, hoewel goedgekeurd, en met hun gezag gewettigd, met zeer veel oordeel veranderd en verbeterd, alleenlijk om den schijnbaaren misstand voortekoomen.

Vitruvius merkt daarom, te recht, op, dat men de Architraaven, of *Epistylia*, nog liever de Entablementen, of *trabeationes*, over het geheel hooger moet maaken, naar maate van de hoogte der Kolommen, om dat zij anders te klein gelijkenen (*p*).

De Ouden maakten ook beide de uiterste Kolommen van een peristyle, of gaanderije dikker, om dat het doorschijnend licht ze anders dunner dan de middenste deedt schijnen (*q*).

Om die zelfde redenen verhoogden zij de kringen, die hoog opliepen in den Kolom van Trajaan, gelijk men bij *Barbault* zien kan (*r*).

Vitruvius leert van gelijken, dat men de Kolommen, hoe zij hooger zijn, minder van boven zal verdunnen (*s*). En zegt te recht, *quod oculos fallit, ratiocinatione est exequendum*. „ Dat men het gene „ ons gezigt bedriegt door konst verhelpen moet. Naamelijk, dat men verplicht is, hier omtrent, de Regels der *Optica*, der Gezigt-

kun-

(*p*) Ibid. p. 112 en bij *Perrault* p. 98.

(*q*) ibid. p. 90.

(*r*) Monuments de Rome Ancienne. p. 39.

(*s*) ibid. Lib. 2. Cap. 2.

kunde, (en niet der Perspectief) in acht te neemen, en te volgen! Waaroever ik UL. het schoone werk van *R. Smith*, door wijlen den zeer schranderen *Krighout* zeer uitmuntend overgezet, aanbeveele.

Het was, om die zelfde reden, dat de Corinthiërs eene meerdere hoogte aan hunne Kolommen gaven. Het was, om die zelfde rede, dat de Grieksche Beeldhouwers aan hunne Beelden geene 7, maar 8, en zomtjids meerder hoofden gaven. Dit is ook de rede van de *figura svelta* der Italiaanen, en van de verhooging der Koppen van *Apollo*, en van andere fraaije beelden! *om dat*, gelijk wij in den jaare 1770 getoond hebben, *een Recht vierkant breeder dan hoog schijnt!*

Dit is de wezenlijke grond van het waare Gedaante-schoon, en het eenige Gedaante-schoon, 't welke onveranderlijk bestaat!

OVER HET GEDAANTE-SCHOON IN MENSCHEN EN DIEREN.

Wij hebben in de vorige Afdeeling, zoo ik mij niet vergeefsch vlijde, getoond, en overvloedig betoogd, dat 'er nimmer eene standvaste evenredigheid in de Gebouwen is waargenoomen; het zal nu der moeite waardig zijn, overtegaan tot de Gedaante-beschouwing, in de Menschen, en Dieren; Om UL. te overtuigen, *Dat de Groote Schep- per nimmer eenig bepaald Schoon beoogd heeft bij derzelver Gedaante!* Maar veel eer, zonder zig eeniger maate daaraan te binden, enkel, aan het oogmerk van derzelver voorbeschikking, heeft voldaan, dat is hunne gedaante alleenlijk tot derzelver nut heeft gevormd, en beschikt.

§ I.

Wij zullen beginnen met de Menschen, en derzelver gedaante beschouwen.

Beziet men de plaatzing van den Neus, en Mond; die der Oogen; de Armen, en Handen; de Borst, en overige deelen: Alles duidt aan, dat ze tot gemak van den Mensch aan de voorzijde geplaatst zijn! Terwijl de Rug, het Agterhoofd, en de Beenen effen zijn, zonder eenig Edel deel te bevatten!

De cierende deelen staan derhalven niet aan den voorkant, om de fraaiheids, maar om nuttigheids wille!

Beschouwt den Man! Zijne Schouders, en rug zijn breed! Zijne Heupen smal; hij is sterk bespierd; heeft geene Borsten.

In de Vrouwen zijn de Schouders smaller, de Borst boven platter om den Boezem gemakkelijker te ontfangen. De Heupen zijn breeder. Zij hebben een Boezem, en zijn over het geheel teerer.

Indien men den Man voor schoon houdt, is de Vrouw leelijk; en indien men de Vrouwe schoon acht, verliest de Man zijn voorrecht; Dit is ook door den grooten Wijsgeer, en Staatkundigen *E. Burke* opgemerkt. (a)

§. II.

De Boezem dient alleen tot voeding van het nieuw geboren kind, en geeft een toevallig cieraad, 't welk alleen in onze denkbeelden

(a) On the Sublime and beautifull. pag. 177 — 178.

bestaat. Het grondbeginzel van dat Schoon is het waare nut, welke een rijke Boezem belooft aan het tedere kind.

Indien de Borsten enkel tot cieraad aan de Vrouwen gegeven waren, moesten de Mannen mede daarvan voorzien zyn: Dan, bij de oude Grieken, wierden de Borsten der Mannen te groot, en te vet zynde, met het mes weg gesneeden, gelyk men by *Paul van Egin* (b) zien kan, enkel en alleen om dat zy voor een teken van laffe verwyfdheid gehouden wordende, teffens leelyk geschat wierden!

In de Kinderen, zoo wel Jongens, als Meisjes, zyn de Bortsjes even groot, en even poezel, om dat zy eene wezenlyke nuttigheid gehad hebben, als zy in 's Moeders lighaam waren; ofchoon de reden daarvan, voor als nog, by de Ontleedkundigen een geheim zy! In beide de geslachten vindt men melk in de Borstjes by de geboorte! Daarna verdwynen langzaamerhand die klieren, en de melk, latende alleen de tepels in beide over! Dan, in de Meisjes groeijen dezelve weder uit, als zy huwbaar beginnen te worden; gelyk ze ook weder verwelken, en verdwynen, zoo draa de vruchtbaarheid geheel en al ophoudt!

§. III.

De proportie in de Kinderen verschilt onderwylen zeer veel van die der Bejaarden. Het Hoofd is slegts $\frac{1}{4}$ van de geheele hoogte. Het wordt $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ eindelyk! Dat is, de onderdeelen groeijen meerder uit, ter

(b) Lib. IV. c. 46. p. 596.

terwijl het Hoofd genoegzaam de zelfde grootte behoudt, naa dat zij 14 jaaren oud zyn.

De Heupen zijn in beide aanmerkelijk smal in den kinderlijken staat.

Indien nu de proportie de grond was van het Schoone, zoo moesten, wanneer de Kinderen voor schoon gehouden wierden, de Volwasfene of bejaarde leelijk zijn! En wederzijdsch de Kinderen, wanneer men de proportie der Volwasfenen fchooner hieldt!

§. IV.

Wy erkennen inmiddels in ieder ouderdom een bijzonder, en eigen Schoon. Wij hebben ook alle zekere hoogachting, en eerbied voor het aanschijn van een Oud Man; waarfchijnlijk, om eene zedelijke reden. Een oud tandeloos, gerimpeld aangezigt, een grijze baard, en een kaale bol met een krans van zilvere haren omcierd, verschillen anders te veel van het vrolijk gelaat der Jeugd, omze anders gelijk te ftellen.

Dan, die zelfde gedaante verwisfeling, die van het klimmen der Jaaren onaffcheidelijk is, wordt leelijk, en verachtelijk gehouden in eene Oude Vrouwe! Zeer waarfchijnlijk; om dat zy geene liefde meer inboezemt, en haare Vrugtbaarheid, zoo ftreelende, en hoog gefchat bij de Mannen; dat is, het waare nut haarer beftemming, de bekwaamheid tot voortteeling naamelijk, door den Ouderdom verlooren heeft!

Wij fchrijven den Grijsaart diepere kennis, meerder ondervinding, en grooter wijsheid toe; wij voegen alle die Achtbaare eigenschappen

bij zijne zilvere hairen, bij zijn gerimpeld vel, en tandeloozen mond, welke daar door onze bewondering, onzen eerbied, en den eernaam van Schoon verdienen; en niet om de Gedaantes wille!

§. V.

Het gene wij in een zwart Schoon noemen, is lang zoo niet, jaa het tegendeel in eenen Blanken! wij kunnen de vooruitsteekende kaak, den ingedrukten neus, en groote lippen niet bij verwisfeling in de Europeaanen dulden; enkel om dat het tegens onze gewoonte strijdt!

Voeg hier nog bij de verschillende maakzels der bijzondere Natien, en Gyl. zult zien, dat de *Esquimauiers*, de *Tzukiers* ten Noorden; en de inwoners van de Straat *Magellaan* ten Zuiden, de *Hottentotten* van de *Kaap*, en de volkeren, die onder den middaglijn woenen, alle eene zeer verschillende proportie hebben.

Uit deeze verscheidenheid blijkt, dat 'er geen stellig *Gedaanteschoon* is in de menschen, geen Schoon, welke van eene standvaste proportie der deelen, afgeleid kan worden; maar dat het Schoon afhangt van eene gewoonte, die van onze kindsheid af begonnen, eindelijk onuitwisfelijk is.

2. Mede van het gezag der zulken, die, om eene meerdere toegeschreevene kennis, gehouden worden het best oordeel over het Schoon te kunnen vellen.

3. Eindelijk van de zwier of mode van ieder land.

§. VI.

§. VI.

Het laatste hebben wij zoo wel als het eerste overvloedig aange-
toond: Wij zullen 'er slegts bijvoegen, dat onze eigenliefde van ge-
lijken, in ons eene voorkeus uitwerkt, die wij zeer greetig aan onze
eigene gedaante, als de Allerschoonste toekennen!

Van de Aloudste tijden af, gaf men reets eene menschelijke ge-
daante aan de Goden! Dus deden de heidenen, en dus doen nog
dagelijks de Christenen over den geheelen aardbodem! Dog de
Egyptenaaren hebben, om aan hunnen zinne-beeldigen Geest te vol-
doen, hoofden van Menschen geplaatst op het lighaam van een Leeuw,
van een Stier! En bij verwisfeling de koppen van een Stier, van een
Hond! van een Vogel op den romp van een Mensch!

Evenwel is den Goden, en Godinnen, in het algemeen door alle
Volkeren, geenen uitgezonderd, eene menschelijke gedaante toege-
eigend, met alle de Nationaale trekken, en zwier van yder Landaart!
Een Chinees Afgod heeft geen minderen dikken buik dan een Man-
darijn! Langwerpige Oogen, Een yle baard enz. Hunne veelhandi-
ge Godinnen zyn even rank, en schraal als de jonge Juffers, hebben
mede zeer lange nagels aan de handen, en even kleine mismaakte
voetjes! De Aegyptenaaren doen in hunne afgoden hetzelfde door-
steeken, 't welke aan hunnen Landaart eigen is!

De Europeaanen daar tegen maaken hunne Goden blank; Dit ge-
schiedt, om dat alle zig vleien, niet alleen de voornaamste, maar tef-
fens de schoonste menschen, en schepzelen te zijn, onder alle de
duizenden, die God ooit geschaapen heeft. Cicero heeft dit zeer uit-
neemend uitgedrukt, *quod homini homine pulcarius nihil videa-*

tur! (e) Dat aan den mensch niets schooner toefchijnt, dan de menschelijke gedaante!

Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat een Elephant, een Leeuw, Paard, een Walvisch, een Arend, Kreeft of Spinnepkop, wanneer zij even als wij redeneeren konden, hunne eigene gedaante, voor de schoonste zouden houden, en aan hunne Goden die zelfde gedaante, als de voortreffelijkste, zouden toeëigenen.

§ VII.

De verschillende evenredigheid der Deelen tot elkanderen in de viervoetige, vliegende, zwemmende en kruipende Dieren bewijst al het gene wij van de Menschen gezegd hebben: Dat men alleenlijk de bestemming der deelen in acht moet neemen, als aan welke de Schepper eenig, en alleen opzettelijk gedagt heeft.

In onze laatste Voorlezing den 13. Octob. van den Jaare 1778. gehouden over de viervoetige, en andere Dieren, en over de manier om dezelve met zekerheid te tekenen, hebben wij reets overtuigend getoond, hoe noodzaakelijk de lengte der Pooten afhing van derzelver bestemming, om hard of zagt te loopen, en over de noodwendige langheid des hals, als daaraan ondergeschikt: zoo dat wij met weinig moeite UL. zullen kunnen overtuigen, van de ondergeschiktheid van eenige andere deelen door ons te voren niet aangeroord.

De Kameel, de Hond, het Paard, de Koe, de Leeuw, de Elephant,

(e) De Nat. Deorum Lib. 1. Cap. 27. p. 76.

phant, hebben daarom verschillende evenredigheden, die tot hun eigenaartig bestaan volstrekt noodzaakelijk zijn.

Het zelfde heeft plaats in de Vogelen; de Struis, de Casuar, de Kraan, de Oyevaar, de Arend, enz: hebben halzen evenredig aan hunne geschiktheid tot vliegen; maar niet aan derzelver kracht.

Heeft de Zwaan, heeft de *Abinga* (a) een veel langer hals dan de kortheid zijner pooten schijnt te vereischen, hij heeft dien nodig om diep onder het vlak zyner pooten, zyn Aas uit den Grond, en onder water te zoeken!

NB. Bezie den Ooyevaar, en den Kluit om van het gezegde overtuigd te zijn.

De *Isvogels* hebben groote Koppen om visch te vangen, en door te flokken, kleine lighamen, en nog veel kleiner pootjes, om dat zij 'er niets zonderlings mede moeten doen, en alleen 'er zig mede vasthouden. De *Waterhoeners* integendeel, en vooral de *Parra variabilis* (a), of de *Chirurgijn*, hebben zeer groote pooten om 'er gemakkelijk mede over de waterplanten henen te loopen; een zeer kleinen bek, dog groot genoeg, om de zaaden, en klein voedzel op te pikken. De *Pelikaan* heeft een zeer grooten neb met een zak 'er aan, om veele vischen te gelijk op te vangen. De *Toucans* hebben met betrekking tot haar lighaam een zeer grooten bek, en in vergelyk met de overige vogels heeft 'er eene groote onregelmatigheid plaats.

De Staarten verschillen niet minder; de *Faisant*, de *Pauw*, de *Kalkoen*, de *Haan*, de Raaf van *Guijane*, hebben zeer groote staarten, daar

(a) *Buffon*, Hist. Nat. des Oiseaux, Tom. VIII. p. 448. pl. 35.

daar de *Struis*, de *Casuar*, en dergelijke dezelve zeer klein hebben, in evenredigheid tot hun lighaam.

De Staart van den *Leeuw*, *Vos*, *Inkboorn*, *Elephant*, en *Rhinoceros* bewijzen het zelfde: In de kruipende Dieren, in den *Krokodil*, *Haagdis*, *Schildpad*, *Pad*, en *Kikvorsch*, ontbreekt eene schijnbaare evenredigheid.

Hoe verschillende zijn niet de horens, en inzonderheid de tanden in de Viscen en viervoetige Dieren? In den *Narwhale* staan ze recht uit, in den *Walrus* nederwaarts geboogen, in het *Kaapsch* of *Aethiopisch* Varken opwaarts, enz. welke alle ons eerst, en in het begin vreemd toeschijnen, daarna, door gewoonte draagelijk, en eindelijk, schoon voorkoomen; zoo zelfs, dat het gemis 'er van ons met afkeer aandoet. Een Stier zonder horens, gelijk in het Noorden van Denemarken, en van Engeland gevonden wordt, bevreemdt ons veel meer, dan een Kalf doen zou met horens.

De hooge pooten van een *Kameel* doen ons met verwondering hun gestel beschouwen, en die van een Paard, Koe, Hond, Fret, Slang, Worm enz. hoe verschillend, en afwijkend ook van den gemeenen loop, doen die verwondering door gewoonte verdwijnen: en door redeneering bevinden wij, dat de Godlijke Schepper de evenredigheid, die wij ons, door inbeelding, voorstellen, niet raadpleegt; maar alleenlijk het nut, om hunne geschiktheid tot het grootste top punt van volmaaktheid te brengen.

De oogen in een Mensch hebben een middellijn van *één duim*; het aangezicht is 4 Oogen breed; vergelijk dit met eene Muis, met een Elephants, een Walvisch Oog; men zal bevinden, dat het grootste Oog geen *twee* duimen middellijn heeft, terwijl het lighaam van een Mensch

Mensch, naaulijks 6 voeten lang is, daar de Walvisch dikwerf 100 en meerder voeten overtreft! Het oog van een mensch is dus $= \frac{1}{10}$, dat van een Walvisch $\frac{1}{100}$ zijner lengte!

De Ooren van een Zeehond zijn onzichtbaar klein, die van de Vledermuis, de Lang-Oors zijn ijder afzonderlijk grooter dan zijn geheele lighaam. Is de een nu, om dit merkelyk verschil van evenredigheid, schooner, of leelijker dan de andere?

§ VIII.

Dan wil men weten, welk schoon onze toefstemming allermeeft, en ééniplik verdient? wil men overtuigd zijn, dat de Schilderkonst in den beginne wel eene bloote, maar getrouwe naavolging geweest is van de voorwerpen van allerlei aart, die zig dagelijks in de Natuur opdeden: En, hoe zij, daarna, door Mannen van een kloek verftand tot eene wonderbaarlijke volmaaktheid gebragt is geworden? En wel in dier voegen, dat zij ontdaan van het gebrekkige, *'t welke onaffcheidelyk is van de wijze van zien*, nu flegts in fchijn verfhilt van de voorwerpen zelve; en, als het ware, een *Ideaal* fchoon voortbrengt? Behoort men zig te binnen te brengen, al het gene wy reets getoond hebben aan de Gebouwen die bevalligheid te geeven, welke onkundigen bewonderen, zonder de konstgreep te ontdekken, waarvan de Groote Meesters zig bediend hebben.

Lysippus, de Gunsteling van den Grooten Alexander, is, volgens
M Pli-

Plinius (b), de eerste geweest, die op het gebrek van zien gelet, en daar door een ongemeenen luister aan de konst toegebracht heeft!

Statuariae arti plurimum traditur contulisse, Capita minora faciendo, quam antiqui, Corpora graciliora, siccioraque, per quae proceritas signorum major videretur.

Lysippus maakte de hoofden zyner beelden kleiner, dan men voorheen pleeg te doen. „*Dat is*, hij gaf *agt*, zomwijlen meer hoofden aan „ zijne standbeelden; hij maakte de Lighaamen dunner, en scheutiger, „ waar door zijne beelden eene reiziger gestalte scheenen te hebben.

Lysippus pleeg, om die rede, te zeggen, dat de Beeldhouwers de menschen wel naabootsten, zoo als ze in de daad waren, *quales essent homines*. Dan, dat hij ze maakte zoo als zij zig behoorden voor te doen, *sed se, quales viderentur esse* (i)

De Oordeelkundige, en veel smaak hebbende Cicero noemde dit *pingere ultra verum!* dat is, door de schilderkonst de waarheid zelve te overtreffen!

Het *svelte* der Italiaanen, dat is *het reizige* bij ons, 't welke de beelden zoo bevallig maakt, en het welke door onze Nederlandsche Schilders, door *Rembrand*, door *Bol*, door *Flink* en andere, geheel voorbijgezien is, was, het gene *Lysippus* allereerst ontdekte nodig te zijn, *niet om zijne beelden in de daad schooner, dan de Natuur te maaken; maar in onze oogen schooner te doen gelijkenen!* om dat hij de gebreken, welke uit den aart van zien, noodwendig, volgen, konstig te gemoed kwam.

Men deedt in de Bouwkonst het zelfde; de Corinthiers gaven daar-
om

(b) Tom. 2. p. 652. Lib. 34. C. 8. in fine.

(i) Ibid. p. 653. in fine.

om 10 Diameters aan hunne pilaaren! De Griekſche Bouwkonſtenaars maakten, om die zelfde rede, de Metopes ſmaller dan breed, enz.

Zal derhalven een Bouwkonſtenaar, zal een Beeldhouwer, en eindelijk, zal een Schilder, het wezenlijk Gedaanteschoon in zijne ſtukken brengen, zoo behoort hij den *aart*, en *werking van het licht* te verſtaan; Hij behoort grondig te weten, *op welk eene wijze wij zien?* Hij behoort kennis te hebben van de verandering welke de veraſtandige voorwerpen ondergaan, en hoe zij boven, of beneden ons gezigt-punt hunne waare gedaante ſchijnen te verliezen! En eindelijk, behoort hij alle de Konſtgreepen te kennen, om die gebreken te bedekken!

Van dit alles, derhalven, zulk een gebruik te kunnen maaken, dat de naagebootſte dingen in de oogen der aanſchouwers de zelfde denkbeelden verwekken, als dezelve van nabijſtaande doen, *is het waare Schoon van gedaante treffen!* En het eenige, dat van de Bouw-Beeld-, en Schilderkonſt vereiſcht kan worden!

Spreekt men over de keuze van de bevalligſte deelen, die een Menſch uitmaaken, zoo handelt men van geheel iets anders; van iets toevalligs in de Natuur, en van iets 't geene wij getoond hebben van de grillige verkiezing der menſchen, van den zonderlingen Nationaalen ſmaak, en van de geduurig veranderende mode aftehangen.

Ik hebbe gezegd!

DERDE AFDEELING.

§. I.

Gelijk in de Bouw-Ordens *het Gezag van Groote Konstenaars* eigenlijk *den toon geeft aan het Schoone*, zoo is het ook in de Beeldhouwen en Schilderkonst gelegen.

Phidias (k) maakte, volgens het getuigen van *Plinius*, het beeld van Minervain Brons, hetwelke, van alle Konstenaars, en Liefhebbers zoo voortreffelijk, en zoo uitneemend schoon, geacht wierdt, dat men het den eernaam van het *Model of voorbeeld van Schoon* met algemeene toestemming gaf; *ut formae cognomen acceperit*.

Wij hebben in de inleiding getoond, dat het schoone beeld door *Polycletus* gemaakt van gelijken bij alle Konstenaars den naam van *Norma* of *Canon* verwierf!

Zie daar dan! overeenstemming geheel en al steunende op het gezag van enkele Groote Mannen in de konst! Alle de Overige hebben zig vergenoegd met die zelfde evenredigheid der deelen, en den zelfden styl, als slaaven naa te volgen!

Onze meeste Nederlandsche Meesters hebben de onbeschaafde Natuur gevolgd: Gebrek aan opvoeding, gebrek aan gelegenheid om door schoone voorbeelden der antyken verlicht, opgewekt, en verbeterd te worden; gebrek aan oordeel zelve deedt de naayvolging afgrijselijk worden!

De tegenwoordige Jeugd is gelukkiger; deeze Academie verschaft haar de beste modellen der Oudheid! schoone voorbeelden van Heden:

(k) Tom. 2. p. 650.

dendaagfche Meesters, en zij wordt daarenboven nog opgewekt door de uitgeleezene lessen, der Bestierderen van dit Beroemde School!

§. I I.

Vitruvius zal U'L. ondertusfen overtuigen, dat men ook ten zijnen tijde even eens dagt over de Schoonheid van een Gebouw. *De welvoegelijkheid of liever fchoonheid*, zegt hij, *van een gebouw vereifcht, dat het met cieraaden die door gezag gekeurd zijn, opgefchikt worde; en dit steunt hoofdzaakelyk op gewoonte: bij v. b. de Tempels, die aan Minerva, aan Mars, en aan Hercules toegewijd worden, behooren van de Dorifche Orde te zijn; die voor Juno, voor Diana of Bacchus bestemd zijn, van de Jonifche; en die aan Venus of Flora geheiligd worden, behooren van de Corinthifche Orde te zyn!*

Men vindt nog tegenwoordig te *Athenen* (a) de overblijfszels van een Tempel aan *Minerva* toegewijd, van de *Dorifche Orde*; een van de *Jonifche Orde*, aan *Ceres* (b); één aan *Jupiter* geheiligd, van de *Corinthifche Orde* (c); wederom een aan *Augustus* gewijd, van de *Dorifche Orde*; en te Rome, een Tempel aan Mars, in de *Corinthifche Orde*, volgens *Desgodetz*. en een ander aan *Jupiter*, en een aan *Bacchus*, van de *Gecomponeerde Orde*! Een bewijs, dat de Ouden, zig niet altoos gebonden hebben aan die dorre regels!

Vitruvius zegt verders, door *gewoonheid* te verftaan, dat de Bouwkonftenaar niet alleen lette op *Overeenkoomft*; maar, dat hij voor al de Ordes niet onder één verwarren moet! bij voorb. *In Doricis Epistylis*:

(a) Le Roy Monuments de la Grece Part I. pag. 1. (b) Pl. V. (c) Pl. X. p. 19.

liis fin coronis denticuli sculpantur, & Jonicis triglyphi. „ Dat men „ aan de Kroonlijsten der Etablementen van de Dorische Orde geene „ tandwerken make, of triglijphen brenge in de Friesen der Jonische!

Hoe dikwerf zondigt men hedendaagsch niet tegens deeze billijke Lesfen? De nieuwmofifche Bouwkonftenaars fchijnen het juk der gewoonte, en de verflaafdheid aan het gezag der Ouden wel min, of meer, afgefchud te hebben; maar de groote vraage blijft, of zij iets beters hebben ingevoerd? iets redelijkers?

De Romeinen hebben in hunne Gecomponeerde Orde niet alleen het Jonifch met het Corinthifch, maar het Corinthifch met het Dorifche, zomwijlen alle drie de Ordens met elkanderen gemengd.

Zij hebben de Kroonlijst aanftonds op de Architraaf, het ftijlbint of muurplaat gelegd, en de geheele fries weg gelaaten: dat is te zeggen, zij hebben geene balken of zoldering gelegd! Is dit fraai? is het fchoon? is het overeenkoomftig met den aart van een gebouw?

Dit immers zal eene eeuwige waarheid zijn; dat Gedaanteschoon niet tegen de gezonde rede moet ftrijden!

Met duizende voorbeelden zoude ik kunnen aantoonen, dat men nu, meer dan ooit, tegens deezen regel zondigt; dan de tijd roept mij om een Einde te maaken aan deeze Voorleezinge; Ik zal haar derhalven fluiten met eene korte herhaaling van het geene ik getracht hebbe te be- toogen, en UL. hier door het voornaamfte verlevendigen!

Vooreerst. Dat geen Wijsgeer hoe genaamd, nog eenig Konftenaar, ons ooit ftellig geleerd, of aangewezen heeft: *Wat eigenlijk het Gedaanteschoon uitmaakt?*

Ten anderen: Dat wij 'er geen ingefchaapen gevoel van hebben, gelijk
van

van het Zedelijk schoon; Maar, dat wij het Schoon der konst door studie, door geduurige oeffening, en met grooten arbeid moeten leeren beoordeelen.

Ten derden: Dat zekere Evenredigheid de Grond niet is van Gedaanteschoon. Niet alleen niet in Menschen en Dieren: maar zelfs niet in de Bouw-ordens.

Ten vierden: Dat de Goddelijke Schepper in het geeven van de verschillende gedaante aan de Menschen en Dieren, *niet zeker Schoon* beoogd heeft; maar alleenlijk het waare nut hunner bestemming!

In de vijfde plaats: Dat al wat het zoo genaamd Gedaanteschoon betreft, alleenlijk afhangt *van Overeenkoomst, van Gewoonte, en Gezag!*

Eindelijk: is door mij klaar aangetoond, en beweezen, dat het waare, het éénige Schoon, zoo in Gebouwen, Beelden, als Schilderijen, 't welke de Grootste Meesters hebben ingevoerd, alleenlijk afgehangen heeft, en nog afhangt van hunne Konststukken zóódanig te schikken, dat zij dezelve digtst aan de waare Natuur bragten door het wegneemen van die gebreken, welke uit de onvolmaaktheid van ons Gezigt, en den aart der straalbuigingen noodzaakelijk volgen!

Hebben mijne redeneringen, en bewijzen geen krachts genoeg gehad om UL. allen te overtuigen; Zij zullen ten wenigste UL. *het Gedaanteschoon* hebben doen beschouwen van eenen kant, die niet algemeen is; en de Konstenaars tot het onderzoek van grootere waarheden opleiden.

Ik hebbe gezegd!

U I T L E G G I N G
D E R
PLAATEN EN FIGUUREN,
VOOR DE LAATSTE VERHANDELING
OVER HET GEDAANTE SCHOON.

Taf. VIII. De fig. 1. verbeeldt het gedeelte van een Kapiteel des Tempels van Apollo Didymaeus te Milete. Deze figuur ontleend uit de Jonische Oudheden van den Heer Chandler wordt gevonden in het III. Kapittel, bladz. 52. en behoort tot de V. Verdeling of §. 4. van het Eerste Deel, by bladz. 73.

Fig. 2. Ontleend uit de-Plaat XV. der Oudheden van Palmyra is een gedeelte van een Corynthisch *entablement*. Zie bladz. 75.

Fig. 3. Is uit een Frise, waarvan de Abt Winckelmann handelt in zijne Monumenti Antichi Inediti, en door ons is aangehaald bladz. 75.

Fig. 4. Pl. IX. behoort tot de §. 6. van de eerste Afdeeling. Zij wordt gevonden bij Pocock Tab. LXVI. bladz. 215. fig. 7.

Fig. 5. Een Kapiteel op het hoofd van eene Isis, welk door Pocock verondersteld is een Grieksch Kunstenaar tot maaker gehad te hebben. Deze figuur behoort mede tot de zesde §.

Fig.

Fig. 6. Behoort tot de eerste §. van de Tweede Afdeeling. Dezelve is uit het Tekenboek van G. de Lairese, en geeft in een opslag van het oog te kennen de verschillende evenredigheden der deelen van eenen Man en Vrouw.

Fig. 7. Is bij abuis op de VIII. Plaat gebragt, verbeeldt de gedaante van een Ysvogel: Zy behoort tot §. 7. der II afdeeling.

Fig. 8. Pl. X. is de Jacana van Mexico volgens den Heer de Buffon Pl. 322. Dezelfde Vogel is ook bij Edwards verbeeld. Tom. I. bladz. 48.

Fig. 9. Pl. XI. behoort tot dezelfde §. 7. der II. Afdeeling: Het is de Trucan van Cayenne. Deze drie Vogels zijn in het bijzonder aanmerkelijk om de verschillende evenredigheid der pooten en nebben.

Fig. 10. Pl. IX. behoort tot §. 2. der III. Afdeeling en toont aan de ongerijmdheid van een *entablement*, daar de Kroonlijst op de Muurplaat ligt zonder Frise, zo als teffens de ongerijmdheid der triglijphen buiten de Dorische Orde.

PL. I.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

PL. II.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.

Fig. 11.

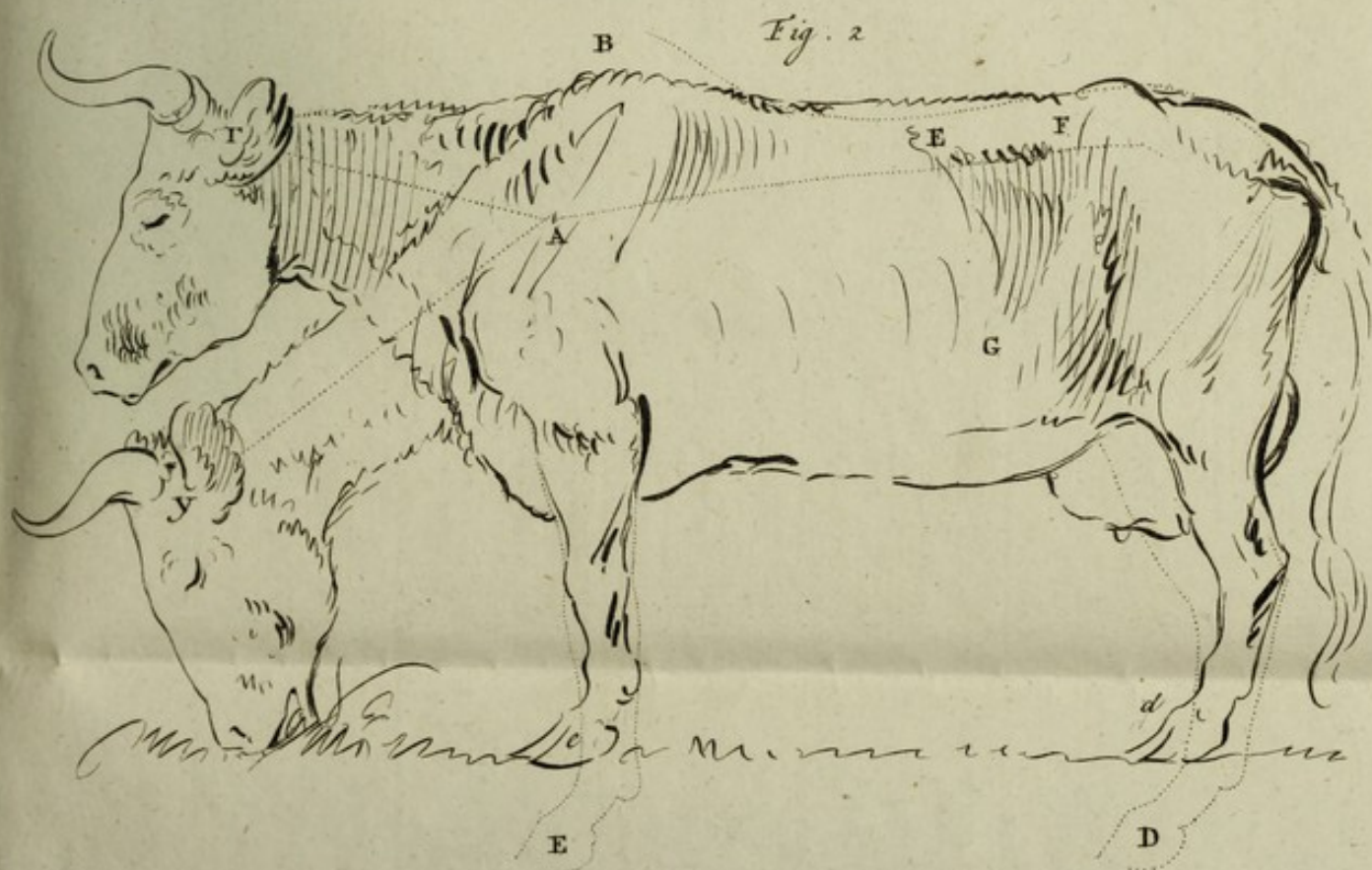
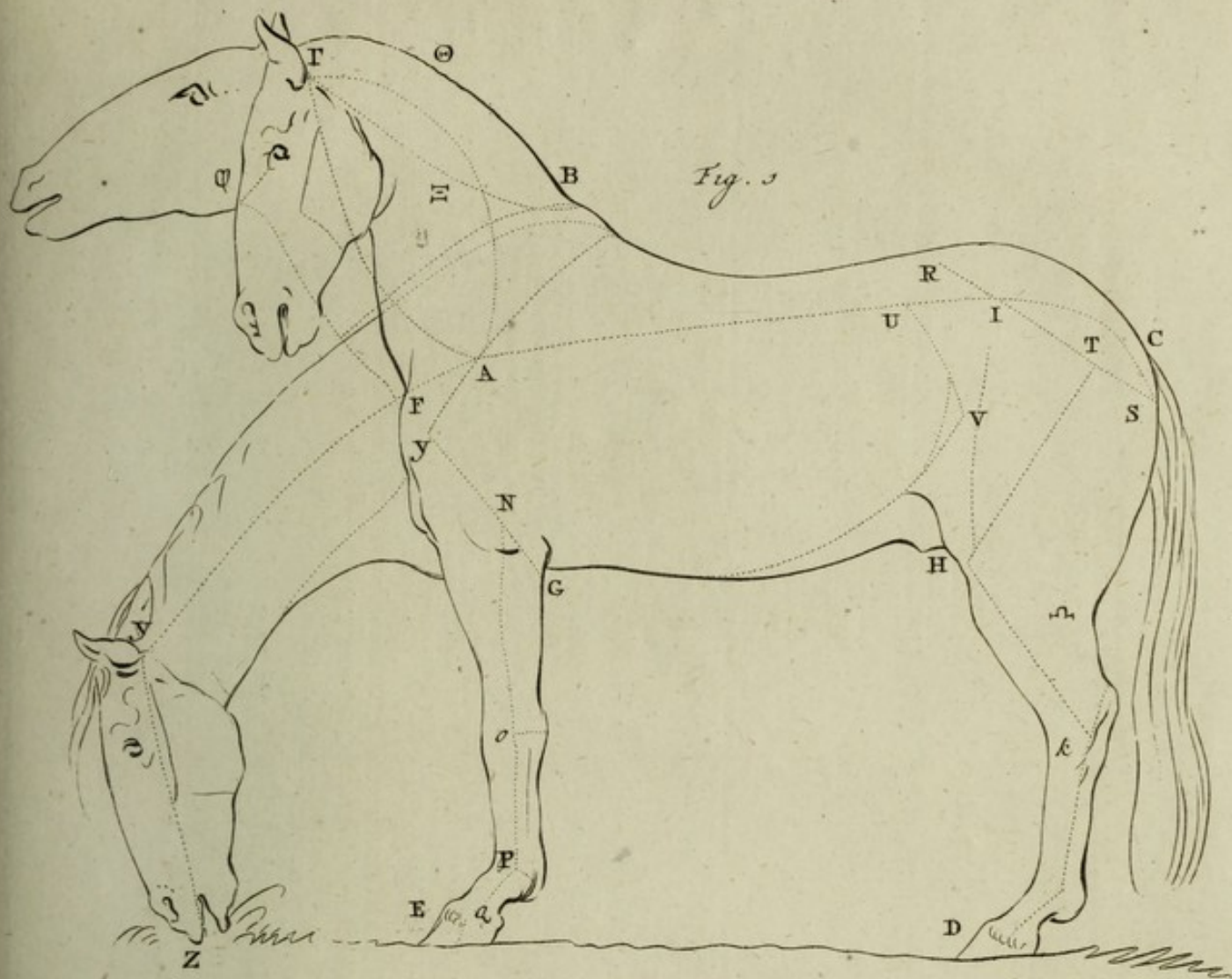

Fig. 3

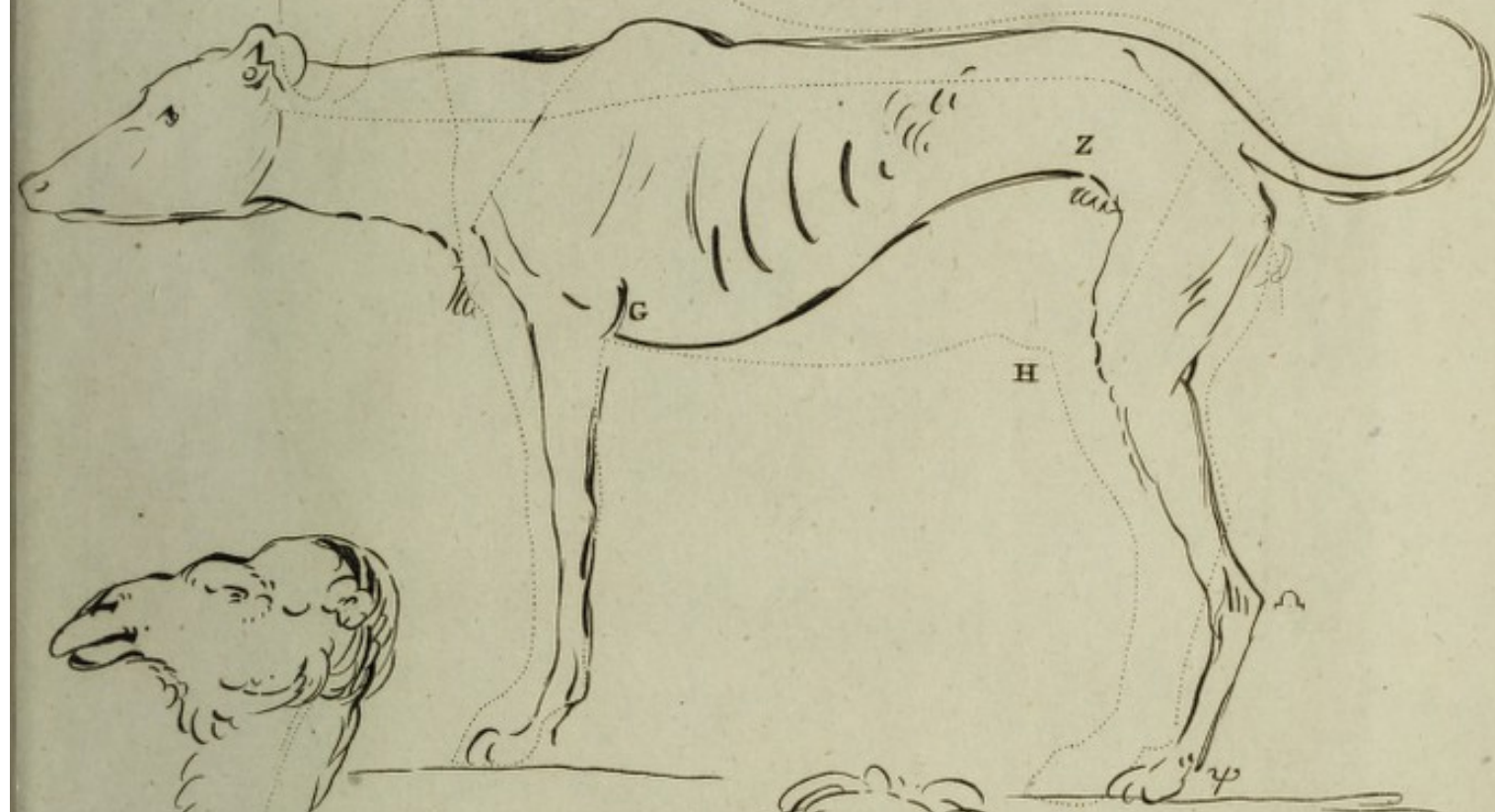

Fig. 4

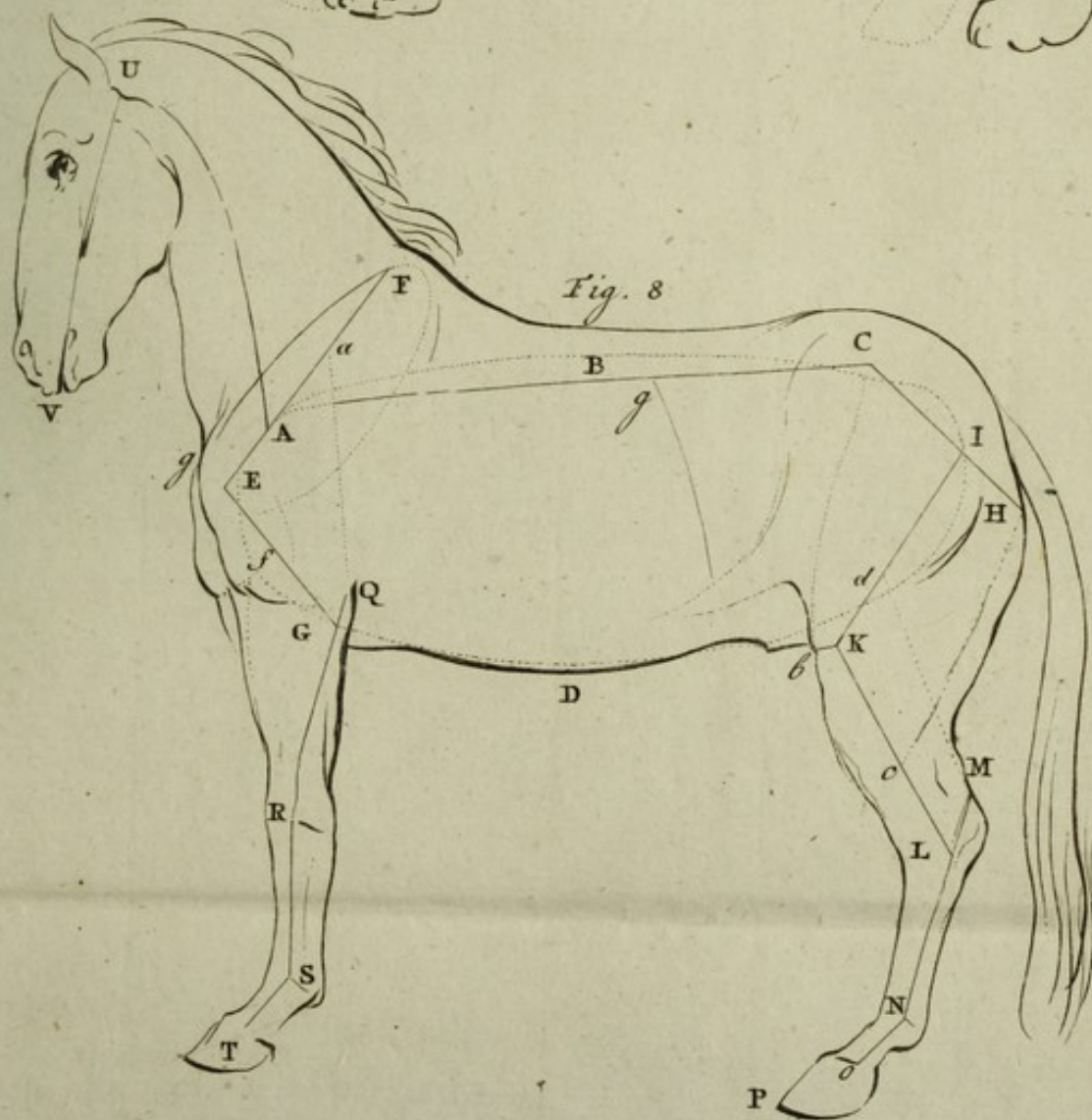

Fig. 6

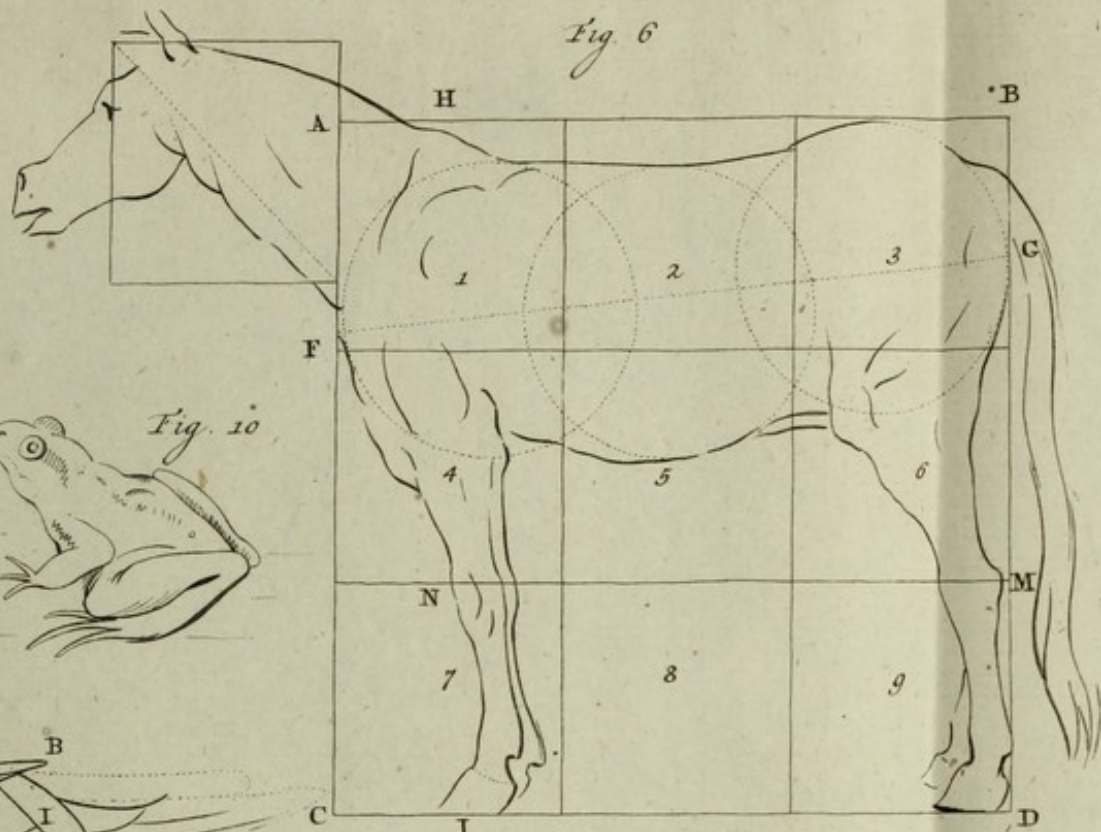

Fig. 10

Fig. 9

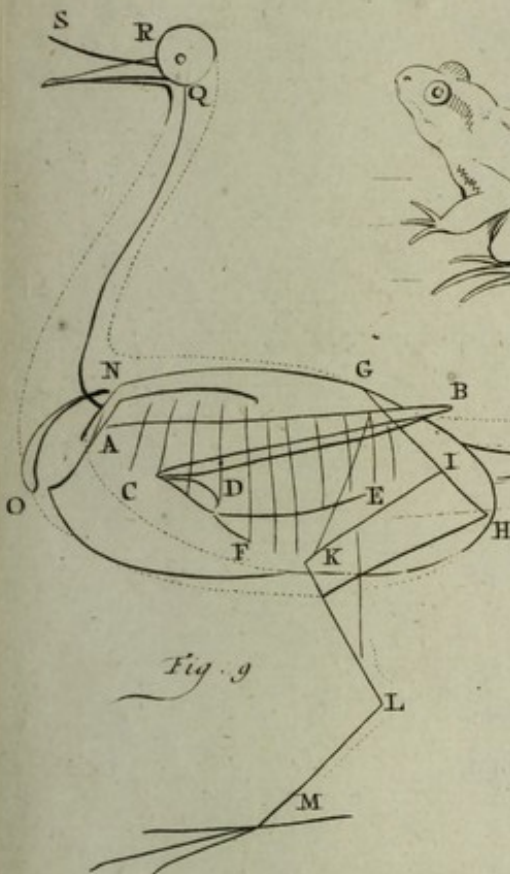

Fig. 7

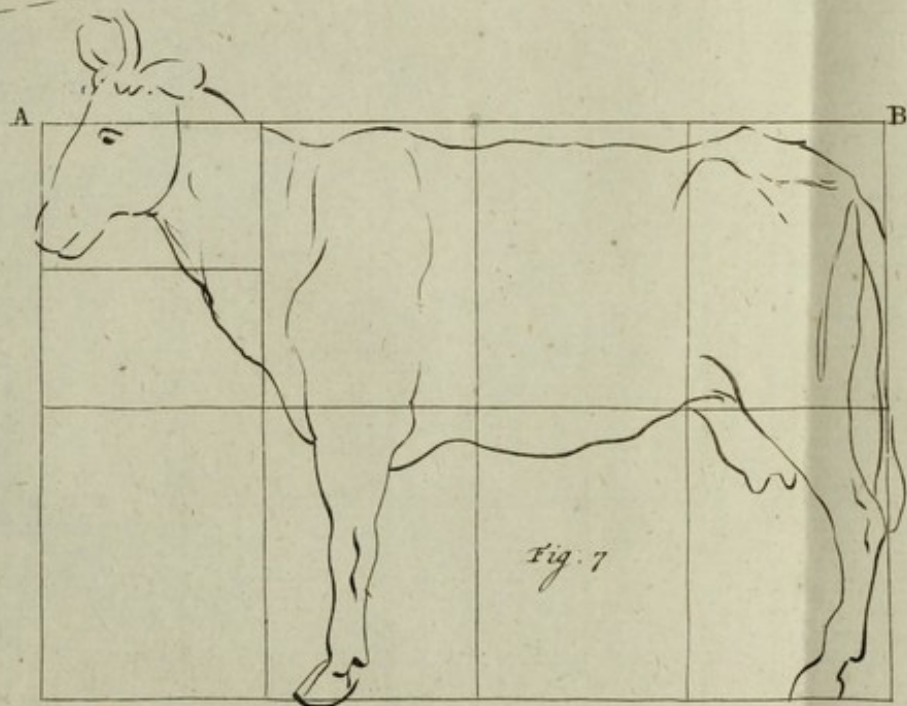

Fig. 11

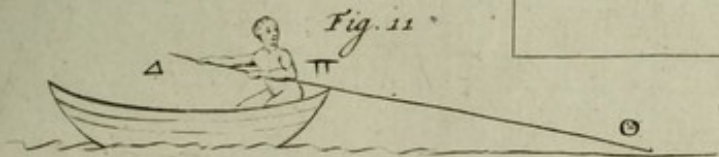
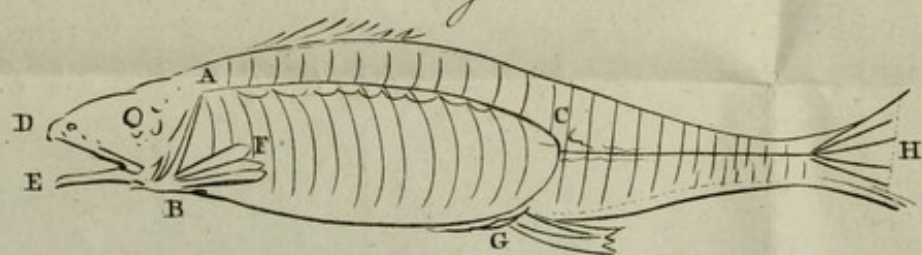

Fig. 11

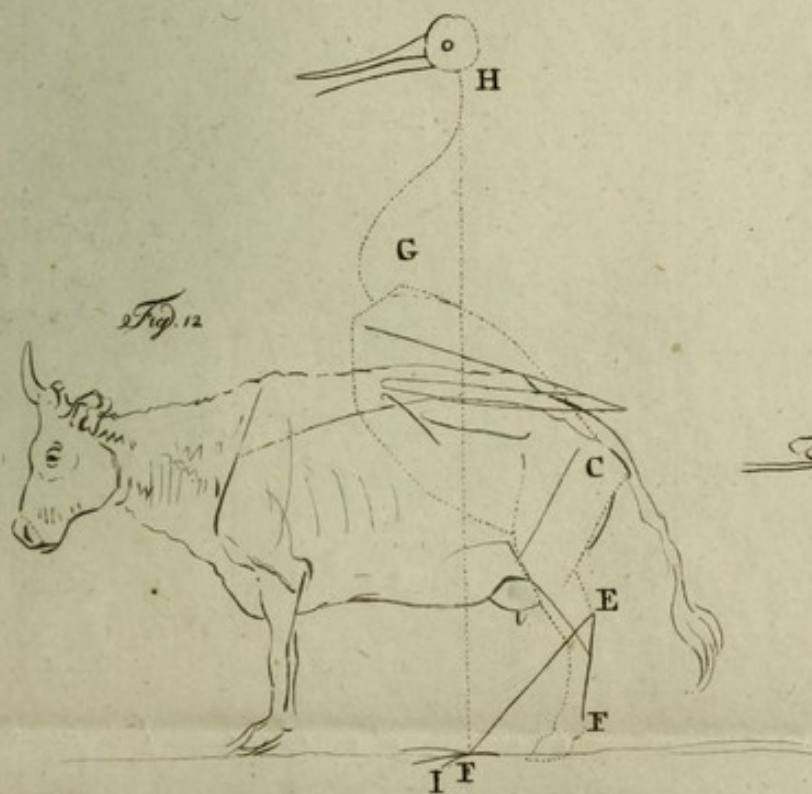
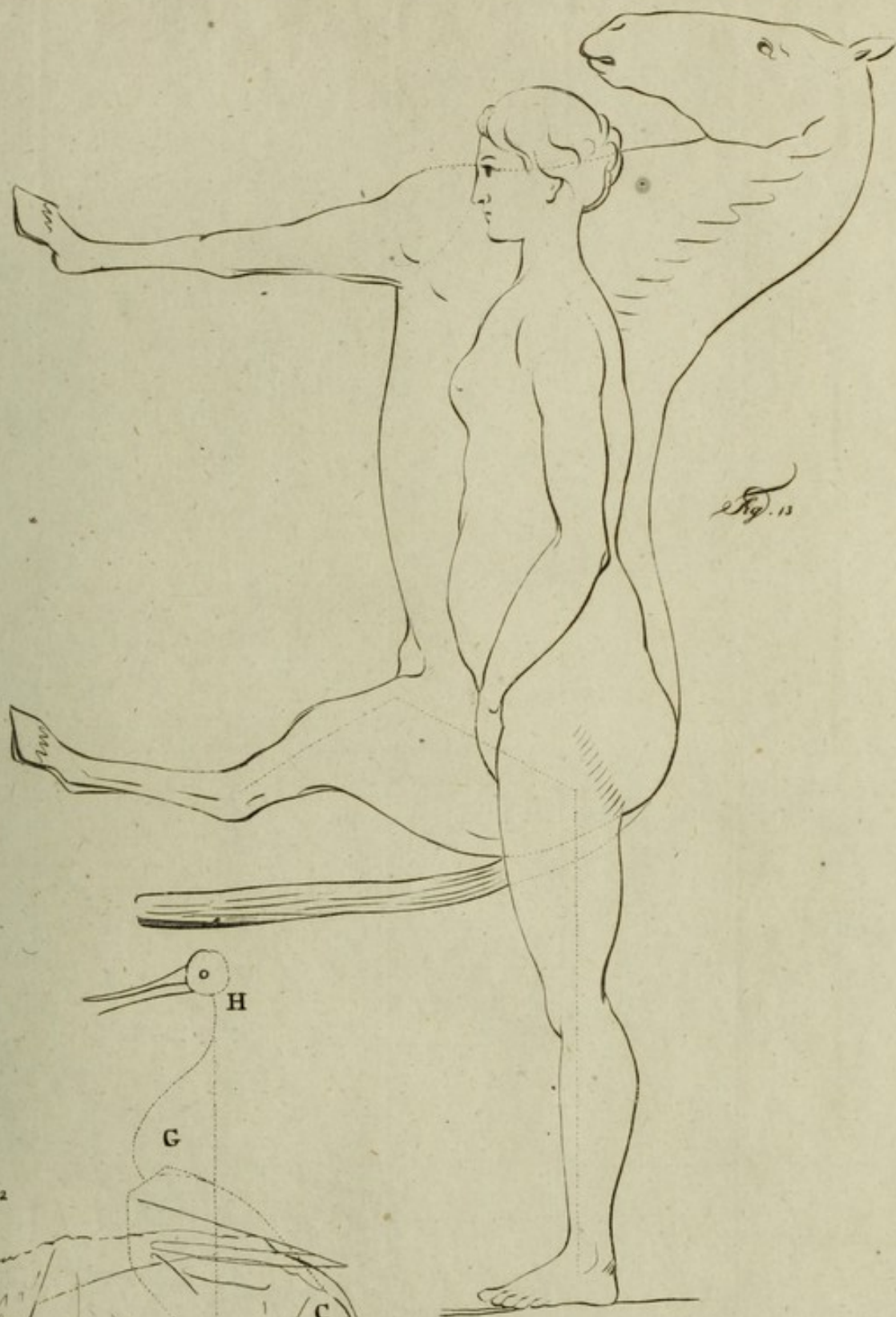

Fig. 3.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 7.

PL. IX.

Fig. 6.

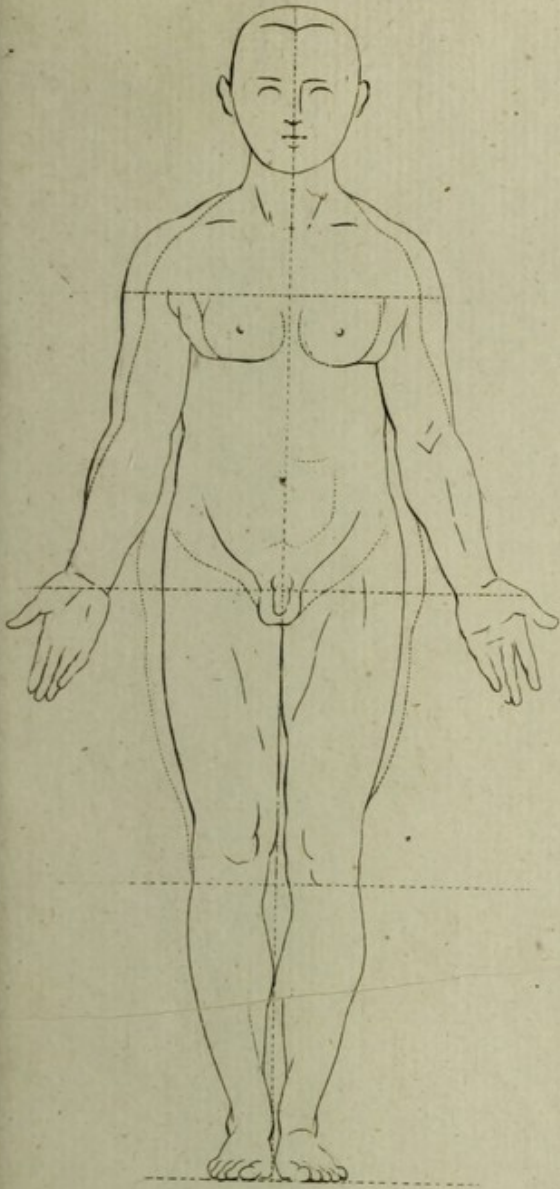

Fig. 4.

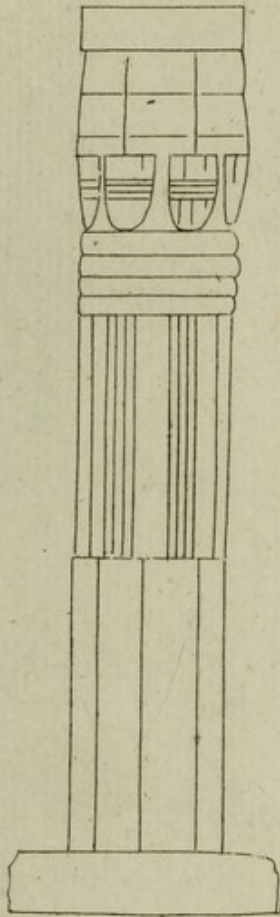

Fig. 5.

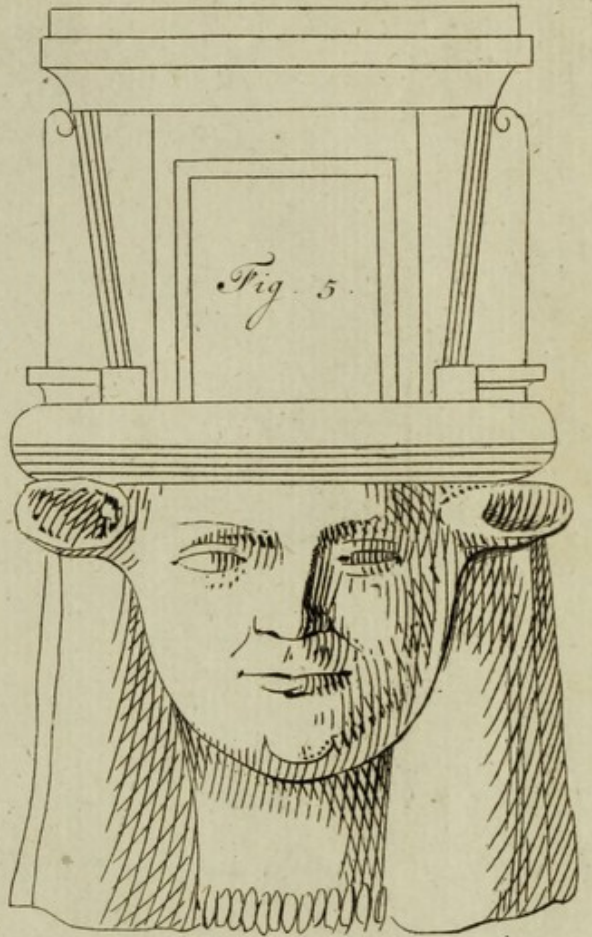
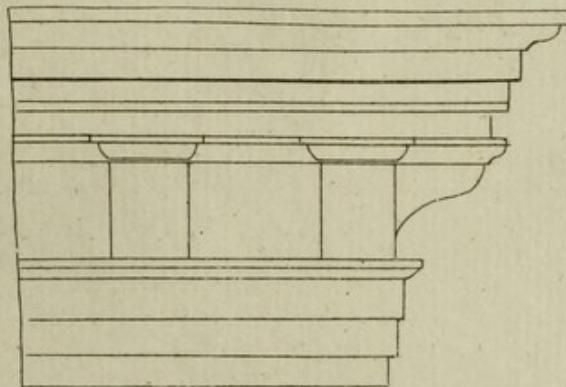
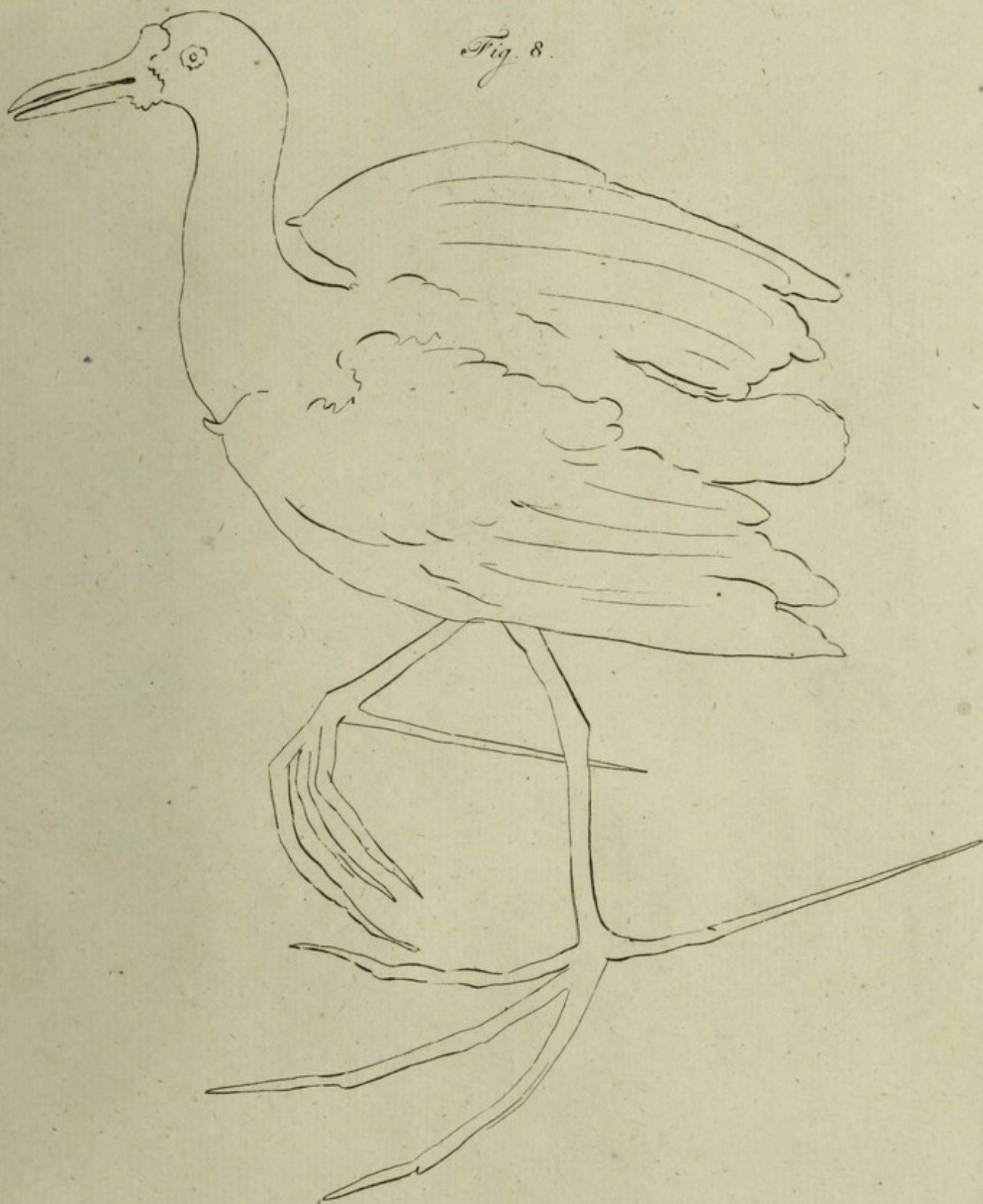

Fig. 10.

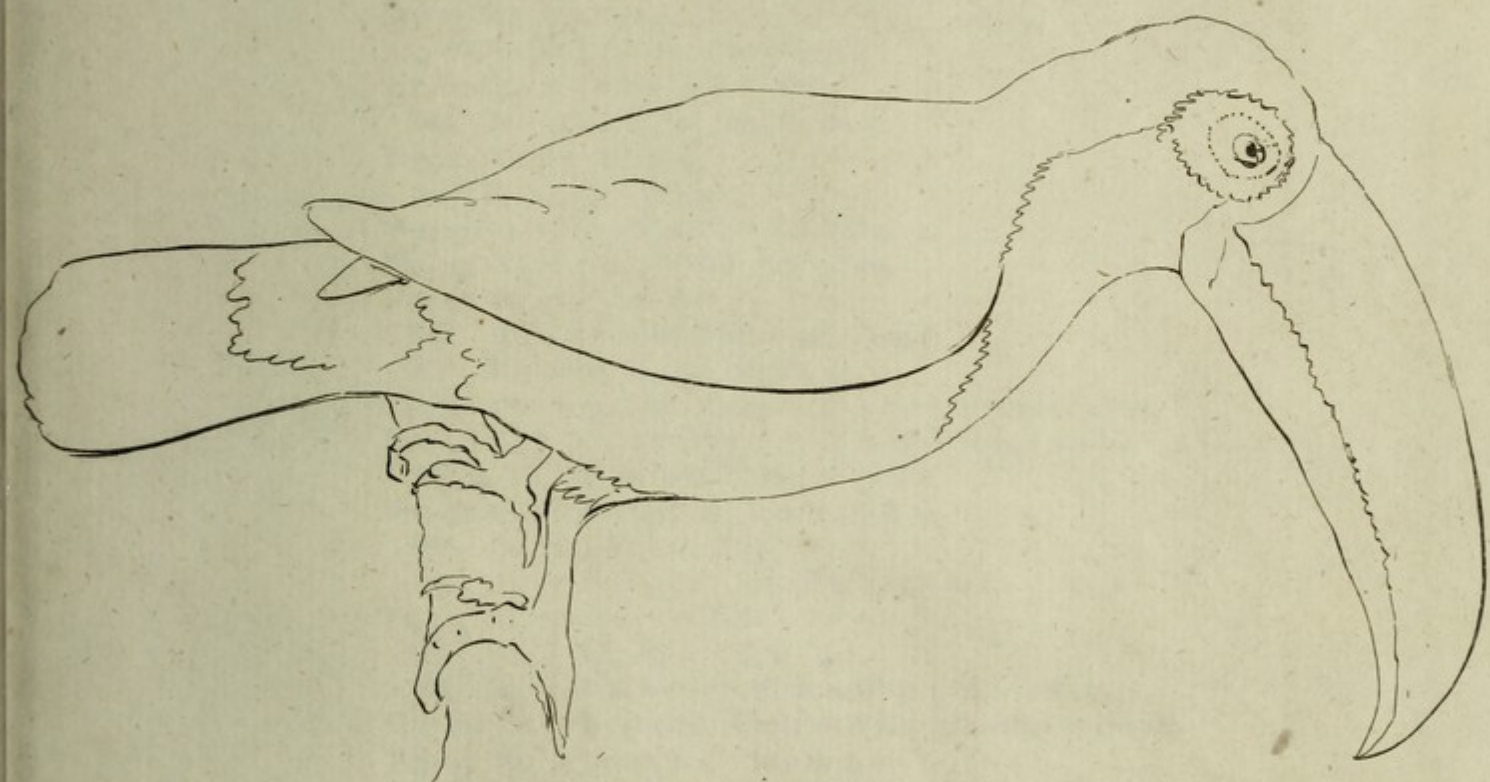
PL. X.

Fig. 8.

PL. XI.

Fig. 9.

Verbeeteringen in de Aanwijzing der Cijfferes & Characters in de platen,
van de Verhandeling over het verschil der Wezenstrekken van
P. C A M P E R.

- Pag. 1. Voorreden lin. 14 Farnetes lees Farnese.
 Pag. 3. - - - lin. 6 Gottische lees Gothische.
 Pag. 4. - - - lin. 2 Malerey lees Mahlereij.
 ibid. - - - lin. 13 in regels lees in de regels.
 Pag. 7. - - - lin. 2 van onder Celebei lees Celebes.
 Pag. 9 - - - lin. 17 Cameos lees Caméos.
 Pag. 13 lin. 13 Molkwerem lees Molkwerum.
 Pag. 14 onderste regel Tatoering lees Tatouéring.
 Pag. 15 lin. 11 Aleuthifische lees Aleuthische.
 Pag. 17 lin. 2 van onder en *Varietes* lees & *Varietés*.
 Pag. 18 lin. 13 Lonbière lees Loubière.
 Pag. 19 lin. 4 Celebei lees Celebes.
 ibid. lin. 5. Ψ , Ω , ς . lees Ψ , Ω , S.
 Pag. 20. lin. 11. Ω lees Q
 ibid. lin. 12. Ω lees Q
 Pag. 26 lin. 15 §. 3. Eudopius lees Eudoxus.
 Pag. 35 lin. 2 §. 2. grootste lees grootte.
 Pag. 37 lin. 10 $\frac{1}{2}$ lees 8
 ibid. lin. 4 van onder d'Ant. lees d'Antiq.
 ibid. lin. eadem Pl. 57. lees Pl. 51.
 ibid. lin. 12. 13. 14. moeten alle de Ω in Q veranderd worden,
 Pag. 38. lin 7 en 8. moeten alle de Ω in Q veranderd worden.
 ibid. §. VI. l. 7. N Ω : Ω C lees N Q:Q C.
 Pag. 39 lin. 8 de lijn T V. lees de lijn T U.
 ibid. lin. 12 X V. lees X U.
 ibid. lin. 17 de IV zien. lees de IVde fig. zien.
 Pag. 41 lin. 7 M s. lees I H.
 ibid. lin. §. X. g $\mathfrak{S}$ lees G $\mathfrak{S}$.
 ibid. lin. 7. §. X. moet zijn Pl. I. tusfchen 3 en de onderste.
 Pag. 42. lin. 3 §. 1. eerste, tweede en derde. lees eerste en tweede.
 Pag. 43. lin. 4 §. 2. m. g. S. lees m. g. s.
 ibid. lin. 3 §. 3. de linie T. de linie T Γ .
 ibid. lin. 4 staat Z. lees staat Q.

Pag.

- Pag. 44. lin. 4. §. V. Van I L blijkt lees van I L, blijkt.
 ibid. lin. 7. fig. 3. lees fig. 4.
 Pag. 47. lin. 3. §. VIII. K, A, B, H, I, L, M lees K, A, B, H, I, M, L.
 Pag. 49. lin. 2. O N, V H. lees O, N, U, H.
 ibid. lin. 15. Z R lees Q R.
 ibid. lin. 18. Z R lees Q R.
 Pag. 49. lin. 19. Z R lees Q R.
 ibid. lin. 20. R Z. lees Q R.
 Pag. 50 lin. 14. is als Z. lees is als 2.
 ibid. lin. 17. K L = b. lees K L = 6.
 ibid. lin. 23. triangel C Z R. lees triangel C Q R.
 ibid. lin. 24. Z R. lees Q R.
 Pag. 51. lin. 9. §. IV. gelijk Z. lees gelijk 2.
 ibid. lin. 16. C Z R. lees C Q R.
 ibid. lin. 17. mond Z R. lees mond Q R.
 ibid. lin. 19. Z R. lees Q R.
 Pag. 52. lin. 15. mond Z R. lees mond Q R.
 Pag. 56. lin. 1. C Z. lees C Q.
 Pag. 59. de onderste O G V P Z. lees O G U P 2.
 Pag. 60. lin. 7. Z D = $\frac{1}{2}$. lees Q D = $\frac{1}{2}$.
 ibid. lin. 2. §. IV. Z R. lees Q R.
 Pag. 61. lin. 2. Z D. lees Q D.
 ibid. lin. 14. Z H. lees Q H.
 ibid. lin. 16. Flamingo, Quesnoi, lees Flamingo of Quesnoi.
 Pag. 63. lin. 10. het oor y. lees het Oor Y.
 Pag. 64. lin. 9. jukbeen Z V. lees jukbeen H V.
 Pag. 65. lin. 1. §. 2. Z. R. lees Q R.
 Pag. 66. lin. 4. Z R. lees Q R.
 ibid. lin. 12. Z D. lees Q D.
 Pag. 67. lin. 1. Retour five. lees Retour fur.
 ibid. lin. 3. §. VII. G. H. D. C. 4. k. lees G. H. D. C. L. K.
 Pag. 69. lin. 2. van onder = Z K M † K M. lees tweemaal K M † K M.
 Pag. 70. lin. 4. §. 4. Z D. lees Z B.
 ibid. lin. 8. Z D F lees 2 maal D E.

- Pag. 72. lin. 23. schoon lees *schoon*.
 Pag. 75. lin. 14 in E G lees in E, G
 Pag. 78. lin. 2. agterhoofden, lees agt hoofden,
 Pag. 82. lin. 2. §. 3. Tab. IV. lees Tab. III.
 Pag. 84. lin. 6. Z W O, lees 2maal W O.
 ibid. dezelfde lin. Y 2, lees Y Z,
 Pag. 84. lin. 13. Tab. IV. Y 2, lees Tab. III. Y Z.
 ibid. verder lin. 13. C K, lees K K,
 Pag. 85. lin. 3. C Z R, lees C Q R.
 ibid. lin. 9. Plaat IV, lees Plaat III.
 ibid. lin. 13. Y 2, lees Y Z.
 Pag. 89. lin. 17. I. N. G, lees T, N, G
 ibid. lin. 18. I D = T D, lees T D = T D.
 ibid. lin. 20. dan U C, lees dan N C.
 Pag. 90. lin. 1. 3 Tafel fig. 2. lees II Tafel fig. 3.
 ibid. lin. 8. in 2, lees in m 2.
 Pag. 91. lin. 5. §. V. hoek o, lees hoek *nul*
 Pag. 92. lin. 3. §. 8. tweede, lees vierde.
 Pag. 93 onder aan 1 E, lees 1 B
 Pag. 96. lin. 2. van de noot, modele, lees modela.
 Pag. 99. lin. 4. Sifocles, lees Sofocles.
 ibid. lin. 5. Guaeus, lees Gnaeus.
 Pag. 101. lin. 5. B V I M, lees B N I M.
 Pag. 102. lin. 9. S D E F, lees S, D, E, F.
 ibid. lin. 20. D, Z, S, R. lees D. Q. S. R.
 Pag. 103. lin. 8. §. 1. D B. lees D F.
 Pag. 105. lin. 11. §. 1. K V Z lees K U Z.
 ibid. lin. 16. zoo is k lees zoo is K.
 Pag. 106. lin. 19. onderweezen lees Oud wezen.
 Pag. 107. lin. 9. 3, 1, e lees 3, 1, e
 ibid. lin. 11. I E lees I B.
 Pag. 107. lin. 12. C, d lees c, d,
 Op de bladzijde 25, 36, 45, 70. moet agter ieder noot en U, welke
 Uitgever beduidt, geplaatst worden.

By de **UITGEVERS** dezès zyn de navolgende
Werken mede te bekomen.

Almeria Belmore in Brieven door een Jonge Juffer naar het Engelsch 8. 1791.	1 - 5 -
Barbier van Sevilien, of de onnutte Voorzorg, Blyspel door P. C. de Beaumarchais, Utr. 1781. op best schryfpapier, 8vo.	0 - 12 -
BONDAM, (P.) Verzameling van onuitgegeevene stukken tot opheldering der Vaderlandsche Historie, 5 deelen in gr. 8vo.	9 - 4 -
— Charterboek der Hertogen van Gelderland en Graven van Zutphen, Utr. 1783—1789. 1ste Deel, 1ste en 2de Afdeeling, fol.	10 - 0 -
CAMPER (P.) Verhandeling over het Natuurlyke Verschiel der Weezenstrekken in menschen van onderscheiden Landaart en Ouderdom; over het schoon in Antyke Beelden en gesneede steenen. Gevolgd door een voorstel van eene nieuwe manier om Hoofden van allerleye menschen met zekerheid te tekenen; na des Schryvers dood uitgegeeven door zynen Zoon A. G. CAMPER met 10 platen, door den Aucteur getekend en door R. Vinkeles gegraveerd, op best papier gr. 4to. 1791.	6 - 0 -
COXE (W.) Reizen door Switserland naar de laatste Engelsche Uitgave 1 Deel 1 Stuk gr. 8. 1792.	1 - 8 -
Gesprekjes en Vertellingjes voor Jonge Kinderen, die beginnen te spelen 24. 1791.	0 - 5 -
Grootheid van Ziel en Standvastigheid in Tegenspoed, met pl. en vign. gr. 8vo 1791.	3 - 12 -
KRASICKI (J.) de Onstervelyke Reiziger in 2 Boeken uit het Poolsch met een fraaie plaat van D. Chodowiecki en C. Bogers, gr. 8vo. 1791.	1 - 10 -
LINDEN (J. v. der) Memorie over Twee interessante Crimineele Rechtsquestien gr. 8. 1792.	1 - 8 -
Oprichting van den Hoogen Raad in Holland met het geen omtrent dat Collegie by de Staaten van Holland en Zeeland besloten is tot den Jaare 1767. 1791. gr. 8vo.	1 - 10 -
P. PAULUS, nut der Stad. Regeering, gr. 8vo. 2 druk.	1 - 5 -
— Verklaaring der Unie van Utrecht, 4 deelen gr. 8vo.	7 - 0 -
Plan der Stad Utrecht, gemeeten en in Kaart gebragt door eenige Jonge ingen uit het Fondatiehuis.	2 - 10 -
Reis van de <i>Lesfeps</i> (Tochtgenoot van den Graaf de la Peyrouse) uit Kamtschatka naar Frankryk met een Plaat en Kaarten onder het oog van den Aucteur te Parys gegraveerd, 2 deelen gr. 8vo 1792.	4 - 10 -
Saurin Leerredenen, 4 en 5 deel, gr. 8vo.	3 - 12 -
T. SMOLLETT, Historie van Engeland, zedert de omwenteling in 1688. tot den dood van Koning George II. gr. 8vo. 1791.	1 - 14 -
Spectatoriaal Toncel, onder de zinspreuk: <i>ex gaudio virtus</i> , Utr. 1782. 6 deelen op schryfpapier, 8.	7 - 10 -
TITTMAN over de Verdienste van Jesus 2 stukken 1791. gr. 8vo.	1 - 10 -
TOZENS (M. E.) Inleiding tot de Staatkunde van <i>Europa</i> in het algemeen, en in het byzonder in die van <i>Spanje, Portugal, Frankryk, Groot-Brittanje, Deenemarken, Zweden, Polen, het Russische Ryk</i> , en der <i>Vereenigde Nederlanden</i> 3 deelen gr. 8vo.	4 - 16 -
Venetiaensche Drielingen Blyspel Utr. 1781. op best schryfp. 8.	0 - 12 -
WATER, (W. v. D.) Groot Utrechts Placaatboek 3 deelen in folio en Register in gr. 8vo.	36 - 0 -
— zonder Register in 8.	28 - 0 -
— idem op groot papier	42 - 0 -
WINKELMAN, Nederduitsch en Fransch, en Fransch, en Nederduitsch Woordenboek; Utr. 1783. 2 deelen in gr. 8vo. extra groot formaat.	7 - 0 -
— hetzelfde Boek in 2 halve Engelsche banden.	8 - 0 -
ZEYDELAAR (E.) Grammaire raisonnée Hollandoise, à l'usage des Etrangers. Utr. 1781. gr. 8vo.	1 - 10 -